

શ્રી કલ્યાણચંદ્ર સૂરિયો નમઃ

મુક્તિનો માર્ગ

વ્યાખ્યાતા :

યતિવર્ય શ્રી રાજચંદ્રજી

પ્રકાશક :

દોશી અભેયંદ્ર ઓતમચંદ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજગતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૫૭૬ કિંમત

ગ્રંથનામ ક્રિડાનો શાસ્ત્ર

વર્ગિક પૃ ૩૪: ૫૨

શ્રી કલ્યાણચંદ્ર સુરિભ્યો નમઃ

મુક્તિનો માર્ગ

વ્યાખ્યાતા :
યતિવર્ય શ્રી રાજચંદ્રજી

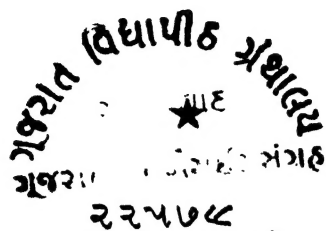
પ્રકાશક :
દોશી અભેયંદ્ર ઓતમચંદ.
કુંડલા (કાઠીયાવાડ)

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૫૦૦

વિક્રમ સં. ૧૯૯૭

ષ. સ. ૧૯૪૦

દાશી ભગનલાલ અભેયંદ્રના

સ્મરણાર્થે અમૂલ્ય ભેટ.

ધી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, શા. કેશવલાલ સાંકલચન્દ્રે છાપી.
સલાપસ રોડ, -અમદાવાદ.

જેનાચાર્યશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી લોકાગમચાધિપતિ

સ્વ. પૂજ્યશ્રી કલ્યાણચંદ્રજી સુરીશ્વરજી.

વાંચો !

વાંચો !!

વાંચો !!!

શ્રી લોંકાગચ્છાધિપતિ શ્રીમન્નૈનાચાર્ય
સ્વ. પૂજ્યશ્રી કલ્યાણચંદ્રજી મહારાજ સાહેબનું

જીવન ચરિત્ર

આ જ પુસ્તકના વ્યાખ્યાતા તરફથી સંપાદિત થઇને પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. જેની માત્ર થોડી જ નકલો શીલીકમાં રહી છે. આ પુસ્તકમાં લોંકાગચ્છના મહાન આચાર્ય, મહા પ્રાભાવિક સ્વ. પૂજ્યશ્રી કલ્યાણચંદ્રજી મહારાજ સાહેબનું આદર્શ જીવનચરિત્ર આપવામાં આવ્યું છે. સુંદર બાઈન્ડીંગ, સારા કાગળ, પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૬૦, આ ઉપરાંત જોધપુર સ્ટેટ, શિરોહી સ્ટેટ તથા દીલ્હીના બાદશાહ વગેરે તરફથી મળેલ પરવાનાઓનો હેવાલ, લોંકાગચ્છના આચાર્યો તથા યતિવર્યોના ફોટા, સદ્ગત સૂરીશ્વરજીનું સમાધિમંદિર વગેરે ૧૬-૧૭ જેટલા ફોટાઓથી પુસ્તક આકર્ષક બન્યું છે.

આટલું છતાં, કિંમત માત્ર આઠ આના. પોસ્ટેજ ત્રણ આના.

લખો:—શ્રી કલ્યાણચંદ્રજી જૈન ગ્રંથમાલા

ગોંડલ-(કાઠીયાવાડ).

સમર્પણ

ચિ. ભાઈ મગન

તારી પુણ્યસ્મૃતિમાં પૂજ્ય વિદ્વાન યતિવર્ય શ્રી.
રાજચંદ્રજીની તાત્ત્વિક વાણી ઝીલી તું જ્યાં હો ત્યાં
તને અર્પણ કરું છું.

દી.

તારો પિતા

દાશી મગનલાલ અભેચંદ.

જન્મ : સંવત્ ૧૯૭૮

સ્વર્ગવાસ : ૧૯૯૩

પ્રકાશકના બે બોલ

કુંડલાના જૈન ઇતિહાસમાં છેલ્લા વીશ વર્ષ પછી લોંકા-ગચ્છના ઉપાશ્રયે, ૧૯૯૬ ની સાલ કોઈ અજબ ઉત્સાહ અને આનંદ વચ્ચે પસાર થઈ. જૈન સમાજના સુભાગ્યે ચતિવર્ય શ્રી રાજચંદ્રજીનું આતુર્માસ થયું. તેમનો વાણીપ્રવાહ કયા શ્રોતાને મુગ્ધ ન કરે ? અદ્વિતીય વાણી, અસરકારક ઉપદેશ અને આધ્યાત્મિક બોધથી ઉભરાતી તેમની વ્યાખ્યાન-શૈલીના પ્રતાપે કુંડલાનો જૈન સમાજ તો ગૌરવાન્વિત થાય, પણ જાહેર જનતા પણ તેમનાં પ્રવચનોથી મુગ્ધ થઈ છે એમ આનંદપૂર્વક મારે કહેવું જોઈએ.

ચતિવર્યશ્રીનાં પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાનો તથા આત્મ-હિતકર પ્રવૃત્તિથી મને એમ લાગ્યું કે, આજના ચતિ સમાજમાં પણ આવા તેજસ્વી સિતારા છે ખરા ! કુંડલામાં તેઓશ્રીના ઉપદેશથી ગૃહે-ગૃહે અહિંસાના આંદોલનો ફેલાયા છે. ત્હેમના પ્રવચનોથી સત્ય, દયા અને ભક્તિનાં પાન કરી જૈન જનતા

સત્ય સિદ્ધાન્તોને સમજતી થવા મગરૂર બની છે. તેમનું દરેક દિવસનું વ્યાખ્યાન જેમણે સાંભળ્યું હશે તેઓ અવશ્ય જાણી શક્યા હશે કે પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનકારનો આત્મા સમાજમાં ચોતરફ વ્યાપી રહેલી અજ્ઞાનતાથી કેટલું મનઃકુંપ અનુભવતો હતો; અને એનાં પ્રતિક રૂપે તેમનો હંમેશનો વાણીધોધ, એ અજ્ઞ સમાજને અજ્ઞાન, વહેમ, અસત્ય, અપ્રમુદ્યચર્યરૂપ પતનના પંથમાંથી ઉદ્ધારવાને લગતો જ હતો.

એ નિઃશંક વાત છે કે—અંતઃકરણની મલીનતા દૂર કર્યા વગર કોઈ પણ વ્યક્તિની કે સમાજની ઉન્નતિ થતી નથી. સ્વાર્થત્યાગ એ સાધુતાનું પ્રથમ લક્ષણ છે. તે સિવાય સાધુતા શોભતી નથી. માત્ર સાધુ બની જવાથી જ આત્મકલ્યાણ થઈ જાય છે એમ પણ નથી; ગૃહસ્થ પણ વીતરાગકથિત ગૃહસ્થ-દશામાં આવી જાય—સાચો ગૃહસ્થ બની જાય, તો તે પણ સ્વ પરનું કલ્યાણ અવશ્ય સાધી શકે છે એવો ઉત્તમ પ્રકારનો ઓધ યતિવર્યશ્રી તરફથી જૈન જનતાને મળ્યો છે; તદ્દુપરાંત સમાજના સડી ગયેલા અંતઃકરણને દૂર કરી પવિત્ર આચાર-વિચારોથી અંતઃકરણને વિભૂષિત બનાવવા યતિશ્રીએ પોતાનો વાણીપ્રવાહ રેલ્યો છે.

વળી, પ્રમુદ્યચર્ય એ જીવન સ્તંભ છે, આત્માની રોશની છે અને સુક્રિતાનું દ્વાર છે; તે વિના દેશ, સમાજ અને આત્માનો ઉદ્ધાર નથી એમ ઉપદેશ કરી દરેકને સંયમનો પાઠ શીખવા યતિશ્રીએ હૃદયસ્પર્શી અપીલ કરી છે.

આવા હૃદયંગમ વ્યાખ્યાનો સાંભળી મારા અંતરમાં સહેજે થયું કે, ઉપરોક્ત વાણીપ્રવાહને લિપિબદ્ધ કરી પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવામાં આવે તો મુમુક્ષુ જીવો એનો ઉચિત લાભ જરૂર મેળવી શકે. તે હિતબુદ્ધિએ, કુંડલા ચાતુર્માસમાં ચતિશ્રીએ વાંચેલ શ્રી લગવતી સૂત્ર તથા સતી મદનરેખના જીવન પ્રસંગ સિવાય, બાકેર જનતાને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા તત્ત્વ-વિષયોની નોટ કરાવી. તે નોટ આત્મહિતકર પ્રવૃત્તિએ અને મારા ચિ. પુત્ર મગનલાલના સુસ્મરણાર્થે આજે પુસ્તક રૂપે જનસમાજના ચરણે મુકવામાં હું મને પૂર્ણ લાગ્યથાળી માંનું છું.

અંતમાં સંસારોચ્છેદક, મિથ્યાત્વ વિધ્વંસક અને સત્ય-સમર્થક એવી ચતિવર્ચ શ્રી રાજચંદ્રજીની વાણી પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવાની મેં જે પ્રવૃત્તિ કરી છે તે વાચકો એકવાર વાંચી, મનન કરી, આ જગતનાં ક્ષણિક સુખોમાંથી પોતાના આત્માને બહાર કાઢી, નિરાબાધ અને શાશ્વત સત્યને સમજતા થાય એટલું જ જણાવવું પર્યાપ્ત છે. સાથે સાથે એ પણ જણાવવું ઉચિત છે કે, ચતિશ્રીનાં વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ કરાવતાં, તેઓશ્રીના આશય વિરુદ્ધ, પ્રમાદવશ અથવા સમજફેરને લઈ ન્યૂનાધિકતા થવા પામી હોય તો સમાજ મને ક્ષમા આપશે એમ ઇચ્છું છું.

આ ન્હાની પુસ્તિકાનાં મુદ્રક વાંચવાનું અને સુધારવાનું કાર્ય ભાઈ જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી (સ્થાનકવાસી જૈન પત્રના અધિપતિ) એ પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ

આપીને કર્યું છે તે માટે અમે તેઓનો આભાર માનીએ છીએ. પુસ્તકની સ્વચ્છતા અને શુદ્ધતાનો યશ પણ તેમને જ આભારી છે એમ કહેવું જોઈએ.

છેવટે, મુક્તિનો માર્ગ નામક આ પુસ્તક વાચકો વાંચી-વિચારી, જીવન-સુધારને પંથે પ્રવર્તે એ જ માત્ર અભિલાષ રાખતો—

કલકત્તા,
કાર્તિક શુક્લ પૂર્ણિમા : ૧૯૬૭

સદાનો સેવક
અભયચંદ

આ પુસ્તકના વ્યાખ્યાતા :

યતિવર્ય શ્રી રાજચંદ્રજી.

યતિ શ્રી રાજચંદ્રજીએ કુંડલા મુકામે ચાતુર્માસ રહી સમજાવેલ

મુક્તિનો માર્ગ

ધર્મ એ શું છે ?

સંસારના મહાસાગરમાં માનવો પરપોટા જેવા છે. ત્રણે કાળમાં જે અવ્યાખાધપણે રહે એજ ધર્મનું સત્ય સ્વરૂપ છે. આત્માનું જે મૂળ સ્થાન તેમાં લઈ જાય તે ધર્મ. દુરાચરિ મત મતાંતરો અને ઝઘડાઓ, દેહ અને મન, અને કાર્ય-કારણ ભાવમાં બ્યાપી રહેલું સર્વ વિશ્વ એ સર્વ ભૂંસાઈ ગયા પછી જ્યાં શબ્દ પણ પહોંચતો નથી એવો આત્મ સાક્ષાત્કાર કરાવે એજ ધર્મ; બાકીના ધર્મો તો કંઠ છે.

ધર્મ પાલનનો એજ અર્થ કે પોતાના જેવા પરને જોવું. સર્વ જીવોની સાથે ઐક્ય સાધી મૈત્રી ભાવનાથી રંગાઈ જાય એવા આચરણ થવા જોઈએ. જેનાં પાલનથી કુલની પાંખડી ઠંડી લાગતા અશ્રુ આવે તેજ ખરું ધર્મનું પાલન છે અને તેજ પૂર્ણત્વ દશામાં (મોક્ષમાં) લઈ જાય છે.

જે માનવો, જૈનો અને ધર્મિયો આવા ધર્મને નથી જાણતા તેઓ ગોથા જ ખાય છે. ધર્મને જાણનારમાં આ મોટો અને નાનો તે નથી હોતું. સત્ય ધર્મમાં મત મતાંતરનું ખંડન કે વાદવિવાદને પણ સ્થાન નથી. એમાં તો અંતઃકરણની શુદ્ધિ જ મુખ્ય ધ્યેય છે. આ હું કહું છું તે ધર્મ પ્રાચીન છે. તે બૂલાઈ જવાથી આપણી દશા પતિત થઈ કઢંગી બની ગઈ છે.

શાસ્ત્રોમાં લખાયેલો અને જીનેશ્વર દેવોએ બતાવેલો ધર્મ આડનાં પાંદડામાં પણ છે; તે કાંઈ ઉપાશ્રયમાં કે મંદિરમાં ગોખી શકાતો નથી. તમારે તો તે વ્યવહારમાં, ઘરમાં, જંગલમાં, હાલતા, ચાલતા પાળી અંતઃકરણને શુદ્ધ બનાવવાનું છે તોજ માનવજીવનની સફળતા છે.

ધર્મનું બીજું નામ પ્રેમ છે તે પણ ભૂલવું ન જોઈએ.

પ્રેમની પાછળ કોણ દીવાનું નથી થતું ? કોઈ વાસના પાછળ, કોઈ લક્ષિત પાછળ, એમ પોતે કલ્પેલી પ્રેમની લાવના પાછળ માનવી ફરીજ રહ્યા છે. માતા પુત્રને, સ્ત્રી પતિને, ભાઈ બહેનને જોઈ લુબ્ધ થાય છે તે પણ પ્રેમથી જ. પ્રેમ તે તો ધર્મનું અંગ છે પણ વ્યક્તિગત પ્રેમ તે નીચ મોહ છે. એ ધ્યાન રાખજો. સ્વામી રામતીર્થના એક પ્રસંગમાં આવેલ છે કે એકવાર એક બાઈનો છોકરો મરી ગયો. બાઈ રોવા લાગી. સ્વામીજીએ કહ્યું કે શા માટે રૂવે છે? સીંધીના કોઈ બાળકને લઈ ત્હારા પોતાના જ બાળકની જેમ તેને પાળ, જેથી તને પુત્રના દુઃખે જે રૂદન થાય છે તેની રાહત મળે. સ્ત્રીએ કહ્યું કે ના. ત્યારે રામતીર્થજીએ જવાબ આપ્યો કે આજ કારણે ત્હારું બાળક ત્હારા હાથમાંથી છટકી ગયું છે.

જગતના મહાન્ પુરૂષો કહે છે કે કોઈ પદાર્થ ઉપર કે વ્યક્તિ ઉપર પ્રેમ રાખવો તે પ્રેમ નથી પણ સંસારમાં ભટકાવનાર—દુઃખને સર્જન કરનાર નીચ મોહ છે. મિત્રો ! જ્યારે તમે તે નીચ મોહને છોડશો અને અહં અને મમ—હું અને મ્હારું એવી ક્ષુદ્ર બુદ્ધિનો વિધ્વંસ કરશો ત્યારે જ જગતની રિદ્ધિ તમારી ગુલામ બની તમારી પછવાડે આવશે અને ઐશ્વર્ય તમારા

ભાળક બનશે; પણ ચાદ રાખજો કે જ્યાં સુધી પરમાં પ્રીતિ છે અને પર પ્રીતિમાં મન જાય છે ત્યાં સુધી તો તેના બદલારૂપે તિરસ્કાર અને ધિક્કાર જ મલશે. માટેજ જ્ઞાનીઓના કથન અનુસાર હું કહું છું કે મારા મિત્રો! આત્મ સ્વરૂપો! આ અસ્થિર અને દગો બતાવતારા જગત ઉપર જરા પણ મોહ રાખશો નહિં.

વીતરાગ પુરૂષોએ આ સંસારને મૃગજળની ઉપમા આપી છે; તે શું ખોટી છે? કોઈપણ પુદ્ગળ જ્ઞાનીને અમર નથી દેખાયા તેથી જ છોડ્યા છે.

ભૂતપૂર્વ મહાન સદ્ગતના અધિકારી પણ દુનીયા છોડી ચાડ્યા ગયા. અને તેમના દેહની પણ રાખ થઈ. જે મહેલો ગગનચુંખીત હતા અને જ્યાં મોટા રાજા અને રાણાઓ રહેતા હતા તે આજે ઉજ્જડ છે. તમે કહેશો કે તે રહેનારા ક્યાં ગયા? ત્યારે તમને આવો જ્ઞાનીયોનો અનુભવ છે છતાં સંસારની અસારતા નથી સમજાતી. ખેદ થાય છે. તેથી જ જ્ઞાનીના વચનો ઉપર વિશ્વાસ રાખી સંસારના કંદને છોડી મિથ્યા કાંકાં મારવા મૂકી દઈ શાશ્વત સુખની શોધમાં સંસારથી પાછા ફરો.

અને દેખાવમાં સાચા જેવા દેખાતા અને સત્ય દૃષ્ટિએ અનિત્ય એવા પૌદ્ગલિક સુખો માટે કાંકાં મારવા છોડી દો.

પૌદ્ગલિક સુખો સ્વપ્ન વત્ છે, છીપમાં દેખાતી ચાંદી જ્યારે છીપને જોવામાં આવે છે ત્યારે ચાંદી નથી રહેતી. દોરડામાં દેખાતો સર્પ જ્યારે દોરડું દેખાય છે ત્યારે સર્પની કદવના ભાગી જાય છે. પરિણામે લોભી અને ખીકણ માણુ-

સોજ છીપમાં ચાંદી અને દોરડામાં સર્પની કદ્દપના કરે છે; પણ જેમ તે મિથ્યા છે તેવી જ રીતે પૌદ્ગલિક પદાર્થો મિથ્યા છે. વીતરાગે બતાવેલી મુક્તિ જોઈતી હોય તો જડત્વ ભાવને દૂર કરો. પૌદ્ગલિક વિષયોથી મુક્તિ મલવાની નથી. પશ્ચાત્તાપ અને નિષ્કળતા જ તમને મલશે. મુક્તિના સુખો શું તમારે જોઈએ છીએ? જન્મ જરા અને મરણનાં ભયથી શું તમે ડરો છો? વીતરાગનો આત્મા જ્યાં ગયો છે ત્યાં તમારે જવું છે? તો પછી પૌદ્ગલિક પદાર્થોમાં ભટકો નહીં. એક બાળુ મુક્તિ જોઈએ અને બીજી તરફ અહંકાર-અભિમાન. વિગેરે હલકટભરી વૃત્તિમાં મસ્ત થઈ નાચ્યા કરો તો તમને મુક્તિ ક્યાંથી મળશે? હા. પશ્ચાત્તાપ જરૂર મલશે. સૌથી ઉંચા થઈએ અને મુક્તિમાં જઈએ તે લગનીએ તમારે પાગલ બનવું જોઈએ. જ્ઞાનીયો પાગલ બન્યા અને મુક્તિ મેળવી. આત્માની સાચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા પાછળ જે થનગનાટ જ્ઞાનીયોને હોય છે તેજ આનંદીત દશાનો છે. સુખ આત્મામાં છે અને આનંદ પણ આત્મામાં છે. ઇતિહાસમાં થઈ ગયેલા ચક્રવર્તિયો શું આનંદ ભોગવતા હતા? નહી જ. જેટલે અંશે જ્ઞાનની ઝલક તેટલેજ અંશે સાચો આનંદ મળે. તમારી તો આનંદની કદ્દપના જ ખોટી છે. શુન્યના શુણ્ણકાર કરવા જેવી વૃત્તિ તમે રાખો છો પણ તેમાં શું વળે? તેમાં મુક્તિ નથી મલવાની. ચાહ રાખો. જેટલો જ્ઞાન ભાવ હશે તેટલું જ સુખ મલશે.

પૌદ્ગલિક મોહ દુઃખ સિવાય કાંઈજ નહિ આપે

એ નિત્યનિયમ જ છેકે, કોઈ વ્યક્તિ કોઈ પદાર્થ ઉપર મોહ રાખે છે તો પરિણામમાં દુઃખ સિવાય બીજું કાંઈ જ

ન આવે. આ નિશ્ચિત નિયમ છે. મિત્રો ! તેને જરા તમારા હૃદયમાં ઉડો ઉતારો. તેને તમારા હૃદયાકાશમાં પ્રવેશવા દો. જગતમાં દેખાતા પદાર્થોમાંથી સુખી થવાના ઈરાદાથી તમે ઠગાયા છો અને તે બધા પ્રકાર તો ઈદ્રિયોની પરવશતાના છે. સંસારના પદાર્થ ઉપર પ્રીતિ રાખી કોઈયે આનંદ કે સુખ મેળવ્યું છે ? સંસારના કોઈ પણ મોહનું પરિણામ નિરાશા પશ્ચાત્તાપ અને દુઃખમાં જ આવશે અને તેથી જ ઉપકારી પુરૂષો પોકારીને કહે છે કે જગતના બાહ્ય પદાર્થો ઉપર મોહ રાખી તેમના પર તમારો જરા પણ આધાર રાખશો નહીં.

હું અને મહારૂં એજ દુઃખનો દરીયો છે

બંધુઓ ! હું અને મહારૂં એ જ જગતના તમામ દુઃખોને તમારા પર લાદી દેશે. મહારાંપણાની ભાવના જ તમને સુખથી દૂર લઈ જાય છે અને દુઃખની પાસે લાવે છે. બંધુઓ ! વિચારો કે આજ કુંડલામાં કોઈ ગરીબ ડોશીનો એકનો એક આધાર-ભૂત છોકરો મરી જાય તો તેનું દુઃખ તમને નથી થતું પણ તમારા પાંચ છોકરામાંથી એક છોકરો મરી જાય. તમારો છોકરા ઉપર આધાર ન હોય તો પણ તમને કેટલું દુઃખ થશે ? એકના મરવાથી કાંઈ જ થતું નથી અને બીજાના મરવાથી દુઃખ થાય છે તેનું કારણ શોધ્યું ? કારણમાં એ જ છે કે તમારા પુત્રની સાથે તમારી મમતા છે અને બીજાના પુત્રની સાથે કાંઈજ મમતા નથી (મહારાંપણું નથી); તેથી જ વીતરાગ-દશાએ પહોંચેલા જ્ઞાનીયો કહે છે કે દુઃખનું મૂળ આસક્તિ છે. આસક્તિથી જ સૃષ્ટિ આપણે ઉભી કરીયે છીએ. તેમાં શત્રુ, મિત્ર, ભાઈ, પત્ની, પિતા, માતા વિગેરે પાત્રો છે.

વીતરાગ દશા કાંઈ બીજી નથી. હું અને મહાર્જી નીકળ્યું એટલે તમે જ વીતરાગ દશાને પામશો.

ક્રૂદ વ્યક્તિનો નાશ થતા દિવ્ય પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે.

મિત્રો ! હું અને મહારાંપણાની નીચ બુદ્ધિ જ્યારે નાશ થશે ત્યારે વિશ્વ એ જ મહાર્જી શરીર છે એમ લાગશે. સ્વામી રામના એક પ્રસંગમાં એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે માણસને લેવાનો અધિકાર નથી પણ ત્યાગ કરવાનો જ અધિકાર છે. કાંઈ પણ આપવાનું ન હોય તો છેવટે તમારું શરીર પણ કીડાઓને આપો અને પછી અનુલવ કરો કે ત્યાગ કરવામાં કેટલું સુખ છે ! ચિત્તને ઉદાર બનાવશો તો તમારું કામ એ વિશ્વનું કાર્ય બની જશે. એક દૃષ્ટાંત છે:-

એક સન્યાસીને ઘા થયો હતો. તેમાં કીડા પડ્યા હતા. તેથી આમડીને કીડાઓ ખાતા હતા. કીડાઓને મારવા માણસો જેમ મલમ લગાડે તેમ તે નહોતો લગાડતો; પણ પડ્ધી તૃપ્ત થઈ કીડાઓ જ્યારે નીચે પડતા હતા ત્યારે તે સન્યાસી તે કીડાઓને ફરી પોતાના જખમ ઉપર મૂકતો હતો અને કહેતો કે આ નાશવાન દેહ ઉપર જખમના દરેક કીડાઓ અધિકાર ધરાવે છે. આ વિશ્વ એ મહાર્જી શરીર છે. મને તો મહાર્જી આત્મા અને આ કીડાઓમાં રહેલી આત્મા એકજ દેખાય છે. દેહ સિદ્ધ છે પણ ગુણથી એક જ છે અને કીડાઓમાં મને આત્માની જ્યોત દેખાય છે. બંધુઓ ! શું આ દૃષ્ટિ તમારામાં નથી? છે, પણ હું અને મહારાંપણાના થર બાજ્યા હોય ત્યાં આ દૃષ્ટિ ક્યાંથી આવે ? જન્મ અને મરણના ફેરા નાશ કરવા હોય તો આ દૃષ્ટિ વહેલી ઉભી કરો, નહીં તો અનાદિ કાળથી

જે પ્રવાહમાં છો તેમાં જરાપણ ફેર નહીં પડે. સાચો ત્યાગ પણુ નહીં આવે અને માનવજીવન નિર્રથક જશે.

ત્યાગના ઝરા વહુબ્યા વગર ઇચ્છિત ગતિ નહિં મળે

‘હું અને મ્હારું’ એવો મમત્વ જગતના તમામ પદાર્થો પ્રત્યે મનુષ્યો પકડી રાખે છે. ત્યાગભાવના આવતી ન હોય અને આવે તે ટકંતી ન હોય તેમાં પણુ નિમિત્ત કારણ ‘હું અને મારું’ એ જ ભાવ છે. દુનીયાની વસ્તુ નિત્ય નથી એ તો જાણી છો ને ? જ્ઞાનીયો કહે છે કે જ્ઞાનભાવે પદાર્થોને છોડતા શીખો. તમે તમારી મરજીથી નહીં છોડો તો કર્મનો એક સપાટો આવશે અને સંપત્તિ ચાલી જશે. પકડતા પણુ સંપત્તિ નહીં રહે. કોઈની રાખી રહી છે ખરી ? તો પછી મિથ્યા ચિંતા શું કામની ? પકડી રાખતા પણુ છોડવું પડશે તે નક્કી છે; તો સ્વેચ્છાપૂર્વક કેમ ત્યાગ કરતા નથી ? ત્યાગ કરવાની ભાવના વગર જ્યારે ચાલ્યું જશે ત્યારે પાગલ બની જશે અને રૂદ્ધ આવશે. લક્ષ્મી અને સંપત્તિ જતાં સ્થિરતા ન રાખવાથી કૈંક પાગલ બન્યા છે તે શું ગાબર નથી ? વહેવું મોડું તો તમારે છોડવું જ પડશે તે તમે નથી જાણતા ? માટેજ વીતરાગ કહે છે કે છુટતા પહેલા જ તમે છોડો, દેહની હયાતિ બાદ તો તમારે કંઈ લેવા દેવા નહીં રહે. ત્યારે પણુ જો તમે છાતીએ રાખશો તો કર્મ એવા છે કે તે ગળચી પકડીને પણુ છોડાવીને લઈ જશે. આ દુનીયામાં એવો એક પણુ માનવ હજી નથી પાક્યો કે જેને પોતાનું સર્વસ્વ છોડી દેવાની ફરજ ન પડી હોય ! માટે અનંત જ્ઞાનીયો કહે છે કે જેમ જેમ તમે ત્યાગ કરશો તેમ તેમ તમારી આગળ વધુ આવશે.

સ્વેચ્છાપૂર્વક જે છાડે છે તેજ સાચો દાંતાર છે

આજે દુનીયાનો મોટો ભાગ દાન (ત્યાગ) કરતો નથી પણ તે કરીને રાગને જ પોષે છે. તમારામાં એવી મૂર્ખાઈ ભરી છે કે સમાજના એક ભાગને નીચોવી—એક અંગને નિર્ધન બનાવી, તેનો પૈસો મેળવી પછી તેને સ્વદેશો દાન કરીને પાછો આપે છે અને તેને મોટી ઉદારતા કહે છે. શું આ સાચી ઉદારતા છે કે આખરૂં અને નામના મેળવવાની એક નીચ વૃત્તિ છે ! કુવાનો કબજો લઈ પાણી વગર પીડાતા અને મરતા માણસના મોઢામાં બે ટીપા પાણી નાખી તેની પીડામાં વધારો કરવા જેવી આ વૃત્તિ નથી ? ગરીબોનું શોષણ કરી ગરીબોના ઉદ્ધારકનું ખીરૂદ લેવા કીર્તિ અને હોદ્દા ખાતર હજાર કે લાખનો ટુકડો ફેંકી, જાણે મોટો ધર્મ કર્યો એમ તમે શું ગર્વ ધરતા નથી ? અને આ વૃત્તિ શું આદરણીય છે ? વિચારો, જરા ખ્યાલ કરો. ભાઈઓ ! અનીતિએ મેળવેલાં ધનનાં દાન કરતા, સ્વાર્થત્યાગીનું એક પાઇનું દાન ઘણું ઉંચું છે. બૌદ્ધને માટે દાન લેવા નીકળેલા એના શિષ્યની વાત યાદ આવે છે.

અનાથપિંડ નામક બુદ્ધ પ્રભુનો શિષ્ય બુદ્ધના માટે લિક્ષા લેવા ગામમાં આવ્યો છે અને શ્રાવસ્તી નગરીના નરનારીયોને સંબોધીને તે કહે છે કે બુદ્ધ પ્રભુ માટે લિક્ષા આપો. હજુ પ્રાતઃ કાળ થયો હતો. ભક્ત હૃદયો અનાથપિંડને જોઈ નાચી ઉઠ્યાઃ— આ તો પ્રભુના માટે લિક્ષા લેવા આવ્યો છે; માટે પ્રભુના માટે તો ચાલો તેના ચરણે આપણું સર્વસ્વ આપી જીવનમાં આવેલી ધન્ય ઘડીને સાર્થક કરીએ.

રમણીયોએ રત્નો આપ્યા, આભૂષણોના ઢગલા કર્યા

પણ અનાથપિંડનો પોકાર તો ચાલુજ રહ્યો. આભૂષણો અને લક્ષ્મીથી રાજમાર્ગ છવાઈ ગયો પણ તેનું પાત્ર તો ખાલી ! લોકો પૂછવા લાગ્યા:—પ્રભુને શું જોઈયે છે ? જવાબ મળ્યો: તમારો પ્રભુ રત્નોનો કે આભૂષણોનો ભૂખ્યો નથી. એની ભૂખ જીવંત છે. વિચાર કરી લિક્ષા આપો. નરનારીયો વિસ્મય પામ્યા. કોઈની આગળથી જ્યારે ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ ન થઈ ત્યારે તે ગામ બહાર આવ્યો અને પોકાર તો ચાલુજ રાખ્યો. ત્યાં તો અરણ્યમાંથી અવાજ આવ્યો: ઉભા રહો મારા પ્રભુ ! અનાથપિંડે જોયું તો એક વૃદ્ધ સ્ત્રી હતી. જર્જરીત દેહ હતો. કાયા કંપતી હતી. ત્યાં તો અવાજ આવ્યો. કંગાળ નારીની આ ભેટ પ્રભુને આપજો. તે સ્ત્રીએ ઝાડ એથે પોતાનું શરીર રાખી હાથ લાંબો કર્યો. ફાટેલ કપડું હતું પણ એનું અંગ ઢાંકવા તે એકજ હતું. તે પણ પ્રભુને ખાતર તેણીએ આપી દીધું. અનાથપિંડે તે વસ્ત્ર લઈ હર્ષ પામી કહ્યું કે આ દાનથી લગ્ન બુદ્ધ ધરાશે. વસ્ત્રને લઈ સાધુ ચાલ્યો ગયો.

આ પરથી એજ સિદ્ધ થાય છે કે જે પોતાનું સર્વસ્વ ખુશીથી આપે છે તેજ દાતાર છે. તમારે દાન તો આપવું છે પણ દાન આપ્યા પછી તેની પાછળ રહેલી માન વૃત્તિનું દાન આપવું નથી. તે હિતવર્ધક નથી. તે ભૂલશો નહિ. સાધુઓ નિત્ય દાતા કહેવાય છે પણ તે તમારા જેવું દાન નથી કરતા. તે તો અંતરની વૃત્તિઓનાં દાન કરે છે. તેના દેહને કીડી મકોડી ચુસી દ્યે તો ચુસવા દે. એવા મુનિરાજો દાતાર હોય છે તેવા તમે બનો અને આત્મકંડ્યાણને બાધક થતા પૌદ્ગલિક પદાર્થો અને તેમાં રાચતી વૃત્તિઓનું દાન (ત્યાગ) કરી દ્યો અને પછી જોઈ દ્યો આત્મિક દહેર !

આત્મિક દ્વેર બેઠતી હોય તો સંતોષ વૃત્તિમાં છે; પણ તમારી વૃત્તિ કહે છે કે તમારે ક્યાં આત્માની દ્વેર બેઠ્યો છે ? તમારે તો જડ સાથે ખેલ ખેલવા હોય ત્યાં શું થાય ! ત્યાં કંઈ જ્ઞાનીયોનો ઉપાય નથી. જ્ઞાનીઓ તો રાહને બતલાવનારા છે. રાહને પકડવાનું કામ તમારું છે. તમે પકડો નહીં તેમાં અમને શું ? જ્ઞાનીઓએ જે કહ્યું તે અમે તમને સંભળવીએ; પણ તે તો નક્કી જ છે કે તૃષ્ણાથી જ સંસારમાં હોળી સળગી છે. સંતોષ આવે ત્યારે તો ચક્રવર્તિની સાદ્યળી પણ તણખલા જેવી લાગે. પછી તો અનીતિ કરીને લક્ષ્મીનો ભોગવટો કરવાની ઇચ્છાજ નહિ થાય. તૃષ્ણાથી સળડતો લક્ષ્મીવાન છતાં દુઃખી છે અને દરિદ્રવાન છતાં સંતોષી તે સુખી છે. સંતોષી આગળ નોકર બની લક્ષ્મી પૂર પાટે ચાલી આવે. વરસાદ પડવાથી ધૂળ ઉડતી બંધ થઈ જાય તેમ તમારામાં સંતોષ આવશે ત્યારે આફતો અને આપત્તિઓ શાંત થઈ જશે. આજે જે બુમ મારો છો કે સાહેબ, બેકારી બહુ છે, લોકો બહુ દુઃખી છે, તે બુમ શેની મારો છો ? સંતોષવૃત્તિ નાથ પામી છે તેથી જ ને ? સંતોષવૃત્તિવાળા તમે થાઓ તો તમારી સેવા કરવા દેવતાઓ આવશે અને દેવતાઓ સેવા કરી પોતાની જાતને ભાગ્યશાળી માનશે.

સ્વામી રામના પુસ્તકમાં એક સાધુની કથા છે. તે સાધુ એટલો સંતોષી ને પવિત્ર હતો કે જેનાં વર્તનથી દેવતા પણ મુગ્ધ થતા. તે સાધુને જોવા દેવતાઓ નીચે પૃથ્વી ઉપર આવ્યા. તે દાન અને ક્ષમા કરતો જોઈ દેવોએ તેને પૂછ્યું કે ત્હારે ત્હારા હાથના સ્પર્શથી રોગીઓનો રોગ મટે એવી

સિદ્ધિ નોંધ્યો છે ? ત્યારે જવાબ આપ્યો કે તે શક્તિ તો મહારા આત્મામાં છે. તે બીજો કોઈ આપી શકે એમ નથી. ત્યારે ફરી દેવોએ કહ્યું : પાપી-આત્માઓનો ઉદ્ધાર કરવાની શક્તિ નોંધ્યો છો ? ત્યારે અંતમાં કહ્યું કે મારે કંઈ ન નોંધ્યો. મને તો પરમાત્માની પ્રાર્થના મળે તો બસ છે. દેવ-તાઓએ પછીથી કહ્યું કે-‘જબરજસ્તીથી તમને સિદ્ધિ આપીશું’ માટે તમે કહો કે તમારી શી ઈચ્છા છે ? ત્યારે સન્યાસીએ કહ્યું કે મને માલમ ન પડે તેવી રીતે મહારા હાથથી સુકૃત્યો થાય. દેવો ગુંચવણમાં પડ્યા અને સાધુની વાત મુજબ સિદ્ધિ આપવા દેવોએ તેની છાયામાં સિદ્ધિ મુકી. અને તેનાથી તેની છાયામાં જે આવે તે નિરોગી અને પવિત્ર બની જાય.

ભાઈઓ ! આ બધો પ્રતાપ સંતોષવૃત્તિનો છે. જે માનવ, સંતોષરૂપી પાણીમાં સ્નાન કરે છે તેને દુઃખ દારિદ્ર કંઈજ કરતા નથી. ઉલ્ટા તેના સહાયક થાય છે. આજે તમે બધા કહો છો કે-ધર્મક્રિયામાં અમારું ચિત્ત લાગતું નથી; પણ હું એજ કહું છું કે ક્યાંથી લાગે ? દુનીયાની આખી ઉપાધિ અને હાય વોય માથે લીધી હોય, અને સંસારની સગડી. હૃદય ઉપર ધગધગતી હોય ત્યાં રૂઢીથી કદાચ ધર્મક્રિયા કરવા આવો પણ તેમાં તમારું અંતર ક્યાંથી ટકે ? એકાગ્રતા. થાય ક્યાંથી ? તમારો આત્મા વાનર જેવો બની જગતના તમામ પદાર્થોને મુડીમાં રાખવાની ઈચ્છા રાખતો હોય ત્યાં પછી સામાયક આદિ આત્મિક પ્રવૃત્તિમાં તમારું ચિત્ત ચોટેજ ક્યાંથી ? ધર્મક્રિયા કરતા શરીર અહીં હોય અને ચિત્ત મકાનના કામમાં કે ખાવામાં અથવા મિઠકતમાં કે ખાનપાનમાં ભમતું હોય.

મૂર્ખાઈની પણ હદ હોય ને ? સાંસારિક પદાર્થોની ચિંતા દુકાન કે ઘરમાં કરો. તે જ ચિંતા અહીં આવી ધર્મક્રિયામાં બેઠા છતાં કરો તો યાદ રાખજો કે હજારો વરસ તમે ઉપવાસ કરી, સામાયકના કટાસણાં પાથરી પાથરી, અનેક જન્મો સુધી કરો તો પણ સાચું સુખ નહીં મલે. તે ક્રિયાઓ કૃણીભૂત નહીં થાય. મુક્તિ નહીં મળે. રખડપટ્ટી ઓછી થશે જ નહીં અને કેઈ પણ સારી વસ્તુની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. જ્યાં સુધી તમારી ઈચ્છાઓ ભીખારીની દશામાં છે ત્યાં સુધી ઐહિક પદાર્થોની માંગણી તમારી જાતને-આત્માને ઉચ્ચ સ્થાનમાંથી લઈ નીચે પટકવા જેવી છે; માટે સાચા સુખની ઈચ્છા હોય તો પરતંત્રપણું છોડી ઈચ્છાઓની ગુલામીને કાઢી સંતોષ મેળવી વૃત્તિમાં ધનવાન બની જાઓ. જ્ઞાનીઓની દૃષ્ટિએ તવંગર અને ગરીબના ભેદ જુદા છે. પૈસાનો જે લોભી હોયછે તેજ ગરીબ છે. તેથી આજના દેખાતા શ્રીમાનો સૌથી ગરીબ ભીખારી છે.

આજે તો તમે જેમ જેમ પૈસા મેળવો છો. તેમ તેમ વધુ ને વધુ અસંતોષી અને લોભી બનતા જાઓ છો જ્યારે પાઈ પણ ન હોય ત્યારે થોડી ઈચ્છાઓ હોય છે અને જ્યારે લાખખો રૂપીયા હોય ત્યારે તો કીડીઓની જેમ તમારી ઈચ્છાઓ ઉભરાય છે. આ શું ભીખારીપણું નથી ? લાખ રૂપીયા મળ્યા એટલે તમે ધનવાન થઈ ગયા એમ ? માણસો વૈભવ અને દોલતથી જ ગરીબ છે એમ જ્ઞાનીયો કહે છે. કારણ તેનાથી પણ વૃત્તિ નથી. ધનનો લોભ એ મોટામાં મોટું દુઃખ છે. અનેક જન્મો અછી માનવ જીવન મળ્યું છે તે ધનની ચિંતા અને ઉપાધિમાં

પડી એળે ન ગુમાવશો. જીવન એ ધર્મ માટે છે. ધન માટે નથી તે કેમ ભૂલી જાઓ છો ? જરા વિચાર કરો કે અત્યાર સુધીની તમારી જીંદગી ધન માટે વેડફી નાંખીને શું સાર કાઢ્યો છે ? ધનવાન કદાચ પૂર્વનો પુન્યોદય હશે તો બનાશે પણ ધર્મને તો નહીંજ મેળવી શકે. અને ધન મેળવીને પણ તમે શું કર્યું ?

તમારી જાત પર દયા લાવી સુકાન ફેરવો

તમે ધન મેળવીને તો ઉદ્ધટા અધર્મી બની ગયા છો. જ્યારે ભારતના કરોડો માણસોને એક ટંક ખાવા અન્ન નથી, પેટનો ખાડો પુરવા સાધન નથી, સાધન વગર ભારતીય સંતાનો-તમારાજ દેશમાં જન્મેલા ભારતીય બાલુડાઓ તરફડી મરી રહ્યા છે. ત્યારે તમે ધનવાનો એશઆરામ, ઉડાઉપણું, અમન ચમન, સેંટ અને અતરૌના દાંભિક ભલકા અને ખુરશી ટેબલોના ઉધા ખર્ચામાં શું નથી પડ્યા ? તમારી જાતને તમે કેમ લજવો છો ? ભારતની સાચી સંસ્કૃતીની છાપ તમારા માંથી ક્યાં ગઈ ? જવાબ આપશો ? શું બોલાય ? તમારા બાઈઓની સાચું જોતા શીખો.

તમને અપટ્ટેટ અલંકારો વગેરે પહેરવાનો રોગ લાગુ પડ્યો છે. તે કાઢી નાંખો. જે સાચા ધનવાન અને સુખી થવું હોય તો. બાકી ધન પાછળ કરાતી દોડધામ, માનકીર્તિ પાછળ કુવાના દેડકાની જેમ સડયા કરવાની ભાવના કરતા કરતા તમે તમારું સાચું સુખ ગુમાવ્યું છે. બુદ્ધિથી જરા સ્થિર ભાવે વિચાર કરો અને જીવનમાં ધર્મને વણી દો.

ધર્મથી જીવન જ ફરી જશે. તમને માન જોઈએ છીએ ને ?

તે પણ ધર્મથી મળશે, તમે તમારી ફરજને સમજી જાઓ. પછી તમને માન મેળવવાની ઈચ્છા પણ નહીં થાય.

માન પૂજા સત્કાર તે બધા માનસિક વિકલ્પ છે. તે પણ આત્મલોગ આપ્યા સિવાય નહીં મલે. તમારે તો એમને એમ જોઈએ છીએ કેમ ? બળરની તુચ્છ વસ્તુ પણ કીંમત આપ્યા સિવાય નહીં મલે, તો પછી કીર્તિ-માન તો ક્યાંથી જ મલે ? ખુશામતીયા લેગા કરવા તમને ગમે પણ તેમાં સાચી કીર્તિ નહીં મલે. આવી બધી ઓટી જન્નલેથી તમે તમને જ ભૂલ્યા છો અને દેહની પૂજા કરાવવાની-દેહને માન મળે તેવી ઈચ્છાઓ થાય છે અને તેથીજ તમે આત્મદેવને ભૂલ્યા છો.

જગતમાં સાચી પ્રતિષ્ઠા મેળવવી હોય તો મહાવીર, બુદ્ધ વગેરે મહાત્માઓની જેમ આત્મલોગ આપો. તે મહાપુરુષોએ પહેલા ત્રાસ લોગવ્યો હતો તે ખ્યાલ છે ને ? દેહને નીચાવી નાંખ્યો હતો, કાયાની પરવા જ નહોતી કરી અને તેથી જ તેઓ પૂજાયા.

અભિમાન, ઇર્ષ્યા વગેરે સ્વાર્થી સંપત્તિઓના લોગ આપ્યો હતો તેથીજ અમર પદને વર્યા. વળી દુનિયાલરના મહાત્માઓના જીવન તપાસો. આત્મલોગ આપ્યા સિવાય કોઈએ સાચી પ્રતિષ્ઠા મેળવી નથી; માટે જીવનના ધ્યેયને વિચારી જો સુખ, મુક્તિ જોઈતી હોય તો તેની કીંમત પહેલા આપો અને જીવનના સાચા સુકાની બની ઉંધી બાજુ જતાં જીવનનાં સઠને ફેરવી નાંખો. પછી આત્માની શક્તિનો ખ્યાલ આવશે. એક ઉદાહરણ આપું છું:-

મરજીમાં આવે તેવું બી લઈ તેને વાવો. થોડો વખત

તેની બરહાસ્ત કરશે તો તે છોડરૂપે બહાર આવશે અને મૂળ એક બીજમાંથી હબારો બીજ થઈ જશે. તે પણ વાવશે તો લાખખો બી મળશે અને તે વાવી નાંખશે તો અગણિત સંખ્યામાં બી મલશે. વિચારો, એક બીજનો પ્રતાપ કેવો ? બીજની ચૈતન્યશક્તિ પણ કેટલું કામ કરે છે ? એટલે બીજમાં પણ અનંત સામર્થ્ય છે અને સાચી અનંતતા નાશ પામતી નથી. આત્માનું સ્વરૂપ તો ત્રણે કાળમાં એક જ છે. તે કદી પ્રરી-વર્તન પામતું નથી. આકૃતિ નાશ પામશે પણ આત્માનો નાશ નહીં થાય. તેનાં જ્ઞાનનો નાશ નહીં થાય. તેથી જ વીતરાગ કહે છે કે આત્માની અનંતતાનો અનુભવ કરવો હોય તો આત્મલોગ આપ્યે જાવ. તમને જરૂર આત્માની અનંતતાનો અનુભવ થશે. માટે જ જ્ઞાનીયો પોકાર કરે છે કે ભાઈઓ ! જીવ્ય પ્રાણીઓ ! સંસારને તરવાની ઇચ્છા હોય તો ઉઠો ! જાગો ! તમારી પરમ સત્તાનો અનુભવ કરો. તમે જ સર્વજ્ઞ છો. અન્ય કોઈ નથી. સર્વજ્ઞ અને તમારામાં ફેર ન જુઓ. કેટલો અજ્ઞાન આદર્શ ! આવો શાંતિદાયક વિચાર તમે કરો છો ? સર્વજ્ઞ પણાનો ભાવજ તમારા સંસારનો ભાર હલકો કરશે. તેથી તમે તમારા આત્માનું કેન્દ્ર ભૂલી બહાર ભ્રમણ ન કરો. આત્મા-માં જ શ્રદ્ધા રાખો અને બહારની દ્રષ્ટિનો લોપ કરી નાંખો. પછી જુઓ કે કેવું બળ પ્રગટે છે ! પછી તો સર્વજ્ઞની જેમ જગત્ આપું તમારી સેવા કરવા લાગી જશે અને દેવતાઓ તમારા દાસ બની જશે. આત્મબળનું સામર્થ્ય તો વિલક્ષણ છે છતાં તમે કેવા દીન બની જાઓ છો અને ‘અમારાં કર્મ જ એવા છે, ભાગ્યની વાત છે, સાચા રાહ બતલાવનારા ગુરૂજ નથી, દુનીયા બહુ ખરાબ છે’ આ પ્રમાણે બોલીને તો પ્રમા-

દનેજ સેવો છો. મુડદાલ અંતઃકરણ શા કામનું કે જેમાં આત્મ-
શ્રદ્ધાજ નથી ! અવિનાશી એવા આત્મામાં વિશ્વાસ થવો એજ
ધર્મ છે. તે ધર્મજ કલ્યાણ કરશે. દિલની દગલખાણ છોડી તમે
સીધા ચાલો. પછી તમારા સામર્થ્યનું માપ નહીં રહે એ નક્કી
છે. જગતમાં એવી એકપણ કર્મ કે ગાંઠ નથી કે જે આત્મ-
ખળથી ન છૂટે. તમે આત્મા તરફજ વળી જાઓ એજ
વીતરાગ ધર્મનો નાદ છે.

આત્મ સ્વરૂપને જાણો તેમાં પ્રત્યેક વાત સમજાઈ જશે

એકને જાણવાથી બધું જાણશે તે વીરવાક્ય છે. જે
આત્માને ઓળખે તેને બીજી ઇચ્છા પણ શી રહે? જગતની
એક પણ વસ્તુ તેને ડોલાવવા અસમર્થ નીવડે છે.

આત્મિક સુખને નહીં સમજનારા તમે સંસારના મૃગ-
જળ સમા સુખ ખાતર પરમસુખને છોડી મોટા ચકાવામાં
પડ્યા છો. જગતના નાશવાન પદાર્થો માટે તમે તમારા પોતાનાં
સુખને વેચો છો. મહાન્ અમૃતના સાગરને શામાટે ઉલેચી નાખો
છો ? શા માટે તમે તમારામાં તન્મય બની તમારા આત્માને ઓ-
ળખતા નથી ? સર્વતત્ત્વનો સાર એ છે કે, આત્મતત્ત્વને સંપૂર્ણ
ઓળખી લેવું. અવિનાશી તત્ત્વને ઓળખનાર જગત ઉપર પ્રભુત્વ
જમાવે છે. અને નહીં ઓળખનાર ઉપર જગત પ્રભુત્વ જમાવે છે.
આ વસ્તુમાં શંકા હોય તો કાઢી નાખજો. તમારો આત્મા તો દિવ્ય
શક્તિમાન છે. તેની શક્તિ માટે શું શંકા છે ? તો માનો કે
તમારું જ અંતઃકરણ તમોને દગો દઈ રહ્યું છે. આવા વખતે
તમારે શું કરવું જોઈએ ? બુદ્ધિ કામ કરે છે ? નથી કરતી કેમ ?

એક અને શંકાને ફેંકી દો અને સત્ય સાગરમાં પ્રવેશ કરો. એટલે બધું તે સાગરમાંથી પામશે. પણ જ્યાંસુધી આત્મ-શક્તિ ઉપર શંકા હશે ત્યાંસુધી સત્યમાં ક્યાંથી પ્રવેશ કરાશે ! પોતા ઉપર નિર્ભય થઈ જાઓ. સિંહની સ્થિતિ જાણો છો ને ? તે તો એકલો વનમાં રહે છે. પોતાની શક્તિમાં જ તે તો મસ્ત રહે છે. તેને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે મહારા જેવો શક્તિશાળી આ વનમાં બીજો કોઈ નથી. અને તે શ્રદ્ધાએજ તે નિર્ભય અને સ્વસ્થ થઈ વિજય મેળવે છે. અને બીજી તરફ હાથી જેવું મોટું પ્રાણી જુઓ. આવડું મોટું અને શક્તિશાળી છતાં તે પોતાના સામર્થ્યમાં વિશ્વાસ નહીં ધરવાથી હમ્મેશાં ભયભીત રહે છે અને તે પોતાને હમ્મેશાં નિર્ભય જ માને છે. તે હાથી ધારે તો એકલો ૧૦-૧૫ સિંહોને પણ તળે કચરી નાંખવા સમર્થ છે પણ શ્રદ્ધાની કચાસને અંગે એક જ સિંહ તેને મારવા બસ થઈ પડે છે. મિત્રો ! તમે પણ તમારી પરિસ્થિતિ હાથી જેવી કરી મૂકી છે. તમે તો સિંહ બની જાઓ. ભય અને આપત્તિ વળી તમને કેમ ડગાવી શકે ? આત્મવસ્તુને એકવાર શોધો એટલે બસ છે. પછી તો કાળ અને તમામ પદાર્થના તમે સ્વામી છો.

આત્મશ્રદ્ધા તે મોટામાં મોટું હુથીયાર છે :

પદાર્થના સ્વામી થવામાં મૂળભૂત આત્માનીજ શક્તિ છે અને તે ઉપરનીજ શ્રદ્ધા છે એ હૃદયમાં કેતરી રાખજો. આત્મશ્રદ્ધા આવવાથી વીતરાગે તો તેના કળ બહુ પ્રકારનાં નિર્ણયો છે પણ દુનીયાના અને તેમાં ખાસ કરી તમે જેને

અનાયે માનો છો તેવા દેશમાં પણ થયેલા મહાપુરૂષો આત્મ-
શ્રદ્ધા માટે શું કહે છે તે આજે તમોને સંભળાવું છું.

વીતરાગની જેમ જ ઈશુએ પણ એક વાત કહી છે કે તમારામાં જે રાઈના દાણા જેટલી પણ શ્રદ્ધા હોય તો તમે એક વાર સમુદ્રને સ્થંભિત થવાનું કહેશો તો તે સ્થંભી જશે અને પર્વતને કહેશો કે સમુદ્રમાં પડી જા, તો તત્કાલ સમુદ્રમાં તે પડી જશે અને આત્માની આજ્ઞા જરૂર પાળશે. સન્નનો ! વીતરાગના કથનથી આ વાત વિરૂદ્ધ નથી. પુરાણમાં પણ એક વાત છે તે પણ સાંભળો. કલ્પિત હોવા છતાં સાર સમજી ધ્યાનમાં લ્યો.

એક વાર સમુદ્રના કાંઠે ટીટોડીએ ઇંડાં મુક્યાં. સમુદ્ર પોતાના કાંઠે ઇંડાં જોઈ તે ઇંડાં તાણી ગયો. ટીટોડીએ આ વાત જાણી અને ક્રોધમાં આવીને આખા સમુદ્રનો નાશ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો અને પોતાની જ્ઞાતિના પક્ષીઓને બોલાવી બધા લેગા થઈ આંચઘી સમુદ્રનું પાણી બહાર કાઢવા માંડ્યા.

ત્યાં જ એક ઋષિનું આગમન થાય છે. ઋષિ ટીટોડીની મૂર્ખતા ઉપર હસીને પૂછે છે—આ કેવી મૂર્ખતા કરો છો ? આવડો મોટો સમુદ્ર શું તમારાથી ખાલી થશે ? મૂર્ખાઈ છોડી તમે આત્મા જાણો. ઋષિના વાક્ય સાંભળી બધાએ કહ્યું કે આમ આવડા મોટા ઋષિ થઈ અમને આવો નિર્માલ્ય ઉપદેશ કેમ આપો છો ? ત્યારે તો તમે સાચા ઋષિ છો જ નહીં. સાચા હોત તો તમે અમારા શરીરને ન જીવંત, પણ અમારા આત્મા-

ને જ જીવત. મહારાજ ! તમે અમારા આ ન્હાના શરીરને જે કેમ જીવો છો ? અમારા આત્માને જીવોને કે તેમાં કેવી અગાધ શક્તિ છે ! તમે અમારા શરીરને જેવાથી જ ભૂલ ખાઈ ગયા. પક્ષીયોનાં આવાં વચન સાંભળી ઋષીશ્વરને ભાન થયું અને સમુદ્ર ઉપર ક્રોધ કરી કહેવા લાગ્યા કે આ પક્ષીના ઇંડાં શા માટે તું તાણી ગયો ! આટલું જ કહેતા તત્કાલ તે પાછા કાઢી આપ્યા અને ઋષિની ક્ષમા માગી. આ વાત કંઈપત હોવા છતાં ટીટોડીના જેટલી પણ તમારામાં આત્મશ્રદ્ધા નથી તેજ કહેવાનો સાર છે. તમારી ધર્મક્રિયા વાસ્તવિક ફળમાં આવતી નથી તેનું કારણ તમારી રડતી શ્રદ્ધા છે. પોકળ શ્રદ્ધાથી કાંઈ કામ નહિ થાય. બધુંય પાણીમાં જશે. તમારા જેવી શ્રદ્ધાવાળાની એક કથા છે. સાંભળો:-

એક વાણીયો હતો. તે તમારી જેમ રોજ કથા સાંભળવા જાય. કૃષ્ણ પરમાત્માનો ભક્ત. દેખાવમાં ધર્મનો પાર નહીં.

ભક્ત તરીકે દેખાવા માટે આખું કપાળ બગાડે. લોકોમાં ભક્ત તરીકે પ્રખ્યાત. એકવાર કથા સાંભળતા પંડિતજીએ કહ્યું કે આજે બપોરના બાર વાગે જંગલમાં જઈ મોટા ઝાડ ઉપર ચડી નીચે એક તલવાર રાખી કોઈ ન જીવે તેમ, જે તલવાર ઉપર પડે તેને ઈશ્વરનાં દર્શન થાય-શ્રી કૃષ્ણ તેને મલે. વાણીયાએ આ સાંભળ્યું. અને વિચાર્યું કે-હજારો વર્ષોથી તપ, જપ અને ધ્યાનથી પણ જે પરમાત્મા નથી મળતા તે આજે આ પંડિતજીના કહેવાથી જે મલતા હોય તો તેમ કહું. તેમ વિચાર કરી ગાઢ જંગલમાં ગયો. ત્યાં એક મોટું ઝાડ ગોતી લીધું. નીચે મૂકી તલવાર અને ચડ્યો ઉપર. વાણીયો ખરોને ? તર્ક આવ્યો

કે હું તો પડીશ પણ શ્રી કૃષ્ણજી કોઈ કામમાં હશે અને મને ભૂલી જશે તો શું થશે ? હું તો માર્યો જઈશ. તરતજ તે નીચે ઉતર્યો. ત્યાં ફરી વિચાર આવ્યો. ના, ના. પંડિતજી કંઈ ખોટું કહેતા હશે ? હું તો પડીને જ રહું. બીજીવાર ઉપર ચઢ્યો. નીચેની આણીદાર તલવાર જોઈ વળી પાછું મન ફર્યું. પાછો નીચે ઉતર્યો. તેજ વખતમાં એક રાજપૂત તેજ રસ્તે થઈ બીજે ગામ જતો હતો. વાણીયાને ઝાડ ઉપર ચડતા અને ઉતરતા જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે કંઈક વાણીયો લોભને લીધે જ ચડ્યો હશે, એમ ધારી રજપૂતે ત્યાં આવી કરડાઈથી પૂછ્યું, એટલે વાણીયાએ કથામાં આવેલી વાત કહી સંભળાવી. આ સાંભળી રાજપૂત કહે છે કે ત્યારે સમય કેમ ગુમાવે છે ? આથી વાણીયો શૂરાતન પર આવી, કપડાં ઉતારી ઝાડ ઉપર ચડીને પડ્યો તલવાર ઉપર. શ્રીકૃષ્ણજીએ આવી જણાવ્યો. વાણીયો તો ડગમગતી શ્રદ્ધાથી વીલે મોઢે પાછો ફર્યો. તેમ તમને પણ વાણીયાની જેમ જ પાછું ફરવાનો વખત આવશે; માટે શ્રદ્ધાનાં બળને ખોશો નહિ. કાચો વિશ્વાસ અને અશ્રદ્ધા એ તો તમારા દોષ છે. તમે અત્યારસુધી અશ્રદ્ધાને જ પોષતા આવ્યા છો અને તેજ તમારી અધોગતિનું મૂળ છે. માટે તમારું ભાવી સુધારવું હોય તો હું આ શરીરથી પર છું એવી રાત દિવસ વિચારશક્તિ પ્રગટ કરી શ્રદ્ધાને ઉદયમાં લાવો. જુઓ પછી તમારામાં કેવું પરિવર્તન થાય છે. તમારે જેવા બનવું હશે તેવા તમે બની શકશો તે નક્કી છે; પણ તમારામાં શ્રદ્ધાનીજ ખામીને લઈ તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે થતું નથી. તમને પૈસાદાર માબાપ જોઈયે તો પણ તે તમારા હાથમાં જ છે. શ્રદ્ધા કેળવી વિચારોમાં પવિત્ર બની જાઓ તો તમારી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થશે.

એક માણસ વિષય અને વાસનામાં પડ્યો રહેતો હોય તેને ધર્મ નીતિની જરા પણ પરવા ન હોય. તે તો વિચારે કે હું મોટા શ્રીમંત માતા પિતાને ત્યાં જન્મું; તો શું તેની ઈચ્છા ફળશે ? નહિ. કારણ જ્ઞાની કહે છે કે માણસ વાસનામાં જ રહ્યો છે તેથી તે મરીને પણ વાસના જ્યાં વધારે છે તેવી ગતિમાં—જ્ઞાન અને ડુક્કરમાં જ જન્મે. ગતિ સારી જોઈતી હોય તો તમે તમારાં કર્તવ્યમાંથી દોષોને કાઢી નાંખો. જ્યારે કર્મનો ઉદય આવે છે ત્યારે તમે લાગ્યને ગાળો દો છો, ગૃહદશા ખરાબ છે એમ કહો છો, પણ તે બધો વિચાર તમે કર્મ જ્યારે કરવાનો વખત હોય ત્યારે કરતા નથી એ જ તમારી ખામી છે અને એ જ ખામીને લઈ તમારી રખડ-પટ્ટીથી નવરા થતા નથી. તમારા ભવની પરંપરા ઓછી નહીં થવાનું કારણ પણ તે જ છે. મિત્રો ! તમારી ભાવના સંસાર-માંથી છૂટી મુક્ત થવાની કદાચ હશે પણ તેના માટેના યોગ્ય પ્રયાસો હજી નથી કરતા અને જે પ્રયાસો કરો છો તેથી તો તમે ચક્કર વધારે કરો છો; કારણ તમારી વૃત્તિઓ શરીરના માટે જેટલી છે તેટલી આત્મા માટે નથી.

જડ માટે તો ઘણું કર્યું, હૃદયે આત્મા માટે કરો.

અત્યાર સુધી તમે સાચું નથી કરી શક્યા તે નકકી છે. પુરૂષાર્થ તો કરો છો પણ યોગ્ય નહિ. ક્ષણે તેવો. તમારા પુરૂષાર્થની સ્પષ્ટતા એક જ દાખલાથી બતાવું. કોઈ ગામમાં એક માણસને પેટમાં અને આંખમાં એમ બે દર્દો થયાં. તે રોગમાંથી મુક્ત થવાની ઈચ્છાથી વૈદને ત્યાં આવ્યો. વૈદે તેની નાડી જોઈ ચિકિત્સા કરી. પેટ અને આંખ માટે એમ

એ પડીકા આપ્યા. આંખની દવા સીસું અને ગંધક. એ બેની મેળવણીથી તૈયાર કરેલી હતી કે જે એક પ્રકારનું ઝેર હતું. પેટના વ્યાધિ માટે આપવામાં આવેલ પડીકું મરી મરચાથી તૈયાર કરેલું ચુર્ણ હતું. બન્ને પડીકા લઈ તે માણસ ઘરે આવતા રસ્તામાં બન્નેની ઉપયોગીતા ભૂલી ગયો. તેથી તેણે ભાન ગુમાવી ખાવાનું પડીકું હતું તે આંખમાં નાંખ્યું અને આંજવાનું પડીકું હતું તે પેટમાં નાંખ્યું; એટલે ઉલ્ટો વ્યાધિ વધી પડ્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે તે આંધળો થઈ ગયો અને તેનું પેટ પણ બગડી ગયું. લાઇયો ! તે માણસની નિશ્ચય-પૂર્વક શ્રદ્ધા હતી કે પડીકાથી મ્હારો રોગ દૂર થશે જ; પણ તે શ્રદ્ધાને પૂર્ણ કરવા જે સાચો અને સવળો પુરૂષાર્થ ભૂલી જતા અવળી દશા થઈ. તે રીતે તમારામાં ચૈતન્યને ઉન્નત-પ્રકાશમાન કરવાની ભાવના કદાચ હશે પણ તે માટેના ઉપ-યોગ સારા નહિ હોવાથી તમને તે યોગ્ય નીવડતા નથી. માટે તમે જ તમારા પુરૂષાર્થને યોગ્ય માર્ગે વહન કરાવો તમારો વર્તમાન પુરૂષાર્થ શરીર માટે જ છે; એટલે રાખમાં ઘી હોમવા જેવો છે. તેથી તે ફળીભૂત થતો પુરૂષાર્થ નથી. કારણ પુરૂષાર્થ શેના માટે કરવાનો તે જ લક્ષ્યમાંથી બહાર છે ત્યાં શું થાય ? જ્યારે સત્ય પુરૂષાર્થ માટે અમે કહીએ ત્યારે તમે કહી જ છો છો કે વૃદ્ધાવસ્થામાં બીજું કંઈ નહીં કરીએ, માત્ર આત્માની વાતો જ કરીશું. હું કહું છું કે માણસ, જીવનમાં જડ સાથે જ ખેલ ખેલે છે એને વળી વૃદ્ધાવસ્થામાં આત્માની વાતો આવતી હશે ? ભૂલી જશે એ વાત કે વૃદ્ધાવસ્થામાં આત્માની વાતો કરીશું. તમારામાં એ ભાવના ઉપર બળા ખાઝી ગય છે. મને તો એમ જ થાય છે કે જ્યાં એક પળનો પણ

જીંદગીનો ભરંસો નથી ત્યાં વૃદ્ધાવસ્થામાં અમો ધર્મ કરીશું એમ કેમ કહેવાય ? આખી જીંદગી સ્વાર્થમય વાતાવરણમાં ગાળી હોય, અહંકારને પોષવામાં પૂર્ણ કરી હોય ત્યાં વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર્મ. (!) તે મશ્કરી કરવા જેવું નથી ? નકકી કરી રાખો કે જીંદગીમાં અશુભ કામનાઓને જ પોષી હશે તો વૃદ્ધાવસ્થા અને મરતી વખતે પણ તે જ આવશે. ભગવાન બુદ્ધે પણ એકવાર પોતાના શિષ્યોને કહ્યું હતું કે તમે જેવા વિચારો કરશો તેવું તમારું ભાવી થશે. તે તમે પણ જીવનમાં ઉતારો અને ધર્મભાવના જ શ્રેષ્ઠ માની તેને જીવન સાથે બાંધી દો અને દુષ્ટ ભાવનાનું જે સામ્રાજ્ય તમારા હૃદયપટમાં છે તેને કાઢી નાંખો. ભાવના ઉપર તો તમારા જીવનનો આધાર છે. અત્યાર સુધી તમે સાચી અને પવિત્ર ભાવના ભાવી નથી તો તેનાં ફળ પણ તમને સારાં અને પવિત્ર કયાંથી મળે ? વાવવો છે આકડો અને રાખવી છે આમ્રની આશા ! ફળીભૂત ન થાય તે નથી જાણતા ? તે તો તમે જાણો છો પણ અહિં ધર્મમાં જ તે બધું ભૂલી જાઓ છો તેથી તો તમે દરેકમાં કાંટા વાવ્યા છે.

તમારી દયા ખાતર દોષો જોવાની ટેવ કાઢી નાંખો

અને તેથી તમારી ખરાબ ભાવનાને લઈ તમે બીજાના દોષ જુઓ છો અને તમને ભૂલી જાઓ છો. પહાડ જેવા તમારા દોષો તમને નથી ખટકતા અને રાઈ જેવા પરાયા દોષોને પહાડ જેવા બનાવી મુકો છો. જૈનત્વને પામેલા તમને તો રાઈ જેવા દોષ પણ પહાડ જેવા ખટકવા જોઈએ અને આંખમાં જેમ પડેલ કણથી આંખ ખટકે અને ચેન ન પડે તેમ તમને

તમારા દોષો પણ ખટકવા નોંધ્યો. તમે બીજાના દોષો નોવાનો પ્રયત્ન કરો છો તેમાં તમે જ દોષવાળા થાઓ છો. માટે જ કહ્યું છે કે તમને તમારા ઉપર દયા હોય તો મહેરબાની કરી આવી વૃત્તિથી દૂર રહેજો. તમારી વૃત્તિથી જો બીજાની પ્રશંસા થાય તો ધન્યજીવ થોડો છે, નહિં તો બીજાની નિંદા તો કરો જ નહિં.

એક વાત છે કે એકવાર ઈરાનનો એક નામાંકિત અને વિદ્વાન પુરૂષ હતો. તે લખે છે કે હું નાનો હતો. ત્યારે મુસલમાનોનાં પવિત્ર ધામ મક્કામાં જતો હતો ત્યાં એકવાર હું જ્યારે ગયો ત્યારે પિતા-પુત્રનો સંવાદ સાંભળ્યો. બાપ અને દીકરો બે વહેલી સવારે ઉઠ્યા હતા અને બીજા માણસો જે આવ્યા હતા તે સુતા હતા. તે જોઈ દીકરાએ બાપને કહ્યું કે આ તો જુઓ, કેવા આગસુ છે ! શું જોઈને મક્કા આવ્યા હશે ? વહેલું ઉઠવાની તો શક્તિ નથી અને પરમાત્મા અદ્ભુતની પ્રાર્થના તો બેલાજ કરવી જોઈએ ! પુત્રની આ પ્રમાણે વાત સાંભળી પિતાએ કહ્યું કે અરે ભાઈ, તું પણ તે ભાઈઓની જેમ બેલો ન ઉઠ્યો હોત તોજ સારું હતું, કારણ કે બેલા ઉઠીને તે બીજાઓની નિંદા કરી છે તેથી બેલા ઉઠવાનું તો પ્રાર્થના માટે છે. તેમાં બીજાની નિંદા થાય તે તો કેટલું અયોગ્ય કહેવાય ? તમે આજ ભૂલ ખાઓ છો કે જે પોતાના દુર્ગુણો જાણવા છતાં પોતાને ધિક્કારતા નથી અને બીજાના તેજ દુર્ગુણો નોવાથી તમે તિરસ્કાર કરવા લાગી જાઓ છો; પણ મિત્રો ! જાની કહે છે કે આજનો મહાન દુર્ગુણી આવતી કાલે સફળ થાય છે. આજનો પાપી

આવતી કાલે મુક્તિએ જાય છે. માટે તમે દોષ જોવાની દૃષ્ટિને ઉખાડીને ફેંકી દો. તમારા દુરમન પ્રત્યે પણ પ્રેમથી જોતા શીખો. તમે સાંભળ્યું તો હશે જ કે બાલ્યવયમાં કે યુવાવસ્થામાં અધર્મી અને દુરાચારી ગણાતાં બાળકો કે યુવાનો ભવિષ્યમાં એવા સુધરે છે કે જગત તેને મસ્તક નમાવે છે. એટલે બાળકના દુર્ગુણો જોઈને કે વર્તમાનમાં કોઈપણ માણસની પ્રવૃત્તિ જોઈને ભવિષ્યમાં તે સુધરશે જ નહીં તેવી કલ્પના બાંધવી છોડી દઈને, તે સુધરે તેવા પ્રયત્નો કરો. માટે તે તો નક્કી કરી રાખો કે કોઈપણ માનવી તમારી નજર સામે પણ જોડું કાર્ય કરતો હોય તેને સુધારવાના પ્રયત્નો કરવા સિવાય તેને તિરસ્કારવાનો અધિકાર તમને નથી. બીજાઓ ભલે તેની નિંદા કરે પણ તમે તેના ભાગીદાર ન બનો. કારણ વીતરાગ કહે છે કે—જીવનમાં પ્રાધાન્યપણે અસત્ય હોય તો પણ સત્ય પણ હોય છે જ. આપણો ધર્મ તો આપણને તે જ શીખવે છે કે તું તારું સંભાળ, પારકી વાતને છોડી દે, પારકાના દોષ જોવા અને નિંદા કરવી તે તો આપણા આત્મા ઉપર કુઠારાઘાત કરવા જેવું છે. તમે તો ગમે તેવા માણસ પાસેથી મેળવતા શીખો. કંદોર્થ ભલેને મેલાં લુગડાં પહેરે પણ તેની મીઠાઈ શું ખરાબ હોય છે ? કેટલાક કહે છે કે ઉપદેશકો સારા જોઈએ. હું કહું છું કે તમે સારા છો કે નહિ તે તમે જોતા શીખ્યા છો ? ઉપદેશકો તરફ દૃષ્ટિ ન રાખતા ઉપદેશ તરફ દૃષ્ટિ હશે તો જરૂર કલ્યાણ થશે એ નિઃશંક વાત છે. ચિતારો કઢરૂપી હોય તેથી શું તેનું ચિત્ર સાડું નથી હોતું ? કાંટાવાળા શુભાખને શું બધા ફેંકી દે છે ? નહીંજ. તેથી જ કહું છું કે ચોર અને લુંટારા ગણાતા માણસોમાં દયા અને

સત્ય છુપાયેલાં રહે છે. માટે તમારે તો અસત્ય અને ખરાબમાંથી સત્ય અને સારૂં શોધી કાઢવું જોઈએ. અહીં તે માટે એક પ્રાસંગિક વાત કહું છું જે વાત પૂર્વેની છે તે સાંભળો.

છત્તશત્રુ રાજા અને સુબુદ્ધિ પ્રધાન બન્ને ફરવા નીકળ્યા છે. એક ખાઇ આગળ તેઓ આવ્યા. અંદર પાણી હતું, પણ તે અતિશય દુર્ગંધવાળું. રાજાએ તો નાક જ દાખી દીધું. પ્રધાને કહ્યું. મહારાજ, જેમ આજનો દુર્ગંધી કાલે સફળુણી થતો જોઈએ છીએ તેમ આ દુર્ગંધ મારતું પાણી પણ સુગંધવાળું બને છે. પ્રધાનની વાત સાંભળી રાજાને હસવું આવે છે. કેઈ દિવસ આ પાણી ખરાબ છે તે સારૂં થાય જ નહિ. રાજાની હઠ જોઈ પ્રધાન મૌન રહે છે. પાછા ફર્યા પછી પોતાના નોકરને આજ્ઞા કરી કે ખાઇમાંથી ગંધાતું પાણી લઈ આવ. નોકર પાણી લઈ આવ્યો. અને સુબુદ્ધિ પ્રધાને તે પાણીને શુદ્ધ કરવા થોડા દિવસ મહેનત કરી પાણીને નિર્મળ બનાવી, પાણી ઘડામાં ભરી, રાજાના રસોયાને આપ્યું કે આજે રાજાને આ પાણી પીવા આપજે, જમતી વખતે રાજાએ તે પાણી પીધું. પાણીની વધારે પડતી મીઠાશ જોઈ રાજા પૂછે છે કે આ પાણી આજે કેમ બહુ મીઠું લાગે છે ! આવું પાણી કાંઈ દરરોજ આવતું નથી. આ પાણી આજે ક્યાંથી આવ્યું છે ? રસોયાએ કહ્યું કે મહારાજ, આ પાણી તો પ્રધાનજી આપી ગયા છે. રસોયાની વાત સાંભળી પ્રધાનને બોલાવી રાજા કહે છે કે પ્રધાનજી, તમે તો શોખીન છો. તમે તો બહુ જ મીઠું પાણી પીઓ છો, પણ તમે એકલા જ ન પીતા અહીં પણ મોકલાવતા જાઓ. પ્રધાને કહ્યું. મહારાજ, આ તે જ પાણી. છે કે જે પાણીની

હુઈંધ જોઈં તમે નાક દાખ્યું હતું અને પાણી પ્રત્યે ધૃણા દર્શાવી હતી. રાજા પ્રધાનની આ વાત માનતો નથી તેથી તરત જ તે પાણી મંગાવી રાજાની આગળ પ્રયોગ દ્વારા તે હુઈંધને કાઢી સ્વચ્છ બનાવે છે. ટુંકમાં ખરાબ પણ સારા થાય છે. તેમ સારી ભાવનાથી ખરાબ માણસ પણ સારા થાય છે. માટે તેની ઉપેક્ષા ન કરો ! પણ તેને સારું કરવા જ હરહંમેશ પ્રયત્નશીલ રહો. તેમાં તમારો પણ સુધારો થશે. આવી ભાવના જ્યારે હૃદયમાં રમતી થશે ત્યારે તમે ગૃહસ્થ હોવા છતાં કદયાણુ કરી શકશો. બાકી તો બધી ધર્મક્રિયા કરવા છતાં કાંઈ નહિં વળે તે નક્કી યાદ રાખજો. અંતઃકરણને માતાના જેવું બનાવો. માતા જે ભાવથી પોતાનાં બાળકોને જુએ તેમ તમે પણ તેજ ભાવથી જુઓ. કેટલાક કહે છે કે પારકો માણસ જે હલકટ હોય કે દોષી હોય તો તેના દોષ તરફ દૃષ્ટિ જાય તે તો સ્વાભાવિક નથી લાગતું ? અને જ્યારે એક માણસ દોષીત ઠરે છે ત્યારે તેના પ્રત્યે તિરસ્કાર પણ સ્વાભાવિક આવે છે, પણ હું કહું છું કે દોષ જોવા અને પારકી ટીકા કરવી એ કાંઈ તમારો મૂળભૂત સ્વભાવ નથી. યાદ રાખો કે જ્યાં સુધી તમે દોષ જોશો ત્યાં સુધી પ્રેમ નહિં આવે અને પછી દ્રેષણુદ્ધિ જ રહ્યા કરશે. તેમાં તમે બીજાનું નહિં પણ તમારું જ બગાડો છો. મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું છે કે, તમારું ભૂંડું કરવા આવે તેને પણ આવકારો. તમે હૃદયમાં સંપૂર્ણ કોતરી રાખો કે તમારું ભૂંડું કરનાર છે કોણ ? તમારો ભયંકર દુશ્મન પણ તમારું કાંઈ નહિં બગાડી શકે, તો નાહક તમે દુશ્મનાવટ શા માટે રાખો છો ? એ પોકાર જ્ઞાનીઓ કરે છે છતાં અજ્ઞાનને લઈ સમજતા નથી. તમને

ધુતનાર પોતે જ ધુતાઈ જશે. તમે તો બસ તમારું જ રટણ કરો. ઘડીભર દુનીયા તમારી નિંદા કરશે પણ તમારું કાંઈ નહીં બગડે. તે દ્રઢ ચિત્તથી સમજી રાખજો. મહાત્મા કબીરનો એક દાખલો અત્યારે યાદ આવે છે. તે ઇશ્વરનો બંદો કેવો કે જેણે પોતાની જાતને નિંદાવા દીધી; પણ દુનીયાને એક શબ્દ પણ ન કહ્યો. તે વાત સાંભળાવું. તમે વીતરાગ પ્રભુની વાતો તો સાંભળી છે તેમની તો વાત જ શી ? પણ પંચમ-કાળમાં પણ પ્રભુના લક્ષ્મી કેવા હોય છે તેની આ વાત છે.

કબીરજીની વાતો આખા ગામમાં ફરી વળેલી અને કબીરજી આગળ ગામના સ્ત્રીપુરૂષોનાં ટોળેટોળાં આવવા લાગ્યાં. એક માણસની શક્તિ વધે તેમાં પણ તમારી આગળ તે શક્તિ ટકાવવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડે. કબીરજીની આગળ દરિદ્રી આવીને કહે, બાપુ-મને કંઈક બતાવો ને ? વળી રોગી આવી રોગના રોદણાં લક્ષ્મી આગળ રોઈ જાય, વળી કોઈ સંતાનભુખ્યાં સંતાન માંગવા આવે પણ લક્ષ્મી તો ચુપચાપ પ્રભુની માળાજ ગણતા. આજે જો કોઈ મહાત્મા કે સાધુ ઉચ્ચ સ્થિતિ ઉપર ગયો હોય તો તમેજ એને નીચે પાડો છો, પણ જે સાચો આત્માર્થિ હોય તે પડતો નથી. લક્ષ્મી કબીરની ટુટી કુટી ઝુંપડીમાં હજારો ગામના સ્ત્રીપુરૂષો આવવા લાગ્યાં. પ્રભુના લક્ષ્મી આપણને આશીર્વાદ આપે તોય બસ છે. તેમાં આપણું કંઈયેણું થશે.

આખાએ ગામમાં લક્ષ્મી કબીરજીની ખ્યાતિ વધી પડી. મધ્યરાત્ર સુધી માણસો તેઓની છાયા તળે રહે અને કબીરજીની વાણી સાંભળે. એમની ચરણરજ લઈ મસ્તકે ચડાવી

જીવનને ધન્ય માને. રાત જ્યારે પડતી ત્યારે માણસોના ગયા પછી કબીરજી પરમાત્માનું ધ્યાન ધરતા અને આંસુ લાવીને બેઠાતા કે હે પ્રભુ ! હું તો ધારતો હતો કે મારો જન્મ જીવન કુળમાં થવાથી મહારી પાસે કોઈ નહીં આવે અને મને એકલો જ રહેવા દેશે અને તેથી દુનીયાથી તરછોડાયલો હું તારી પાસે આવી શાંત કીર્તન કર્યા કરીશ. તું અને હું એમ બન્ને મલી આનંદ કરીશું; પણ હે પ્રભુ ! આતો તમે મહારી પાસે ન આવવાની કપટબાજી આદરી છે કે જેથી માણસોનાં ટોળે ટોળાં મહારી આગળ મોકલે છે ! વળી તુંજ મહારી ઝુંપડી માણસોને દેખાડી રહ્યો છે અને ત્હારી ભક્તિથી મને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે; પણ એમ કાંઈ હું તને નહિં મૂકી દઉં, આવી રીતે કબીરજી મોડી રાતે પ્રભુને યાદ કરતા.

દિવસો પસાર થયા અને નગરમાં કબીરજીની યશસ્વી કલગી ફરકતી જોઈ પ્રાદ્ધણો છાંછેડાઈ ગયા. નાગ પગ નીચે આવે અને જેમ કુંકાડા મારે તેમ પ્રાદ્ધણો કુંકાડા મારવા લાગ્યા. સહુ બોલવા લાગ્યા—કે હવે થઈ રહ્યું. કળીયુગ આવી ગયો. મુસલમાનના પગની ધૂળ લઈ માથે ચડાવે. પછી શું જોઈએ ? હવે તે કળીયુગ બાકી છે ? પૃથ્વીપર હવે તો પાપની અવધી આવી ગઈ. પ્રાદ્ધણોને કોઈ પૂછે છે ? એક તરકડાને ઇશ્વરની જેમ માને છે. આ તે કઈ જાતનાં પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ છે ? અંદરમાં સળગેલી આગને સહુ ઠાલવવા માંડયા. ઇર્ષાને આધીન માણસો બીજાની પ્રતિષ્ઠા જોઈ શકતા નથી. સહુને પૂજવાની ઇચ્છા છે. પૂજવાની નથી. પ્રાદ્ધણોએ સમાજ ઉપર પ્રભુત્વ જમાવ્યું હતું. તે કબીરજીના વર્યસ્વથી ઓછું થયું. તેથી

સ્વાર્થબુદ્ધિએ પીડાતા સહુ પોતપોતાની બુદ્ધિથી વાતો કરવા લાગ્યા. એક તો કહે-હવે જો પૃથ્વીને ઉગારવી હોય તો તાત્કાલિક ઇલાજ દ્યો; નહિં તો ધરતી નાશ થઈ જશે. અંતે બધાએ બુદ્ધિ વાપરી. એક બોલ્યો:-નગરમાં જન્મેલી કબીરની પ્રભુતા જો એાછી થાય તોજ આપણું વર્ચસ્વ જામે. બીજાએ કહ્યું: જ્યાંસુધી તેની છાપ પવિત્ર છે ત્યાંસુધી કાંઈ નહિં થાય. માટે આપણે તો એવો ઉપાય કરીએ કે જેનાથી તેના જીવન ઉપર નગરને ધિક્કાર ઉભો થાય. કબીરજીની પ્રતિષ્ઠા ધૂળ મેળવવા સહુએ નક્કી કર્યું અને એક નીચ-કુળમાં જન્મેલી અને નીચ ધંધો કરી પેટનું ગુજરાન કરતી હલકટ બાઇને બોલાવી પહેલાજ હાથમાં રૂપીયાની થેલી આપી કહ્યું કે કબીરજીનો લવાડો ગમે તે રીતે કરી તેની અપકીર્તિ કરાય અને તે ભરખબરમાં થાય તો તને આથી વિશેષ ઇનામ આપશું; માટે તારી કળા અજમાવ. મિત્રો ! ભક્તની જ કસોટી હોય છે. ઠગારાઓની હોતી નથી. પ્રાદ્મજોની વાત સાંભળી બાઇએ કહ્યું કે આજેજ લવાડો કંડું અને ભરખબરમાં તેનો તિરસ્કાર કરાવું. તમે હવે નિશ્ચિંત રહો અને આ વાત પણ કોઈ ન જાણે તેમ જ પતાવી દઈશ. ઇર્ષાળુ પ્રાદ્મજો હર્ષાયા. બધા ઘેર ચાલ્યા ગયા. કબીરજી તેજ દિવસે પોતાની વણાટશાળામાંથી કપડું વણીને ચાલ્યા આવે છે. ધીમી ચાલ અને પ્રભાવશાળી મોઢું. તેઓ નિર્દોષ ભાવે ડગ ભરતા ભર ખબરમાંથી નીકળ્યા. બીજા પ્રાદ્મજો ચારે તરફ ફરી વળ્યા છે. કબીરજી તેમને કપડું બતાવે છે. તેજ વખતે પેલી બાઈ આવી અને આંખમાંથી આંસુ પાડતી વસ્ત્ર ફાટેલા છે, વાળ કુટા થઈ ગયા છે એવી દયામણા મોઢાવાળી બનીને કબીરના

પગમાં પડી રોવા લાગી. પછી તેણીએ કહ્યું: સાધુ થવું હતું તો મને વચન આપીને શા માટે ફસાવી? શું જોઈને મહારી દેહ બ્રહ્મ કરી? અબળા જાત હવે હું કયાં જઈ? મહારા અંગ ઉપર પહેરવા વસ્ત્ર નથી અને ખાવા અનાજ નથી. બાઈની વાત સાંભળી માણસો તો દંગ થઈ ગયા. માણસોને પણ કહ્યું કે તમે શું જોઈને આને ભક્ત માનો છો? આ તો ભક્તિના નામે પાખંડ કરે છે. મહારા જેવી કંઈક અબળાઓના ભવ બગાડ્યા છે. પ્રભુ! પ્રભુ! આવાઓ પણ જગતમાં પૂજાય છે ખરા! ધરતી ઉપર શું આવા ધુતારાને પણ તું પૂજવા દે છે! ખરેખર, કહેવત છે કે સાધુ નિંદાય અને પાખંડી પૂજાય એમાં ખોટું શું છે? બાઈની વાત સાંભળી ભક્તરાજ કબીર તો જરાપણ ફોલ પામ્યા નહિં કે બાઈ પ્રત્યે જરાપણ રોષ લાવ્યા નહિં.

થોડીવાર થઈ. બ્રાહ્મણોએ પોકાર કરી મુક્યો: ભાઈયો, અમે નહોતા કહેતા કે નીચ કુળમાં વળી સાચા ભક્ત હોતા હશે! આવા માણસની સામે જોવામાં પણ પાપ છે. કરડી નજર કરી કબીરજીની સામે જોઈ બ્રાહ્મણો બોલ્યા:— ધિક્કાર છે તહારી અધમ જાતને! આવા ઢોંગ! ધર્મના નામે આ તોફાન! પ્રભુ કાંઈ નથી જાણતા? જેવું હતું એવું જ બહાર આવી ગયું ને? તને શરમ નથી આવતી! તહારી જ બાયડી લીખ માંગી રહી છે અને તું ઈશ્વરને નામે પ્રભુના ભક્ત તરીકે લોકોને ઠગી મસ્ત બની રહ્યો છે! ધિક્કાર છે તને અને તને માનનારાઓને! ઈર્ષાળુ બ્રાહ્મણો આમ કહી જૂઠા પડ્યા અને ઘરે ગયા. રસ્તામાં જે મલે તેને કબીરજીની વાત

કહેવા લાગ્યા અને માણસો કળીરજી હતા ત્યાં આવી એવા લાગ્યા. તેઓ પણ કળીરજી તરફ તિરસ્કાર ભરી દૃષ્ટિ નાંખી ચાલવા લાગ્યા. તેટલી વારમાં તો કળીરજીએ પોતાના હાથ વડે પોતાના પગમાં પડેલી તે નારીને ઉભી કરી અને કહ્યું:—
 ખડેન ! તું સાચું કહે છે. મહારી ભૂલ થઈ છે; કારણકે મહારા ઘરમાં જ્યાં સુધી અન્ન અને વસ્ત્ર હોય ત્યાં સુધી તને ભૂખી રાખવી તે મને ગુન્હો લાગે છે. માટે હવેથી જ્યાં સુધી મહારા આવાસમાં અન્ન હશે ત્યાં સુધી તને ભૂખી નહીં રહેવા દઉં. ઉઠ, ખડેન ! ચાલ મહારે ઘેર. કળીરજી રમણીને સાથે લઈ ચાલવા લાગ્યા. પાછળ રહેલું ટોળું હસે છે, ગાળ દે છે, કોઈ પત્થર મારે છે પણ પરમાત્માનો સાચો ભક્ત તો હસતો જ રહ્યો. હસતે મુખડે તે તો ચાલ્યો જ બાચ છે. પ્રજામાંથી માણસો પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર વાતો કરતા જ રહ્યા. કોઈ કહે છે શરમ ! નશરમો લાગે છે. કુકર્મ કર્યું પણ જરાપણ હૈયે ચિંતા છે ? આ કળીયુગના જ લક્ષણ છે ને ? તેનો કાંઈ વાંક નથી. મોટા શાની પણ ફસાયા તો આનું શું ગળું ! વળી કોઈ કહે કે જો આવી વૃત્તિ હતી તો જખ મારવા સાધુતાનો ડાળ કરતો હતો ? કોણે એને સાધુ થવાનું કહ્યું હતું કે સાધુ બની બા. આ તો જગતમાં સાધુ તરીકે રહી આવાં કર્મો કરવા હતા; પણ પાપ છુપું રહે ? પાપ તો છાપરે ચડીને પણ પોકારે. આવી આવી અનેક વાતો ભક્તના કાને અથડાઈ પણ એક તલભાર પણ માણસો ઉપર ક્રોધ ન કર્યો તેમ ઉદ્દટો વધુ પરમાત્માના ધ્યાનમાં લીન બનતો ગયો. સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોની જેમ વાતો કરવા લાગી. જોયો ને ? આજ સાધુડો જગતમાં સાધુના દેખાવમાં

હવસખોર રાક્ષસ નીકળ્યો. સાધુ થઈને કેટલું જગતને છેતર્યું ? આવા તીર જેવા વચનોને સહન કરતા કળીરજી પોતાની ગુપ્ત-ડીએ આવ્યા. બાંધને સારી રીતે આદરમાન દીધો અને તેની આગળ રસોઈનો થાળ મૂક્યો. પછી તેણે મીઠું શખ્દે કહ્યું : ખેન ! જરા પણ સંકોચાયા વગર જમી લ્યે. પરમાત્માની પ્રાર્થના આજે ફળી છે. મહારા રામે જ તને મહારે ગરીબને દોર મોકલી છે, માટે જમી લે. સાધુ અને ભક્ત પુરૂષની મિત્રો ! આ જેવી તેવી શાંતિ અને નમ્રતા નથી. જગતનાં હૃદયો આ નમ્રતાથી પલવારમાં ફરી જાય તો અધમ અને તુચ્છ નારીનું હૃદય ક્યાં વગર કેમ રહે ! અત્યાર સુધી ખોટા આંસુ વહાવતી હતી તે હવે સાચા આંસુની ધાર વહાવવા લાગી અને ગદ્ ગદ્ સ્વરે બોલી :—મહારા પ્રભુ ! મને માફ કરો. અધમ એવી મેં આ તમારી અપકીર્તિ કરાવવા બ્રાહ્મણોના પૈસાની લાલચે કામ કર્યું છે. પ્રભુ ! હવે મહારે આપઘાત કર્યા સિવાય છુટકો નથી. મેં મહા પાપ કર્યું છે.

કળીરજી બોલ્યા. ખેન, મને તો આજ અપૂર્વ આનંદ થયો. લોકો હવે મને સુખે ખેસવા દેશે. આપણે બન્ને હવે તો ભેગા મલી પરમાત્માના ગુણ ગાશું. ભક્તરાજે તે હલકી ગણાતી સ્ત્રીને ઉચી સ્થિતિમાં લાવી મૂકી. મિત્રો ! આ કર્તવ્ય તરફ જરા ધ્યાન રાખો અને આ આદર્શ હૃદયમાં જડી લ્યો. ભક્તરાજની જેમ તમારી કોઈ નિંદા કરે, અરે ! કર્તવ્ય કરતા જગત નિંદા કરવા લાગી જાય તો પણ તમે જરાપણ દિલગીરી ધારણ ન કરતા, હસતા જ રહેજો. સત્યનો આનંદ લૂંટતા જ રહેજો, તમારો બેડો પાર થઈ જશે.

આ બધાય ઉપદેશ તમે સાંભળ્યા તો જશો જ અને જી હા, પણ કરતા જ જશો, પણ અમલ કરવામાં જ તમને ગલરામણ છુટવાની છે. ઘણા સમયથી વ્યાખ્યાન સાંભળતા આવ્યા છો પણ તે તમારા હૃદયમાં કેમ ઉતરતું નથી તેનો વિચાર કર્યો છે ? કે પછી અમે બોલ્યે જઇએ અને તમે સાંભળે જ નહો. દોઢ કલાક અમારે રાગડા તાણીને બોલવું અને તમારે સાંભળવું તેમાં આપણી ઇતિશ્રી છે ? માનનીય સન્નનો ! જરા હૃદય ઉપર હાથ રાખી ખૂબ વિચાર કરો, કે તમારી આ પ્રવૃત્તિ શું આદરણીય છે ? શ્રાવકજીવનને ઉજમાળ કરવા તમારે બહુ જ વિચારવું પડશે. તમારી વાત તો એવી છે કે:—

અમે શ્રાવક સાચા પણ કરીએ ફાવે તેમ.

એ હવે નહિં ચાલે. વીતરાગની આજ્ઞાનો હવે અમલ કરવાનો સમય આવ્યો છે. પણ તમે સાવ ઢીલા થઈ નહો અને આજ્ઞાને માન્ય ન રાખો એ નહિં ચાલે. બહુ થીગડાં માર્યાં. હવે અમે થીગડાં નહિં મારીએ. તમે તો અવિનિત શિષ્ય જેવું કરો છો. એક કથા સંભળાવું. એક મહાત્મા હતા. તે બહારથી આવ્યા. પગ થાકી ગયા હતા, તેથી શિષ્યને કહ્યું કે આજે મહારા પગ દુઃખે છે માટે દાખી આપ. શિષ્યે જવાબ આપ્યો: મહારાજ ! આ શું બોલ્યા ! આપ તો મહારા ગુરુ છો. મહારા પગ કાંઈ આપના શરીરને અડકી શકે ? ગુરુએ ફરી કહ્યું કે બેટા ! મારા પગ બહુ જ દુઃખે છે માટે આવ, જરા પગ વડે ચાંપી આપ. શિષ્ય આ સાંભળી રડવાનો ઢોંગ કરવા લાગ્યો. ગુરુએ કહ્યું કે એમાં અવિનય નહિં થાય; પણ

શિષ્યે માન્યું જ નહિં ત્યારે ગુરૂએ ક્રોધમાં આવીને કહ્યું કે
અરે મૂર્ખ ! મહારી આજ્ઞાનો લંગ કરતા તને પાપ
નથી લાગતું ?

આજ્ઞાને કચરી નાખીને તેં તો ઘોર પાપ બાંધ્યું છે.
મિત્રો ! આવી જ તમારી સ્થિતિ છે. ત્હમે પણ સાચી
આજ્ઞા માનતા નથી—જીવનમાં ઉતારતા નથી અને
તેથી જ તમારી ક્રિયામાં ત્હમે ક્ષણભૂત થતા નથી. સાચું
રહસ્ય તમે જ્યારે સમજશો ત્યારે ભગવાનની જે આજ્ઞા છે
તે બધીય જીવનમાં ઉતારી લેશો; પણ હજી મોટી ખામી
છે અને તે તમારા સ્વરૂપને સમજવાની તે પહેલા જાણો.
જાણ્યા વગર તમે ગમે તેટલા પાપને નાશ કરવા પ્રયત્ન
કરશો પણ તે બધાં નિષ્ફળ જવાના છે.

અંતઃકરણને શુદ્ધ બનાવ્યા વગર તમે ‘નમો અરિહંતા-
ણુ’ના લાખખો જાપ કર્યે જાઓ, મંદિરમાં કે ઉપાશ્રયમાં તમે
રાગ તાણી તાણીને સ્તવનમાં પ્રભુની પ્રાર્થના કર્યે જાઓ—કે,
હે પ્રભુ ! હું પામર છું, દીન છું, પણ તમારા ભાવ
ઉપાશ્રય કે મંદિરની બહાર નીકળતા જ તમે બદલી નાંખો
છો. બહાર આવતા જ કોઈ તમને એ પામર ! અથવા દીન
કહીને બોલાવે ત્યારે તમે તેને શું કરો ? ઘોલ મારો અથવા
કોટમાં જ લઈ જાઓ કે બીજું કંઈ કરો ? આ મહારૂં તું
અપમાન કરે તે મહારાથી કેમ સહન થાય ? કોઈ કહે, અરે !
ભાઈ, હમણાં તો તું મંદિરમાં ગાતો હતો તેજ શબ્દથી
તને બોલાવ્યો, તેમાં શું થયું ? પણ તે મંદિરનું મંદિરમાં જ

રહે છે. પાછું સાથે લાવતા નથી. તેની આ બધી ઉપાધિ થાય છે. ઉપલક ગાયન, ઉપલક ભક્તિ કે સ્તવન ગાવાથી કાંઈ નહીં થાય. ઉપાશ્રય કે મંદિરમાં પરમાત્માની પ્રાર્થના કરતા જીલ તો શું પણ શરીરના રોમે રોમ પણ શાંત થઈ જાય અને તે જ ધૂન ચોવીસે કલાક લોહીની સાથે રગેરગમાં ચાલતી હોય, ઉપલક ભક્તિથી તમે હાથના ચાળા કરો કે નાચો કુદો, એ સર્વ ચિત્રકારના ચિત્ર જેવું છે. નિર્જીવ ચિત્ર જેમ કાંઈ કામમાં ઉપયોગી ન થાય, કેવળ દેખાવ પૂરતું જ હોય, તેમ અંતકરણની શુદ્ધતા વગરના ખાલી જાપ કે પાઠ, ઉપવાસ કે પ્રતિક્રમણ એ બધા ધી અને ગોળ વગરના લાડુ જેવા છે. એકલા પાણીના લાડુ જેમ સ્વાદ આપતા નથી તેમ આજની તમારી સ્થિતિ છે. આંસુ ભરી આંખો જે પ્રતિક્રમણ કરતા ન થાય તો હૃદયને સ્પર્શનારી તે ક્રિયામાં ખામી છે. તમે જે આવી આવી ક્રિયાઓ સાચા હૃદયથી —બળતા હૃદયે કરો તો દુનીયામાં એક પણ પાપ એવું નથી કે જે ટકી શકે.

પાપો કાઢવા પ્રથમ મનને સ્થિર કરો

આજે પાપ કર્મને આવવા માટે મન-વચન-કાયા ત્રણે છુટા છે. એકને પણ કબજામાં રાખવા પ્રયત્ન કર્યો ? કાયા અને વચન કરતાં મનથી બાંધેલાં પાપ ભૂંડાં છે. અહીં બેઠા છો પણ મન તો કયાંય જઈ આવે—દુનીયાના ચારે ખુણે મન તો ભટકતું જ હોય. એવી સ્થિતિમાં વીતરાગતાની છાપ અને વીતરાગ વચનો હૈયે નહીં બેસે. મનને કબજે કરવા તમારે તમામ પ્રયત્નો અજમાવવા પડશે. તે વગર સાચી સિદ્ધિ નથી.

તંદુલિયા મચ્છની વાત યાદ છે ને ? મગર મચ્છની પાંપ-
ણમાં રહેનાર, શરીર નાનું, કાંઈ પાપક્રિયા ન થઈ શકે, તેમાં પણ
તે મનથી જ વિચારે કે આ કેવો મૂર્ખ છે જે મોઢામાં આવેલ
માછલાંને જતાં કરે છે ! એના જેવી મ્હારી કાયા અને શક્તિ
હોય તો હું એકને પણ ન છટકવા દઉં. આ વિચારમાં સરી-
રની ક્રિયાથી પાપ કરતો તે તંદુલીયો નાનો મચ્છ મોટા મચ્છના
કરતાં પણ વધારે કર્મ બંધન કરી સાતમી નરકે જાય. આ
મનની જ શક્તિ છે. સાતમી નરકમાં અને મુક્તિમાં લઈ જનાર
મન છે. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ મનના ખરાબ અધ્યવસાયે સાતમી
નરક સુધી જઈ આવ્યા અને આત્મદશા તથા સાધુ દશા યાદ
આવતા પાછા કર્યા અને કૈવલ્યને વર્યા. મન તો ભૂંડામાં
ભૂંડું કરનાર છે. જે સાવધાન ન રહ્યા તો પડવાનું જ છે.
મનની ઉંઘી ગતિ સંસારમાં પટકી નાખશે એમ સમજી,
મનને કબજે કરવા તૈયારી ખતાવો. આજે તો જન્મે
છે ત્યારથી જ મનડું દુનીયામાં ફરે તેવી જ રીતે કામ કરે
છે. ત્યાગ કરતા રાગમાં વિશેષ આનંદ દેખાય છે તેનું કારણ
શું ? કારણ એજ મનને વશ નથી કરવામાં આવ્યું.
અને ઇંદ્રિયો ઉન્મત્ત દશામાં વર્તે છે તે પણ મનની
ખરાબ સ્થિતિથી જ; માટે મન ઉપર અંકુશ રાખવા
માટે યોગ્ય કાર્યક્રમ નક્કી કરો. ખરાબ અને સારાં કાર્યની
નોંધ ખુક રાખતા થાઓ. ખરાબ લાવનામાં મન જાય તો તે
દિવસ પણ નોંધી લ્યો. તમારી નિર્બળતાઓની જ્યારે નોંધ
કરતા થઈ જશો ત્યારે તમારી મનની કાયરતા પ્રત્યે તમને
ઘૃણા આવશે અને પછી આપો આપ મનની શક્તિ ખરાબ રસ્તે
જતી અટકવા લાગશે. જે દિવસે અધમ ઇચ્છાઓ થાય તે દિવસે

એકાંતમાં બેસી મનને ઠપકો આપતા શીખો. સિંહ જેમ ઘાસનું લક્ષણ ન કરે તેમ હું માનવ, આવી અધમ ઇચ્છાઓને કેમ તાબે થાઉં ! એમ વિચારી મનને રોકતા શીખો અને પાપ ન થાય તેની સાવચેતી રાખો. ઇદ્રિયોને ઉન્માર્ગે ઘસડી જનાર મન છે અને જેમ ફાવે તેમ સ્વતંત્રપણે મનને રહેવા દેશો તો તે અવળે જ માર્ગે જશે; કારણ કે મન ઉચ્ચ સ્થિતિમાં બાંધેલા સહવાસમાં તમે રહ્યા જ નથી. અત્યાર સુધી તમે મનને વિકારોથી જ પોષ્યું હોય ત્યાં પછી તેને વશ રાખવાનો પ્રયત્ન રહેજે કેમ થાય ? સિંહને કબજે કરવા જેમ ત્રણ ચાર દિવસ ભૂખ્યા રાખવો પડે છે તેમ તમારા મનના તરંગોને તમે દબાવતા બાંધો. જે ભાવનાઓનું પોષણ મનને આપશો તે તરફ મન વળી જ જશે. તે માટે સત્પુરૂષોનો સંગ કરો. સાચી દશા જે પુસ્તકોમાં વર્ણન કરાયેલી હોય એવા પુસ્તકોને પણ સહવાસ નિયમિત કર્યે બાંધો, તેમ ભોજનમાં પણ નિયમિત બનો. કામોત્તેજક અને મનને વિકલ્પદશામાં લઈ જનારા ખાદ્ય પદાર્થોને ખાવા છોડી દો. ગુણ કરનારા (વિકાર પોષક) પદાર્થો ખાવાથી તમે મનના વેગને નહિ અટકાવી શકો.

તેથી સત્ત્વગુણી આહારની પણ તેમાં જરૂર છે. અદ્ય અને સત્ત્વગુણી આહારથી મન પ્રસન્ન રહે છે. માદક પદાર્થોનાં લક્ષણથી હમેશાં પ્રકૃતિ ખરાબ રહે છે. માટે મિત્રો ! તમારાં મનને સ્વચ્છ અને નિર્મળ રાખવા જ્ઞાનીઓએ કહેલા વિધિ વિધાનો આદરણીય માની પ્રયોગ રૂપે કરી મનને સાફ કરતા થઈ બાંધો. મન જો સાફ હશે તો આપોઆપ સ્વચ્છ અને પવિત્ર વિચારો આવશે. દુનીયાની લાલસા, વિષ-

યોના ઉપલોગની વાસનાઓ તથા અહંતા અને મમતાના ખ્યાલો ઓછા થશે.

આપત્તિઓ સામે પણ મન દ્રઢ કરે.

આ વાત પણ ચોક્કસ છે કે જ્યારે તમે મનને પવિત્રતાનાં બંધનથી બાંધી દેશો ત્યારે તમને તે પવિત્રતામાંથી બહાર કાઢવા આપત્તિ રૂપ કસોટીઓ પણ આવશે; પણ તેમાં તમે તમારા જ્ઞાનની પ્રતીતિ જરૂર કરી શકશો; એકવાર એક ઘોડેસ્વાર બહારગામ જતો હતો. રસ્તામાં એક રેંટ ચાલતો હતો ત્યાં તે ઘોડાને પાણી પાવા માટે લઇ ગયો. ઘોડો અવાજ નહીં સાંભળવાથી ભડક્યો. તેણે પાણી ન પીધું. ઘોડાવાળાએ અવાજ બંધ કરવા ખેડુતને કહ્યું. ખેડુતે રેંટ બંધ કર્યો. તે સાથે પાણી આવતું પણ બંધ થયું. ઘોડાવાળાએ ક્રોધે ભરાઈ કહ્યું:—અરે મૂર્ખ! મેં તને રેંટ બંધ કરવાનું કહ્યું ત્યારે તે ઘોડાને પાવાનું પાણી કેમ બંધ કર્યું? ખેડુતે કહ્યું:—સાહેબ! આપનું કહેવું બરાબર છે પણ તે મ્હારી શક્તિની બહાર છે. રેંટ બંધ કરતા પાણી બંધ થશેજ; માટે જો આપને ઘોડા ઉપર પ્રીતિ હોય અને ઘોડાને પાણી પાવું હોય તો રેંટના અવાજ વખતે તેની આપ પીઠ થાબડતા જાઓ. ઘોડાએ કોઈ દિવસ આ અવાજ સાંભળ્યો નથી તેથી તે ભડકે છે અને પાણી તો હમેશાં રેંટના અવાજની સાથેજ નીકળશે. આ દૃષ્ટાંત સમજાય છે? જ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે તમે ગમે તેવી આપત્તિઓ વચ્ચે હોવા છતાં તમારા મનને દૃઢ કરી તમારે જ્ઞાનનીજ પ્રતીતિ કરવી. કારણ તમને શાંતિ આપનાર એવું આ દૃષ્યમાન જગતમાં એક પણ સ્થળ નહીં મળે. તમે શાંતિ

માટે હિમાલય કે આબુ અથવા ગીરનારની ગુફા ગોતો પણ ત્યાં શાંતિ નહીં મલે. કારણ શાંતિ તો બહારની વસ્તુ જ નથી એટલે જ મનને દૃઢ કરો, બાંધો. શાંતિનો ધોધ વહી નીકળશે તે જરૂર માની લ્યો. આજની અશાંતિના કારણરૂપ તમારું મન છે. સ્વાર્થની કાળાશ પણ નિર્બળ મનમાંથી જ વૃદ્ધિ પામે છે તે પણ ન ભૂલો. આજે તમારી મનોભૂમિમાં નિસ્તેજપણું સિવાય કંઈ છે ? મન તો જીવન રૂપી વહાણનું સુકાની છે તે કેમ ભૂલી ગયા છો ? સુકાન હવે તો બદલો અને જીવનના વહાણને ભર દરીયામાંથી ડુબતા બચાવવા-કિનારે લાવવા મનને (સુકાનીને) મજબુત બનાવો અને તેના ઉપાય તરીકે બીજું કંઈ નહીં તો તમે વીતરાગનું ધ્યાન ધરતા રહો. પંચ પરમેષ્ટિનું એકાગ્રતાપૂર્વક ધ્યાન મનને કબજે કરવા સમર્થ છે. જ્યારે જ્યારે તમારાં મનમાં ખરાબ ભાવનાની અતિરેકતા આવે, ત્યારે ત્યારે તમે પરમાત્માશ્રી પંચપરમેષ્ટિને યાદ કરવાનું ન ભૂલો. તો તો તમે ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોવા છતાં ઈષ્ટ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકશો તે નિઃશંક વાત છે. ત્યાગની પરમ સ્થિતિમાં ન આવી શકનારાઓ માટે આ જરૂરી છે. ગૃહસ્થાવાસમાં પણ જો તમે પરમાત્માને નહીં ભૂલો તો તમારો ગૃહસ્થાવાસ પણ આદર્શ બનશે. બાકી એટલું જરૂર યાદ રાખજો કે મનને જેમ ફાવે તેમ ભટકવા દેવાથી અને પશુતૂલ્ય લોગમાં લપટાવાથી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કદી નહીં થાય. તમારા જીવનનું ખરું ધ્યેય અંતર્યામી પ્રભુમય આત્મ સાક્ષાત્કાર કરવાનો જ છે, તેથી સાચા રહસ્ય અને ધર્મના મર્મને બાણવા મનને વિચલીત સ્થિતિથી દૂર કરવા પરમાત્માને (પરમેષ્ટિ) સ્મરણ

રૂપે હૃદયપટમાં યાદ કરો. આત્મસાક્ષાત્કાર જરૂર થશે-
ઉન્નતિ થશે જ.

સાચા ગૃહસ્થાશ્રમી તો બનેા

અને તે ઉન્નતિ સિદ્ધિ-મુક્તિમાંજ લાઈ જશે. ગૃહસ્થ-
દશામાં પણ મુક્ત દશા પ્રાપ્ત નથી થતી એમ નહીં, પણ
તે હર્લિલ તો જરૂર છે. સાચા ત્યાગી બનતા પહેલાં સાચા
ગૃહસ્થ બનેા, તોય કલ્યાણ થશે. આજે તમે વધારે કહી ઓછું
આપો, સારું બતાવી ખરાબ આપો, તે ગૃહસ્થાઈને રાખવાના
લક્ષણ નથી પણ ખોવાના લક્ષણ છે. તે છતાં તમારામાં આવી
અનીતિએ ઘર ઘાલ્યું છે. વેપાર કરવો એ કાંઈ હીણપત
નથી; પણ વેપાર કરવામાં વિવેક ભૂલવો તે પોતાનેજ ભૂલવા
જેવું છે અને જે પોતાને ભૂલે તે પરમાત્માને તો યાદ જ
શેનો કરે? એતો નક્કીજ છે કે ગૃહસ્થાઈનું તો આજે છડે ચોક
લીલામ થાય છે. નીતિના વેપાર આલ્યા ગયા છે. આજ તો
વેપાર એવા કે લાખખોની ઉથલ પાથલ, આજે લક્ષાધિપતિ
અને કાલે ભીખારી! આજના વેપારીને ઘડીની પણ કુરસદ
ન મલે. મુંબઈ જેવા શહેરમાં તો ટેલીફોનની ઘંટડી અને
મોઢીયું પાસેજ હોય. ચોવીસે કલાક એલાવ, એલાવ, કર્યા જ
કરે. કહો, આ તમારી ગૃહસ્થાઈ કે બીજી? વિચારી લેજો કે
આમાં કયાંય ધર્મ માટે અવકાશ છે ખરો? પછી મન કબજામાં
આવે કઈ રીતે? અનીતિની જ કમાણીમાં જીવન વ્યતીત થતું
હોય ત્યાં આધ્યાત્મિક આનંદ ક્યાંથી આવે! સમ્યગ્દર્શન
ક્યાંથી થાય? તે કાંઈ બજારૂં વસ્તુ નથી. મિથ્યાત્વના વમળમાં
આજના વેપારીઓ તણાઈ પોતાનું ખુરું કરી ગૃહસ્થાઈનો

લોપ કરી રહ્યા છે. અનીતિથી ભેગુ કરેલું ટકે નહીં અને ટકે તો શાંતિ આપે નહીં તે નક્કી વાત છે. શ્રીમંતના ભોજનમાં પણ મીઠાશ ન જ હોય. ગરીબને ત્યાંથી ભોજન લાવતા અમને પણ આનંદ આવે.

એકવાર મહાત્મા કબીરજી ભોજન લેવા માટે નીકળ્યા હતા. ત્યારે એક શ્રીમંત પુરૂષે કહ્યું કે આપ આજ તો મ્હારે ત્યાં પધારો. કબીરજીએ કહ્યું. ભાઈ, હું ગરીબ માણસોને ત્યાંથી લુખી સુકી રોટલી લાવી દીવસો કાઢું છું. શ્રીમંતે હઠ લીધી. કબીરજીએ કહ્યું. ભાઈ, તમારા રોટલા એટલે લોહીના રોટલા. અમારે તો અમૃત જોઈયે તેથી ગરીબના ઘરેથી અમને અમૃત જ મલે છે. શ્રીમંતે, કબીરજીની વાત સાંભળી વિચારીને કહ્યું કે આપ એમ કેમ કહો છો કે અમારા લોહીના રોટલા ! આપની નજર તો બધા ઉપર સરખી હોય; માટે આપ આજ તો મ્હારે ત્યાં આવીને રોટલામાંથી લોહી બતાવો. શ્રીમંત માણસની વાત સાંભળી કબીરજી ત્યાં ગયા અને રોટલો લઈ બે હાથ વતી નીચોવ્યો. અંદરથી લોહી ટપક્યું. જુઓ, તમારા રોટલામાં ગરીબોનું લોહી ભર્યું છે બાપુ ! માટે અમે કહીયે છીએ કે-અમને તો ગરીબોને ત્યાંથી રોટી લાવી રહેવા દો ! હવે ગરીબની રોટી કેવી છે તે ચાલો હું તમને બતાવું. આમ કહી તે શ્રીમંત માણસને લઈ કબીરજી એક ગરીબના ઘરે ગયા. ત્યાં રોટલાને હાથમાં લઈ નીચોવ્યો. રોટલામાંથી દુધના ટીપા પડવા લાગ્યા. આ જોઈને શ્રીમંત તો દિગ્મુઠ જ બની ગયો અને તેણે પણ નક્કી કર્યું કે પૈસાદારના રોટલા ગરીબોના લોહીથી ખરડાયલા જ હોય છે. મિત્રો ! આ વિચારનું મનન કરાય તો મનન કરજો.

દીકરાઓ અને ભાઈઓ તથા કુટુંબીઓને લેગા કરી ગૃહસ્થાશ્રમ સુંદર બને તેવા સુવિચારો ફેલાવજો. અનીતિ કરી ગૃહસ્થાશ્રમ (શ્રાવક જીવન)ને કાળો ન બનાવશો. દીકરાના માથે હાથ ફેરવતા પણ આજ કહેજો કે મનુષ્યની જાંદગી અનીતિ કરવા માટે નથી તે ખ્યાલ રાખજો. માનવ જન્મ ફરી ફરીને નહી મલે. લાખજો લેગા કરી કોઈ સાથે નથી લઈ ગયું. માટે મોટર ન આવે તો પગે ચાલજો. એમાં તારી અપકીર્તિ નહીં થાય. રોજ મિષ્ટાન્ન ન ખવાય તો કાંઈ નહીં, સારા કોટ અને કપડાં, ફેન્સી જોડા વિગેરે ન મલે તો ચલાવજો; પણ આ બધું અનીતિથી ન મેળવીશ. જીવન અને ગૃહસ્થાશ્રમને બદનામ ન કરીશ. આવી રીતે કુટુંબને અને ભાઈઓને લેગા કરી કહેજો અને કુટુંબની કીર્તિ અમર બનાવી ગૃહસ્થાશ્રમને સુંદર બનાવો. ધના અને શાળીલદ્રની ગૃહસ્થાઈ કેવી ? અને તે પછી તેમનો ત્યાગ અને તપસ્યા પણ કેવી ? જે ગૃહસ્થાઈને પણ ભૂલાવે તેવો ત્યાગ; અને જેવો ત્યાગ તેવીજ તપસ્યા. આ દૃષ્ટાંત હૈયે છતાં કેમ જીવન તરફ વેધક દૃષ્ટિ નાંખતા નથી ? ફરી ફરીને કહું છું કે તમે ત્યાગી ન બની શકો તો ત્યાગીના ભક્ત સાચા ગૃહસ્થાશ્રમી બનો. જોલા કે મોડા સાચા ગૃહસ્થાશ્રમી બનશો તો જરૂર સુક્રિત મલશે. તમારા પૂર્વજોના નામ ઇતિહાસમાં ગવાય છે તેવી રીતે તમે પણ કાર્યવાહી કરો કે જેથી પૂર્વજોની જેમ ઇતિહાસમાં તમારું નામ લખાય. પણ જોજો, અમીચંદ દેશદ્રોહીની જેમ નામ ન લખાવશો; નહીં તો પછી તમે કલંકીત બની તમારા કુટુંબને પણ લજ્જાવશો. આપણે તો સારાને પગલે ચાલવું છે છતાં તમે પારકાને છેતરી

લેવાની, પારકું મેળવવાની વૃત્તિ છોડતા નથી. તમારા જેવાને તો તમે છેતરો પણ પરમાત્માના ભક્ત હોય તેને પણ વખત આવે છેતરો છો. તમારા જ પૂર્વજોની વાત કંઈ કે જ્યારે તમે ચળાળામાં રહેતા હતા, ત્યાં દાના ભગત થયા છે. તે તો આનુબાનુમાં પ્રખ્યાત છે એટલે તેનો પરિચય ન કરાવતા તમારા વડીલ શ્રી ઉકાદોશીએ તે ભક્તને પણ કેવી રીતે છેતરવાની અને વધારે લેવાની વૃત્તિ રાખી હતી તે હું તમને કહું છું.

ઉકાદોશી ચળાળાના એક મોટા વેપારી. ઘી અને તેલની કોઠીઓજ ભરેલી. એકવાર ભગત આગળ આવી પોતાની દુકાનેથી માલ લેવાનું ઉકાદોશીએ કહ્યું. ભગતે હા પાડી. પણ ઉકાદોશીને જતાં જતાં કહ્યું કે મહાજન, તમે નફો બહુ ન લેશો, આ તો અમારો મુંડીયાનો માલ ! તે તો કાચો પારો, તે ન પચે. ઉકાદોશીએ પણ કબુલાત આપી. ભગત માલ ઉપાડવા લાગ્યો. બે મહીના બાદ હિસાબ કરવા ભગત અને ઉકાદોશી બેઠા; પણ હિસાબ કરતા પહેલાં કહ્યું. ભગત, કોઈ સાક્ષી તો બેઠશેને ! ભગત કહે-મહાજન, સાક્ષી ક્યાંથી લાવીએ ? ત્યાં એક ઉંદરડી નીકળી. ભગતે કહ્યું-ચાલો ! આ ગણેશનું વાહન તે જ આપણું સાક્ષી. ઉકા દોશીએ દાંત કાઢ્યા. બન્ને હિસાબ કરવા બેઠા. હિસાબ થયો. ૬૫ કોરી ભગત આપો એટલે હિસાબ પતી જાય. ભગત સમજ્યો કે ૨૫ કોરી વધારી છે પણ મૌન રહી ૬૫ કોરી આપી. પછી કહ્યું. મહાજન ધર્માદાની કોરી ન પચે બાપ ! ધ્યાન રાખજે. ઉકાદોશીએ કહ્યું, ભગત, આ શું બોલ્યા ? આંકડો ચુકાવીને ભગત તો ચાલ્યા ગયા. રાત પડી.

ઘીનો દીવો બળતો રાખી દુકાન બંધ કરી ઉકા દોશી ઘરે ગયા. રાત્રે પેલી ઉંદરડીએ આવી ઘીની વાટ લઇ કાપડની ગાંસડીઓમાં મુકી દીધી. ગાંસડીઓ સળગી અને જોત જોતામાં દુકાન સળગવા લાગી. દોશીને ખબર પડી પણ મનમાં જરા પણ દુઃખ ન થયું. બધાને કહ્યું કે ભાઈઓ ! કોઈ ઓલવશો નહીં. ઉકા દોશી સીધા ભગત પાસે આવ્યા. તેને જોઈ ભગત બોલ્યા. ઉકા, તારે તો મોટી નુકશાની થઈ ને ! ભગતની વાત સાંભળી ઉકાદોશીએ કહ્યું:-બાપ ! એમાં નવાઈ નથી. તે તો સાક્ષીએ સાચી વાત પૂરાવી. મારાં પાપ બળ્યાં, એમાં હુવે મને ખેદ નથી; પણ બાપ, મ્હારે દીકરો નથી. ભગતે આશીર્વાદ આપ્યો કે જા, તને ત્રણ દીકરા થશે. તેમાં બે સારા અને એક નબળો. જે અત્યારે બગસરા અને કુંડલામાં બે સારા અને ચળાળામાં રહેલ નબળા-એ તમારી જ કહેવત છે. હાટ સળગવાપણું પરચીસ કોરી વધારે લીધી ત્યારે થયું ને ? અનીતિનું ધન તો અબજોનો વૈભવ હોય તોપણ તાણી જાય. માટે નીતિપૂર્વક મેળવો અને ખોટી દોડાદોડી છોડી સત્યના મર્મને સમજી ગૃહસ્થ જીવનને દીપાવો. તમે તો જૈન રથના પૈડા છો. જૈન ધર્મરૂપી રથના ચાર પૈડામાં અડધો હીસ્સો તમારો છે. ચાર પૈડામાંથી એક પૈડું નબળું હોય તો રથની ખામી ગણાય છે. તમે જો ગૃહસ્થને છાજે તેવું જીવન નહિં ગાળો તો જૈન ધર્મનો રથ આગળ નહીં વધે તે નક્કી છે. ફરજને અનુસરી સાધુ અને શ્રાવક બન્ને પોતપોતાની ફરજનું પાલન કર્યે જાય તો તમારી

તમામ ત્રુટીઓ નીકળી જાય. પૂર્વની આપણી જાહોજલાલી શું નથી લાવવી ! અમે અને તમે બન્ને ભેગા બેસીને યોગ્ય વિચાર હવે કર્યા સિવાય નહિં ચાલે. કર્તવ્યની ખુશુદ્ધિ જ્યારે વાગે ત્યારે તમારા અંગલા, વાડી અને લાડીના મોહ દૂર કરવા જોઈએ. ગૃહસ્થો કુટુંબ પરિવાર ઉપર પ્રેમ રાખે પણ જ્યારે ધર્મ માટે પોકાર પડતો હોય ત્યારે તે કુટુંબનાં મોહમાં ગૃહસ્થ ફસાઈ ન પડે. પશ્ચિમના દેશોમાં જેવો અત્યારે દેશ પ્રેમ છે તેવો જ આર્ય ગણ્યતા આ દેશમાં ધર્મપ્રેમ હતો. આજે ધર્મનો પ્રેમ ભૂંસાતો જાય છે. તેના ઉપર આંધી ફરી વળી છે. તે હવે જમાનાને અનુસરી દૂર કરવી પડશે. જ્ઞાનીઓ કહે છે કે, તમે માણસના ભવમાં આવ્યા છો તો માણસાઈ કેળવીને મરો; પણ પશુતુલ્ય હોવાનું બનીને ન મરો. હાય પૈસા ! હાય ઐરી ! એમ કરતા તો લાખો જન્મ ગયા પણ તેની કાંઈ કીંમત ખરી ? સમાજ, રાષ્ટ્ર અને ધર્મ ત્રણેની ફરજ ગૃહસ્થોની ઉપર હોય છે. તેવા વખતે તમે કેવળ સ્વાર્થપૂર્તિ કરી, કુટુંબને જ સર્વસ્વ ગણી બેસી રહો અને બીજી ફરજ ઉપર છીછી મુકો તે ક્યાં સુધી ઠીક છે ? ઉન્નતિ કરવી હોય તો જીવન કેવું કરવું જોઈએ તે નક્કી કરો.

તમારી બુદ્ધિ તેમાં કામ ન કરે તો અમને પૂછો પણ સાવ હરાયા ઢોરની જેમ રખડતા ન બની જાઓ; કારણ તમે અમારા છો તેથી હૃદયમાં ખટકે છે કે ભગવાન મહાવીરનું પવિત્ર નામોચ્ચારણ કરતા સમાજના હૃદયની આ ભયંકરતા ! અને તેથી જ હૃદયમાં મને કંપારી છુટે છે—હૃદયમાં આગ સળગી છે. જેના વડીલોએ નામ કાઢ્યા, તેના વંશજો નામ

ભૂંસી રહ્યા છે. પૂર્વના માણસો એવા હતા કે દેશ, ધર્મ કે શાસનને ખાતર સર્વસ્વનો ભોગ આપી ધર્મ અને દેશની સેવા કરતા. આજે તમે અને તમારો દેશ દરેકમાં પછાત છે પણ તે તમને ખટકતું નથી એજ આશ્ચર્યની વાત છે અને જ્યાં સુધી તે હૃદયમાં ખટકે નહીં ત્યાં સુધી કોઈ પણ કર્તવ્ય સમજાય નહીં અને સુખી થવાય નહીં.

સુખી થવાનો એક જ માર્ગ-કર્તવ્યનું રટન કરો.

હું દાંડી પીટીને કહું છું કે સુખી થવાનો માર્ગ જ કર્તવ્ય કરવામાં છે અને તે આપણા શરીર અને આત્માનાં જે જે કર્તવ્યો હોય તે બધા. તમે અત્યારે જેને કર્તવ્ય માની કાર્ય કરો છો તે કર્તવ્ય નથી. તે હું સમજાવવા માંગું છું. તમે તો મકાનોની ભવ્યતામાં, સારાં કપડાં પહેરવામાં અને સ્વાદિષ્ટ ભોજનમાં કર્તવ્ય માન્યું હશે પણ તેમાં ભીંત ભૂલો છો. નાની ઝુંપડીમાં રહેનાર અને લુખ્યાં ભોજન કરી સાદાં વસ્ત્ર પહેરનાર જ જગતમાં મહાન થયા છે. આર્ય ઋષિઓએ અગાઉ જંગલની પર્યુકુટીમાં રહી વનફળ ખાધને જ જગતની સેવા કરી છે. તમારી મહત્તા દેખાડવા તમે પૈસાનો દુરુપયોગ કરી મહેલાતો ઉભી ન કરો. તમારું સ્થાન પવિત્ર જરૂર હેય અને તેમાં આવનાર ધર્મ લઈને જ જાય તેવું આદર્શ ઘર બનાવો-એવી યોજના કરો. અને તેમાં રહી કર્તવ્યની જ વિચારમાળા ગંથો. સગાસંબંધી, ભાઈ કે મિત્રો જેને મલો તેને પૂછો કે ભાઈ, મારે શું કર્તવ્ય કરવું જોઈએ ? કર્તવ્યથી પતિત થતો હોઉ તો મને ચાદ દેવર વળે. તો તમને તેઓ જરૂર કર્તવ્ય કહેશે જ; પણ હું જે કર્તવ્ય કહેવા માંગું

છું તે તો સાવ જીવંત છે. જે સ્થિતિમાં માણસ રહે છે તે સ્થિતિ માટેનાં કાર્ય તેને કર્તવ્ય લાગે તે સાવ સીધી અને સાદી વાત છે. જ્ઞાનીઓ તો એવું કર્તવ્ય સમજાવે છે કે જેમાં એકાંતે જનસમાજનું ભલું જ હોય. તમારાં કર્તવ્યોથી તમે તો વિટંબનામાં પડ્યા છો. પણ જ્ઞાનીએ બતાવેલાં કર્તવ્ય હજી સુધી કરી શક્યા નથી. હું એટલું જ કહું છું કે તમારાં માનેલાં કર્તવ્યોને ઘડીભર બાબુએ રાખી જ્ઞાનીના બતાવેલાં કર્તવ્યને ચાલ કરી તેનું પાલન કરો. પછી તમારી કદપેલી અજ્ઞાન દશાનું ભાન થયા વગર નહીં રહે. પછી તો તમને જ તમારી પરિસ્થિતિ ઉપર પસ્તાવો થશે કે જીવંતી પાણીના પ્રવાહની જેમ ગુમાવી પણ કર્તવ્યને જીવનમાં સ્થાન ન આપ્યું! કુટુંબમાં જ્યારે કોઈ મરી જાય ત્યારે કરજ કરીને પણ દાંડા કરવાની તમે ફરજ માની બેઠા છો, પુત્ર કે પુત્રીના જ્યારે લગ્ન આવે ત્યારે મકાન ગીરો મૂકી તે પ્રસંગને દીપાવવામાં તમે તમારું કર્તવ્ય સમજો છો, આખરૂં અને નામના ખાતર દગાપ્રપંચ અને લાંચથી નિર્ધનતાના અપમાનથી બચવાનું તમે કર્તવ્ય સમજ્યા છો, ધન, આખરૂં, કીર્તિ અને યશભૂખ્યા તમે તે લાલસાની લાતો ખાતા ખાતા દરરોજ ગળડો છો; છતાં તેને નામ આપો છો ફરજનું! આ મૂર્ખતા નથી શું! આવી ફરજને (કર્તવ્યને) ભક્તો અને જ્ઞાનીઓ ફાંસો કહે છે. આ બધી અજ્ઞાન સૃષ્ટિની ફરજ છે અને તેમાં ફસાઈ બંધાય છે. જ્યારે દુનીયાદારીની ફરજ માથે હોય છે ત્યારે જ એમ કહેવાની તૈયારી આવે કે કામ ઘણું છે, ધર્મક્રિયાનો અવકાશ નથી મલતો, અમે એકલા અને ફરજ વધારે! પણ ભાઈ, તે ફરજ તો બંધનરૂપ છે, માટે કંઈક વિચારી પગલાં ભરો. ફરી

ફરીને મનુષ્યનું શરીર નહીં મલે. માટે તમે સાચા કર્તવ્યને સમજતા થાઓ. નાહકની ખોટી ચાબુક ખાવાની ટેવ કાઢી નાંખો. પૂર્વના પુણ્યે તમે કરોડાધિપતિ થઈ જાઓ તેથી કર્તવ્ય પૂરું નહીં થાય. લાખખો રૂપીયાનું દાન કરવાથી તમારું કર્તવ્ય અટકી નહીં જાય; કારણ કર્તવ્ય તો અંતઃકરણની મલીનતા કરનારી જે વૃત્તિ છે તેને ઉખેડી નાંખવામાં છે. તમે ગમે તેટલા પૈસાદાર કહેવાઓ કે મોટી પદવીઓ મેળવો; પણ જ્યાંસુધી તમે મન અને ઇંદ્રિયોની વાસના ભૂંસી નાંખવા પ્રયત્ન નહીં કરો ત્યાંસુધી તમે યોગ્ય કર્તવ્ય નહીં કરી શકો. ઇંદ્રિયોનાં-મનની ઇચ્છાઓનાં ગંધાતાં અને મેલાં કપડાં તમારાં અંગ ઉપરથી નહીં ઉતારો ત્યાંસુધી તમે શ્રીમંત હોવા છતાં દાસ, અધમ અને માંગણીની કોટીમાં છો. ત્યાંસુધી તમે કંગાળ છો.

આગમ રચનારા ભગવાન અને આગમ લખનારા આચાર્ય-તે બધાએ મહાપુરુષોએ મનુષ્યનો જન્મ લઈ તમામ ઐહિક વાસનાઓને ભૂંસી નાંખી મૂળ સ્વરૂપ સમજવામાં જ કર્તવ્ય માન્યું હતું. તે કર્તવ્યનેજ તમે સકળ શાસ્ત્રનું અમૃત ગણો. દુનીયામાં તેજ સાચું અને સુખદ કર્તવ્ય છે. એજ છેવટનું કર્તવ્ય જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે. પાલક પુત્ર બાપને પગલે ચાલે તેમ તમે મહાવીરના પુત્રો તેમના પગલે ચાલવા આ કર્તવ્યને જીવનમાં જડી દેજો. મુક્તિ આપોઆપ મલશે અને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થશે. તે સુખ એવું હશે કે જે ફરી દુઃખનો શબ્દ નહીં મલે. જ્ઞાનીઓએ જે જે સુખના માર્ગ બતાવ્યા છે તે પર પૂર્ણ વિચાર કરજો કે, વાસ્તવિક સુખ

ઇન્દ્રિયજન્ય છે કે તેથી પર છે ? તમે આજે ઇન્દ્રિય-જન્ય સુખોમાં જ મસ્ત થયા છો. તેથી બહાર નીકળવાની બુદ્ધિ જ આવતી નથી ઇન્દ્રિયોના ગુલામ બનેલામાં પછી બાકી શું હોય ? હૈયામાં રાગદ્વેષની હોળી સળગતી હોય ત્યાં ધર્મોપદેશની અસર કયા હૈયામાં થાય ? તમે અહીં વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવો છો તે પણ કંઈ બુદ્ધિએ આવો છો ? વ્યાખ્યાનમાં આવતી કથાઓમાં આનંદ આવે છે તેથી કે બીજું કંઈ ? ત્યારે આત્મ કર્તવ્યની બુદ્ધિ તો નહીં ને ? અહીંયા સાંભળવામાં રસ છે એટલે આવો છો; પણ ધર્મબુદ્ધિએ નથી આવતા, તો પછી ચાર મહિના પછી તમે એવા ને એવા જ રહેશો કે જીવન ફરી જશે તે વિચારો. તમને ધર્મોપદેશની તાત્કાલિક અસર થતી નથી એનું કારણ છે અને તે એક દષ્ટાંત દ્વારા તમને સંભળાવું.

એક ભમરો અને એક કીડો એમ બે મિત્રો હતા. બંનેને ગાઢ મિત્રતા હતી. દરરોજ બંને જણાં ભેગા મધ્યાં ન હોય તો ચેન ન પડે. એકવાર બ્રમર મનમાં વિચાર કરે છે કે જ્યારે આ કીડો મારો મિત્ર છે ત્યારે તે દુઃખમાં છે, તો મારે તેને દુઃખમાંથી બહાર કાઢવો જોઈએ. મારા સ્થાનમાં તેને લાવી તેના સ્થાનમાં જે દુઃખ છે તેમાંથી બહાર કાઢવો જોઈએ. કીડાનું સ્થાન હતું વિષ્ટા. તે વિષ્ટામાં જ જન્મેલો અને તેમાંજ તે સ્વર્ગનો આનંદ માનતો. બ્રમરે વિચાર કર્યો કે જો તે મારો મિત્ર એકવાર મારા કુલના આવાસમાં આવે અને કુલની સુગંધ લે તો તેને પોતાનાં સ્થાનનો જે મોહ છે તે દૂર થાય. આવી રીતે વિચાર કરી તે બ્રમર કીડા આગળ આવી કહે છે. ભાઈ ! આવતી

કાલે તો તારે મારે ત્યાં લોજન લેવા આવવાનું છે. બ્રમરની વાત સાંભળી કીડાને મનમાં થયું કે, આને ત્યાં લોજન લેવા જતાં એક દિવસનું મારું સુખ ઓછું થશે. પણ બ્રમરને ના તો ક્યાંથી પડાય ? કીડો મુંઝાયો. કંઈક યુક્તિ કરું એમ વિચારી બીજીવાર જ્યારે બ્રમર આવ્યો ત્યારે કીડાએ કહ્યું : ભાઈ, તમે પહેલા મારા આવાસમાં આવો; પછી હું તમારે ત્યાં આવીશ. કીડાના હૃદયમાં હતું કે એકવાર મારે ત્યાં જ આવો મારા રહેઠાણમાં લોજન કરે તો તે કહેશે કે હવે મારે મારા ઘેર જવું જ નથી.

મિત્રો ! જગતના પ્રત્યેક પ્રાણીની આવી જ સ્થિતિ અને આવો જ સ્વભાવ હોય છે. કુતરાને અને ભૂંડને પણ પોતાની સ્થિતિમાં જ સુખ દેખાય છે તેવી રીતે તમે પણ માનવ બન્યા છતાં માનવીના વાસ્તવિક સુખને હજી સમજી શક્યા નથી. તે સુખ જ્ઞાનીઓના આવાસમાં જરૂર મલશે. હવે કીડા અને બ્રમરને પરસ્પર રક્ષક શરૂ થઈ. બ્રમર કંઈક વિકાસ પામેલો હતો તેથી કીડાના સુખને પોતે જાણનારો હતો. અંતે કીડાએ બ્રમરને ત્યાં જવાનું કબુલ્યું. અને નિયત થયેલા દિવસે કીડાને જરા દુઃખ તો થયું. તેણે વિચાર કર્યો કે— અહિંના મારા સુખમાંથી મને મારો મિત્ર દુઃખમાં જ લઈ જાય છે તેથી મને ત્યાં ગયા પછી પણ મારા સ્થાનની સુવાસ આવ્યા કરે તેવું કાંઈક કરવું જોઈએ. એમ ધારી તેણે વિદ્યાની બે ગોળીઓ તૈયાર કરી અને પોતાના નાકમાં ચડાવી દીધી પછી તે બ્રમરના સ્થાનમાં ગયો. બ્રમરે તેના માટે કુલનો ઢગલો કર્યો હતો કે જે નવાં નવાં ફુલોની રોજ સુવાસ

લેતો હતો. તે કુલના ઢગલા ઉપર કીડાને બેસાડ્યો. બ્રમર સમજતો હતો કે કુલની સુવાસમાં વિદ્યાની સુવાસ ભૂલાઈ જવાશે. થોડીવાર પછી કીડાને પૂછ્યું કે કેમ, બાઈ ! અહીંયા કેવું સુખ છે ! કીડાએ કહ્યું કે બાઈ, મને તો મારાં સ્થાન જેવું સુખ નથી દેખાતું. કીડાએ આવી વાત કરી તેથી બ્રમર હોશીયાર હતો તેણે કીડાનું આખું અંગ તપાસવા માંડ્યું. તપાસતા તપાસતા નાકમાં બે ગોળીઓ ભરાઈ હતી તે કાઢી નાંખી. આથી કીડાને કુલની સુવાસ આવવા લાગી અને થોડી-વારમાં તો તે મસ્ત બની ગયો. પોતાનાં સ્થાનની દુર્ગંધ તેને સમજાણી અને બ્રમરના સ્થાનમાં જ પછી કાયમ રહ્યો.

મિત્રો ! આ પરથી એટલું સમજવાનું છે કે—જ્યાં સુધી બ્રમરના સ્થાનમાં ફીટો નહોતો આવ્યો અને આવ્યા પછી જ્યારે તેની અંદર રહેલી બે ગોળીઓ કાઢી નાંખવામાં આવી ત્યારે જ તે બ્રમરના કુલમાં રહેલ સુખનો અનુભવ કરી શક્યો. આથી તમે પણ સમજી લો કે અહીં દરરોજ આવતા છતાં આ પવિત્ર સ્થાનમાં રહેલી શાંતિ તમને કેમ અસર કરતી નથી ? કારણ એ જ છે કે તમે રાગદ્વેષની ગોળીઓ હૈયામાં રાખીને જ અહીં શાંતિ માટે આવો છો, પણ કીડાની જેમ તે ગોળીઓ કાઢ્યા સિવાય શાંતિ નહીં જ મલે.

આજે તમે દિશા ભૂલ્યા છો, તેથી જીવનમાં અનિયમિતતા આવી ગઈ છે. નાશવંત પદાર્થો માટે તમે કોટી કોટી ઉપાયો કરો છો પરંતુ સાચી શાંતિનો ઉપાય

થતો નથી. તે તરફ પગલાં પણ જતા નથી. જ્ઞાનીઓએ ઘણાંય રસ્તા કહ્યા છે અને જીવન ઉપર જીત મેળવી આત્મતત્ત્વને તેનાં સ્વરૂપમાં લાવવાના પ્રયત્નોની પરંપરાજ શાસ્ત્રોમાં કહી છે; છતાં હૈયાકુટા અને આંધળાને માર્ગ ન દેખાય તે સાદી અને સીધી વાત છે. બાકી જ્ઞાનીઓએ તો આત્માઓ યોગ્ય માર્ગ સમજે તે ખાતર જીવન જ સમર્પી દીધા હતા. તમે આજે તે જ્ઞાનીઓની આજ્ઞાઓ બેદરકાર બની ગુમાવો છો, જીવનની ખાના ખરાબી કરો છો અને પછી તે તરફ તમારા કુટુંબને પણ તમે લઈ જાઓ છો. આ સ્થિતિમાં સાચાં કર્તવ્યનાં દર્શન ક્યાંથી થાય ? તમને એક જ કર્તવ્ય દૃષ્ટિમાં આવે છે અને તે ધન ભેગું કરી વાસના સંતોષી જીવનને પૂર્ણ કરવું. આ પશુતા છે કે માનવતા તેનો વિચાર કર્યો છે ?

આજે ભોગ જીવનમાં જ દુનીયા પાયમાલ થાય છે.

કર્તવ્યથી પતિત બનેલા તમે, સ્ત્રીને કહો છો કે હું તને ચાહું છું અને સ્ત્રી તમને કહે છે કે, હું તમને ચાહું છું. શું આ પણ તમારો ઢોંગ નથી ? તમે સુતા હો અને ઘરમાં જ્યારે આગ લાગે ત્યારે જેનાં ઉપર તમે જીવન ફના કરો છો તેવી સ્ત્રીને તમે બચાવવા રહો છો કે પહેલાં તમે જ બહાર નીકળો છો ? પતિ જ્યારે બહારગામ હોય ત્યારે, ગુલામીને નામે તેનો વિષયાંધ પતિ પોતાની વિરહી પત્નીને લખે છે કે તારા વગર મને ગમતું નથી, તું મ્હારી છે અને હું ત્હારો છું, જીવનમાં આપણે સાથે રહી આનંદ કરીશું વગેરે. આ ચેપ તો સંસ્કારી ગણાતાં ગૃહસ્થોમાં આદ્યો છે તેથી આ વાતો તો તમને ચેતવવા

રૂપે કહું છું કે ચામડીના મોહમાં સાવ અંધ ન બની જશો. સ્ત્રી પણ પ્રેમ ભર્યા પત્ર વાંચી મલકાય હવે આવી પરિસ્થિતિ જ્યાં હોય ત્યાં હિતકર વાત કરવાનો અવકાશજ ક્યાંથી હોય ? લયલા અને મજનુની પ્રેમઘેલી વાતો કરે અને જ્યારે સ્ત્રી મરી જાય ત્યારે—હજી તો સ્ત્રીનું મડદું બળતું હોય ત્યાં જ બીજે બોલ બોલાતા હોય અને સ્મશાનમાં જ બોલ બોલાય ત્યારે તે ઘર પ્રતિષ્ઠિત ગણાય ! આ તમારાં જીવનની એક એક વાતો કહેતા પણ શરમ આવે એવી છે. છતાં મને કહેવાની ટેવ પડી છે. આ મ્હારો વેષ અને ગાદી સ્વતંત્ર છે. સાચું કહેતા જો અમે દીક્ષિતો અચકાઈએ—તમારી ખામી અને ભૂલો ઉપર થાપડ થैया કરીએ, તો અમે અમારા વેષને લજવીએ. તેથી જ કહું છું કે જેના માટે તમે જીવન ફના કરવા તૈયાર થાવ, તે મરી ગયા પછી બીજી લાવો છો. તમે તો બહારગામ હો, અને વેવીશાળને જરા વાર લાગી હોય તો ચારે તરફ લખી નાંખો કે મ્હારે માટે કેથળો બોતો. એક કેથળો તો ગયો. હવે બીજો ! આ લાવના તમારા જીવનમાં છે કે બીજી કાંઈ ? હોય તો મને બતાવજો. તો હું મ્હારી વાતો પાછી ખેંચી લઉં.

આ બધો તમારો પ્રેમ ગણો કે સંબંધ ગણો—માત્ર વિકારનો જ છે. તેથી જ તમે સ્ત્રીની ગેરહાજરીમાં બીજી કરવા વિચાર કરો છો.

સ્વાર્થ સાધવો અને વિકારોનું પોષણ કરવું તે તો નરી પશુતા છે. લગ્ન કરવામાં સુખ હોત તો તો

આજે દુનીયા આખી સુખી હોત. આજે કોઈ પણ વ્યક્તિને પૂછવામાં આવે કે તમે સુખી છો ? જવાબ નકારમાં જ આવે છે. હજારો અને લાખો કુટુંબોમાં લગ્નજીવનમાં આવ્યા પછી જ આગ સળગે છે પણ તેનીયે પરવા રાખ્યા વગર આજે તો પશુવૃત્તિનાં જ સુખમાં દુનીયા મસ્ત બની છે. પુરૂષો ભોગના ભૂત બન્યા છે અને સ્ત્રીયો કામની પુતળી બની છે.

આજે તમારામાં મોટામાં મોટી ખામી ચારિત્રની છે. કપડાં ઉપરના ડાઘ તો તમને ખટકે છે અને તે તો તમે ધોવરાવી ડાઘ દૂર કરો છો. તેમાં પણ જો ડાઘ રહી જાય તો તે કપડાંને ફરીવાર ધોવરાવો છો પણ તે ડાઘવાળું કપડું પહેરી તમે કોઈકને ઘરે જવામાં પ્રતિષ્ઠાની હાનિ સમજો છો. પણ આ આત્મિક ડાઘને તમે એમને એમ રહેવા દો છો. ચારિત્ર ઉપર ડાઘ લાગે છે તેની તો તમને પરવા જ નથી. હજારોની જ્યારે ખોટ આવે છે ત્યારે તો આખી દુનીયા રૂવે છે; પણ દુનીયાતું રાજ્ય આપતા પણ જે સંયમ અને બ્રહ્મચર્ય ન મલે, તેને ખોતાં તમે કદી રોયા છો ? ચારિત્રની ખામી આવતાં રૂદન અને અશ્રુપાત કરનારા સાચા આત્માથી કોઈક જ હશે, અને તેને માટે રૂદન કરનારા તો પ્રાણને ભોગે પણ સંયમને ન ગુમાવે. એક સત્ય હકીકત તમને કહું છું કે આર્યઋષિ-મુનિઓ અને સન્યાસીઓમાં બ્રહ્મચર્યની કેવી ધૂન હતી.

હિમાલયના પર્વત નીચે તળેટીમાં એક યુવાન સન્યાસી

રહેતો હતો. સન્યાસીને બેતા જ એની ઉમ્મર લોકો જાણી જતા કે ભાગ્યે જ આની ઉમ્મર ૨૦-૨૨ થી અધિક હશે. આરિત્રની સુવાસ અને તેજ મોઢા ઉપર દેખાય અને જોનાર પ્રત્યેક માણસ કબુલ કરી દેશે કે આમાં આરિત્ર છે. સન્યાસીની દિનચર્યા એક વખત લોજન કરી પ્રભુ પ્રાર્થના સિવાય કંઈજ નહોતી. લુખ્ખો આહાર ગામમાંથી માંગી લાવે અને તે આહારને પાણીથી ઘોઈ નાંખે. પછી પોતે ખાય. આવો તો જીલ ઉપર કાબુ. શુદ્ધ ધ્રુવચર્ય મિથાન્નો ખાવાથી ન પળી શકે. કદાચ કોઈ કહે, તો પણ હું તો કહું છું કે તે જોડું છે. રહનેમી જેવા મહર્ષિ પશુ રાજે-મતીના નગ્ન દેહને જોઈ ચળી ગયા. જેનો નિવાસ તો ગીરનારની શુક્રામાં જ હતો. વિલાસી જગતની વચ્ચે રહી માદક પદાર્થોનું સેવન કરનારામાં શુદ્ધ સંયમની સૌરભ અસંભવિત અને આકાશકુસુમવત્ છે; તેથી જ આપણી કથાનો નાયક સન્યાસી રોજ લુખ્ખો જ આહાર લાવે. એક મધ્યાહ્નના બાર વાગ્યે તે ગામમાં લિક્ષા માટે ગયો. એક નગરશેઠના ઘરે આવી પોકાર કર્યો:-માતાજી ! લિક્ષા આપશો ?

એક યૌવનવંતી કુમારિકાએ સન્યાસીનો મધુરો અવાજ સાંભળ્યો. તે બહાર આવી. ઘરમાં બધાંયે જમી લીધું હતું તેથી વધેલું હતું તે કુમારિકા લઈ આવી અને પ્રેમથી સ્મિત કરતી તે કુમારિકાએ સન્યાસીને લિક્ષા આપી. તે લઈ સન્યાસી ચાલતો થયો.

કુમારિકા ખારણા વચ્ચે ઉભી રહી તેની તારીફ કરે છે—

“ અહાહા : શુ એનું રૂપ !

એ, એની યૌવન વયમાં દેહને કેમ સુકવી નાંખતો હશે !

યુવાનીમાં વળી વૈરાગ્ય કેમ શોભે ! અને તે પણ આવા રૂપવાનને ! શું તે ગરીબાવસ્થામાં હશે ? શું તેને કોઈ પરણાવનાર નહીં હોય ? તેથીજ તેણે ભગવાં વસ્ત્રો પહેરી લીધા હશે ? તે કાલે આવશે એટલે હું તેને કહીશ કે,—આ યુવાનીમાં—આ ભગવાં વસ્ત્રોથી શોભતાં એવાં નિરોગી શરીરે હીખ માંગી ખાવું તે તો લજ્જાસ્પદ છે. માટે ઉતારી નાંખો ભગવાં. ” જ્યાં સુધી ભિક્ષા લઈ જતો સન્યાસી નજરમાં દેખાતો હતો ત્યાં સુધી રૂપમાં ઘેલી બનેલી તે કુમારિકા ખારણા વચ્ચે જ ઉભી રહી.

બીજે દિવસ થયો. પ્રભુ-પ્રાર્થનામાં જરા વધારે વાર થઈ તેથી તે આજે જરા મોડો ભિક્ષા લેવા ગામમાં ગયો. કુમારિકાએ વિચાર્યું કે રોજને રોજ લુખખા રોટલા જ એને મલતા હશે. એને સારી રસોઈ કોણ આપે ! એ વિચારથી, પણ સાથે અંતરમાં રહેલી વાસનાથી અને સન્યાસીના રૂપથી મોહાન્ધ બનેલી તે બાળાએ સન્યાસી માટે સારામાં સાડું ભોજન તૈયાર કર્યું. સન્યાસી જરા મોડો પણ તેજ રસ્તેથી અને તેજ ઘરે નિર્દોષ ભાવે ભિક્ષા લેવા આવ્યો અને બોલ્યો:—માતાજી, ભિક્ષા આપશો ? ખારણાં વચ્ચે જ સન્યાસીની રાહ જોઈને ઉભેલી કુમારિકાએ કહ્યું: આજે કેમ

મોડું થયું? તમારે માટે આજે રસોઈ કરી તમારી જ રાહ જોતી હું અહિં કેટલીયે વારથી ઉભી છું !

સન્યાસીએ કહ્યું: માતાજી ! મહારા માટે રસોઈ તૈયાર કરવાનું અને મહારી રાહ જોવાનું કાંઈ કારણ નહોતું. સંતાન માટે આવું દુઃખ વેઠવાનું જનનીને ન હોય. કુમારીએ કહ્યું—તમારી રાહ જોઈ મહારી આંખો પણ દુઃખવા આવી. તમે શું જાહુ કર્યા છે ! તમારી આંખોમાં તો અજબતા છે. તમારી આંખોએ જ મને મોહ પમાડ્યો છે. લિક્ષા લેવા આવનાર સન્યાસી સમજી ગયો કે માતા માતાપણું ભૂલી છે; પણ નિમિત્ત મહારી આંખોનું છે. કર્તવ્યબ્રથ બનેલી માતાને કર્તવ્યમાં જ સ્થિર કરવી તે જ પુત્રનું કામ છે. કુમારિકાએ ચાંદીના થાળમાં રસોઈ રાખી મૂકી હતી તે સન્યાસીને આપી. સન્યાસી તે લઈ આગળ ચાલ્યો. જરા દૂર ગયો ત્યાં તો “તમારી આંખોએ મને મોહ પમાડ્યો છે” એ વાક્યનો સન્યાસીના મગજમાં ગુંજારવ થઈ રહ્યો. તેનો દેહ સ્થિર બની ગયો. શરીરમાં નવું બળ પ્રગટ્યું અને સારી રસોઈ જે આવી હતી તે ફેંકી દીધી. વિકારીના હાથની રસોઈ પણ વિકારને ઉત્પન્ન કરશે એમ સ્વતઃ જોલી સન્યાસી આગળ ચાલ્યો. ૭૦ વરસની એક ડાશી બારણા આગળ બેઠી હતી ત્યાં આવી કહ્યું. માતાજી ! લિક્ષા મલશે ? ડાશીએ અંદર જઈ સુક્રા રોટલાનો નાનો કટકો હતો તે લઈ સન્યાસીને આપ્યો. સુક્રા રોટલામાં આનંદ અનુભવતો તે સન્યાસી પોતાના સ્થાનમાં જઈ તે રોટલાના કટકાને પાણીમાં ઝોળી ખાવા લાગ્યો.

તે પછી સન્યાસીએ ખાઈ પરવારી સ્વસ્થ થઈ વિચાર કર્યો કે મારી માતાને આંખો ઉપર મોહ છે. મહારી આંખો મારી માતાને જ લાન ભૂલાવે તો તે મહારી આંખો મહારી માને ચરણે મારે ધરી દેવી જોઈએ. મહારી આંખો જો માને કર્તવ્ય ભૂલાવતી હોય તો આંખોની કીંમત કેટલી ? એમ વિચારી બે લોઢાના સળીયા ગોતી તેણે અગ્નિમાં ધગ ધગાવ્યા. જ્યારે તે પૂર્ણ અગ્નિથી તપી ગયા ત્યારે હિંમત લાવી બન્ને સળીયા એકી સાથે તે સન્યાસીએ પોતાની આંખોમાં લોંકી દીધા અને આંખના ડોળા કાઢી નાંખ્યા. એક પીપળાના પાન ઉપર બન્ને આંખના ડોળા લઈ તે સન્યાસી ગામ તરફ રવાના થયો.

મિત્રો ! તે સન્યાસીની દ્રવ્ય આંખો તો ગઈ; પણ તેને લાવચક્ર પ્રગટ થઈ હતી. તે ગામમાં જ્યાં શેઠનું ઘર હતું ત્યાં આવ્યો અને કુમારિકા ઉભી હતી તેની આગળ આંખોના ડોળા રજુ કર્યા અને કહ્યું—લો, માતાજી ! આ આંખો, કે જેના ઉપર તમારો મોહ છે. બીજાં આંખો ! ઉપર તમારો મોહ હોય તો તે પણ કાપી આપું. બોલો, પણ એટલું માથું છું કે મને મહારા કર્તવ્યથી ચલાવ-માન ન કરશે. આંખોના ડોળા કાઢી નાંખ્યા પછી સન્યાસીનું બેડોળ મોઢું જોઈ કુમારિકા પણ સ્તબ્ધ બની ગઈ. ગોખલા જેવી એની બે આંખોના દેખાવથી કુમારિકા વિચારવા લાગી:—

આ મહારા મોહનું પરીણામ ? આ તપસ્વીની આંખો કઢાવી આંખે અંધાપો લાવનાર મહારી વિકારી મનોદશા ! હાથ જોડી

સન્યાસીને તે બાળાએ કહ્યું:-ધન્ય ! પ્રભુ ! ધન્ય ! આપની ઓળખાણ મને નહોવાથી જ મેં આપની આગળ મોહ અને વિકારથી ખદબદેલી વાતો કરી. આપનાં વ્રત આટલાં બધાં આકરાં હશે તેની મને ખબર નહોતી. હવેથી હું પણ આપનાં લીધેલાં વ્રત લઈશ અને જીવનયાત્રા પૂર્ણ કરીશ. મહારી નીચ વૃત્તિએ તો સંયમ અને રૂપ બન્નેથી દીપી ઉઠેલી એવી આપની તેજસ્વી કાયામાં અંગારો મેલી રૂપને બગાડ્યું. એમ બોલી તે કુમારિકા સન્યાસી સાથે ચાલી નીકળી.

તેણીએ સોળ વર્ષની વયથી જ સંયમના આકરાં વ્રત આદરી લીધાં અને જીવનને દિવ્યતાનાં પાન કરાવ્યાં. મિત્રો ! જો સન્યાસી કુમારિકાના વચનથી રૂસ્યો હોત તો બન્ને પતિત બની પટકાર્ષ જાત. જ્યારે સન્યાસી પોતાના સંયમમાં અડગ રહ્યો ત્યારે કુમારિકા પણ સંયમ સાધવા તત્પર થઈ. આંખે આંધળો થઈને પણ પોતાના સંયમને તેણે સાચવ્યો. સંયમની કીંમત જ્યારે હૈયામાં આવી જાય છે ત્યારે તે ખાતર દેહની કે દેહના અંગની કરી જ પરવા રહેતી નથી. કામથી અંધ બનેલો માનવ આ ભવ અને પરભવ બન્ને બગાડે છે. આંખનો અંધાપો તે એક મહાન ખોટ છે પણ તે બીજાને બગાડતો નથી. કામનો અંધાપો તો સ્વપરની શક્તિનો નાશ કરે છે; છતાં પણ તમે કામરાગને આધીન બની વિનાશકારક પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છો. જ્ઞાનીઓ તો આંખો હોવા છતાં વિષયાધીનને આંધળો કહે છે અને બુદ્ધિમાન હોવા છતાં મૂર્ખ કહે છે. કારણ બુદ્ધિમાનોની બુદ્ધિ જ વિષયાધીનતાને લીધે બુકી થઈ ગયેલી હોય છે.

કામાસક્રત દશા તે તો બહુ જ ભયંકર છે. સ્ત્રી પુરૂષને બાંધી રાખનાર એ કામાસક્રિત જ છે. સંસાર-સમુદ્રમાં માનવની સ્તીમર પુરપાટ ચાલી જાય છે. મધ્ય દરીયામાં સ્ત્રી રૂપ મોટો પર્વત આવે છે તેની સાથે માનવની સ્તીમર અથડાઈ ભૂક્રો થાય છે. મિત્રો ! ખરા સુખની કલ્પના કરતા જ તમે ભૂલ્યા છો અને તેથી દુનીયાના કલ્પિત અને મિથ્યા સુખનો અનુભવ કરતા અનાદિ કાળની એજ સ્થિતિમાં ખેંચાતા વાર લાગતી નથી. આજે નાનાથી મોટા સૌ કે.ઇ વાસનામાંજ ડુબેલા દેખાય છે. કામી પુરૂષો અને સ્ત્રીયો જ્યારે જોવામાં આવે છે ત્યારે તેઓનાં ઉપર દયા આવે તેવી તેમની સ્થિતિ હોય છે મિત્રો ! એક સ્તીભારના સુખ ખાતર એક મણના બળને ન ગુમાવશો. જેમ બને તેમ સંયમથી દેહને જડી દો. આજે માણસ ઘરડો થાય ત્યારે બુદ્ધિ બહેર મારી જાય છે-કુંઠિત બની જાય છે તે કહેવત છે તે સાચી ! ઘડપણમાં તો બુદ્ધિ તેજ થવી જોઈએ; પણ જીવનમાં સત્યાનાશી કરતા બચપણથી જ શીખી ગયા હોય ત્યાં ઘડપણમાં બુદ્ધિ બુઠ્ઠી ન થાય તો શું થાય !

કેટલીક માતાઓ અને બહેનો જીવ-વિચાર વગેરે ભણવા અને સમજવા આવે છે ત્યારે મને કહે છે કે અમે આખા દિવસમાં એક શ્લોક માંડ માંડ ગોખી શકીએ છીએ, તો અમને વિદ્યા કેમ ચડતી નથી ? ત્યારે હું કહું છું કે આ બધા તમારા અપ્રત્યયર્થનાં પાપ છે. માણસો જ્યાં સુધી દેવી પ્રકૃતિમાં ન આવે ત્યાં સુધી

દુઃખ હોવા છતાં સુખની માન્યતાએ વાસનાનું સેવન કરે છે પણ તેમાં સાવ ઢાર ન બનવું જોઈએ. જ્ઞાનીઓનું આ જ કથન છે તે એકાંતમાં બેસી વિચારજો.

કુતરો પથરને મોઢામાં લઈ કરડવા લાગે અને તે પથરના વાગવાથી લોહી નીકળે તેનો સ્વાદ લ્યે અને ખુશ થાય; પણ તે પોતાનું જ લોહી ચુસી રહ્યો છે એ પથર પ્રત્યેની આસક્તિને લીધે નથી બાણી શકતો; તેવી જ તમારી સ્થિતિ છે. દેહના ચુંથણાં ચુંથે ક્યાંય સુખ મદ્યું છે ? શા માટે આવા મૃત્યુને આમંત્રણ કરનારા દુઃખમાં દેહને ધકેલી આત્મશક્તિ અને શરીર શક્તિનો વિનાશ કરો છો ? હાથી જેવું અલ્પ-મસ્ત પ્રાણી પણ અંધનમાં આવી જાય છે તે દશા કઈ ? એ વિચારી લેજો. આજે સંયમ પ્રત્યેની બેદરકારીમાં ઘણી શક્તિઓ પાયમાલ થઈ ગઈ છે અને થતી જાય છે. શીલ સંહારક પ્રવૃત્તિનો આંકડો વધતો જાય છે. જમાનાનો પવન ઉપરથી સારો દેખાય છે પણ અંદરથી ખ્રદ્મચર્ય ઉપર કાપ મુકનારો છે. આ સડો ફેર કરવામાં હું મોટો ધર્મ સમજી છું. જેઓ આ ધર્મને સમજે તેને પછી કાંઈ કરવાપણું જ નહીં રહે. તમે ગૃહસ્થ છો તેથી મર્યાદામાં તો આવવું જ જોઈયે ને ! અમે ત્યાગીઓને દુનીયાની તમામ સ્ત્રીઓ માતૃવત્ અને તમારે પરસ્ત્રી માતૃવત્ એ યાદ રાખી લ્યો તોય ઘણું કરી શકશો. સૂર્યના પ્રખર તાપ સામે જોવાય નહીં અને કદાચ જોવા પ્રયત્ન કરીએ તો તરતજ ત્યાંથી આંખને ખસેડી લેવી જોઈયે, તમારે તે તરફ તો હવે પુરું લક્ષ આપવું પડશે; કારણ વાસના કાંઈ આજકાલની કે આ ભવની નથી. અનાદિ કાળથી તમે તેજ

ઠેવથી ઠેવાઈ ગયા છે એટલે નિમિત્ત મળતાં તરત જ તમે સોગરૂપ કુવામાં કુદકો મારો છે અને નીચે કાદવમાં ખુંચી જાઓ છો. સમર્થ ધ્રુવચારી ગણાતા મહાત્માઓને માટે પણ ભગવાન મહાવીરે નવ વાડો બતાવી છે. તમારે પણ તે માટે કેટલી તૈયારી રાખવી જોઈએ !

આર્ય ગણાતી આ ભૂમિના સંતાનો તો કોઈ અજળ આદર્શવાન હોવા જોઈએ. પૂર્વની આર્ય રજ-પુતાણીઓ પોતાના અંગોડામાં કટાર હરહંમેશ રાખીજ મૂકતી; કારણ કે તે સમજતી કે શીયળ સાચવવા મહારે કંઈક હથિયાર રાખવું જોઈએ. શીલ સાચવવા માટે તેઓ તમામ પ્રયત્નો કરે અને જ્યારે દરેક પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ જાય ત્યારે કટાર કાઢી આત્મહત્યા કરે અને ધર્મ સાચવે એવી ભારતીય સ્ત્રીઓ હતી.

જેમ જેમ તમે અનાર્ય સંસ્કૃતિમાં આવતા ગયા તેમ તેમ તમે ધર્મહ્રષ્ટ થતા ગયા. આ આર્ય દેશ કહેવાય છે, છતાં તેમાં વ્યભિચારને સ્વચ્છંદતાપૂર્વક આચરનારા ભયંકર દેશદ્રોહીઓ પણ વસે છે. આજે તમારા વિલાસો પાર વગરના થયા છે અને તેથી તમારાં શરીરમાં હાડકાંનાં ખોખાં સિવાય બીજું શું રહ્યું છે ! તે તો કહો ! આટલું છતાં, તમારા વિકારો ક્યાં ઓછા છે અને તેમાં પણ એવા શ્રીમાનો હોય કે વિલાસોની પૂર્તિ ખાતર દુધના કઢા પીયે, ચાકુતિઓ ગોતે, ગજવેલ ફાંકે. ટુંકમાં જે ખોરાકથી કામવાસના વધે તેવા જ ખોરાકની શોધખોળ કરે !

આ વાતો તમારા જીવનને લક્ષ્મીરૂપદ નથી ? લક્ષ્મી જીવન તો વંશને ટકાવવા અને આવશ્યક સંતાનની ઉત્પત્તિ ખાતર હોય છે. આજે તમે સંતાન ભૂખ્યા છો કે ભોગના ભૂખ્યા છો ? એવાં સ્ત્રીપુરૂષો ભાગ્યે જ દેખાશે કે જેઓ માત્ર આવશ્યક સંતાનની ઉત્પત્તિ ખાતર જ લક્ષ્મીજીવનમાં આવ્યાં હોય ! તમે તો સ્ત્રીને વિકારતૃપ્તિનું સાધન અને સંતતિ ઉત્પન્ન કરવાનો સંચો જ સમજ્યા છો; પરિણામે સંતાનો પાર વગરના થાય છે અને વાસનાની આંધળી સ્થિતિમાં સ્ત્રીઓનાં મરણ થાય છે.

આજે તમારી અધમતાની કાંઈ હદ જ રહી નથી; પરિણામે તમારી પ્રજા નમાલી, વિષયવાન અને કદરૂપી થાય છે અને એના તો પાછા ઉત્સવો ઉજવાય છે, તે શોભે ખરા ? એના તે વળી વરઘોડા હોય ? એનો ભવાડો આખા ગામમાં કરાય અને તેની ઉજાણી થાય, એ કેટલું શરમ જનક છે ? હિંદુસ્તાનમાં કે દુનીયામાં કીડાઓની ઉત્પત્તિ થી જ નુકશાન થાય છે. હું એટલું જ કહું છું કે તમારી માનસિક સ્થિતિ ફેરવી નાખવા તમે તૈયાર થઈ જાવ. આ તો તમારી કંગાળ દશાનાં પ્રદર્શન છે અને તે ગણી શકાય તેટલાં નથી. બ્રહ્મચર્યના સિદ્ધાંતનું પાલન કર્યા વગર હવે છુટકો નથી, નહીં તો મૃત્યુનો ઘંટ વાગી રહ્યો છે એ સમજી જ જાઓ.

તમારી આસપાસ, તમારા ઘરમાં કે બહાર, દુકાનમાં કે તમારી વાતોમાં અથવા તમારા ખાદ્ય પદાર્થોમાં વિકાર સિવાય કશું જ નથી. તમારી ચારે તરફ વિષયવર્ધક જ પ્રવૃત્તિ છે અને તેથી ભોગની પ્રવૃત્તિ વધતા તેની શિક્ષારૂપ રોગ પણ વધ્યા છે.

અભારના લયંકર અને જીવલેણ રોગોનું કારણ વિદાસો જ છે. ડોક્ટરો તો કહે છે કે-સ્વસ્ત્રીમાં પણ જ્યારે માણસ મર્યાદા મૂકે છે ત્યારે પણ નુકશાન થાય છે, તો પછી પરસ્ત્રીનો સડો હોય, અને તે સડો વધુ વખત દુનીઆમાં રહે તો પ્રભનો નાશ દુક વખતમાં થઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે. ગ્રહસ્થાવાસ પણ એકજાતની માનસિક નબળાઈ છે. ભગવાન મહાવીર કહે છે કે:-જો તમારામાં તાકાત હોય તો અખંડ અને પૂર્ણ બ્રહ્મચારી બની જાઓ અને જો તે ન બની શકે તો ગ્રહસ્થાશ્રમી બની એક પત્નીવ્રતમાં આવી જાઓ; ગમે તેમ પણ ખીલે તો ખંધાઈ જ જાય. સાવ ઢોરની માફક જ્યાં ત્યાં દુર્વાસનાની દૃષ્ટિ ન નાંખે; નહીં તો પછી તમને ઉગારનાર કોઈ નથી.

ઇતિહાસનાં દર્શન કરીએ છીએ ત્યારે એમ નક્કી થાય છે કે દુનિયામાં મોટા માણસોનો નાશ, જ્યારે તેઓ પોતાનાં શરીરથી બ્રહ્મ થાય છે ત્યારે જ થાય છે અને વાસનાને લઈ સ્ત્રીને વશ રહેનાર અને થનાર આત્મા પાયમાલીને જ લાવે છે. જો તમારે સાવ નાનામાં નાનો અને સહેલામાં સહેલો ધર્મ કરી મુક્તિમાં જવું હોય તો એકજ સ્પષ્ટ માર્ગ છે અને તે એ કે:-

વાસનાનો ક્ષય કરો એજ મુક્તિનો માર્ગ.

મુક્તિનો માર્ગ આ સાવ દુકો અને સહેલો છે. સ્ત્રી પ્રત્યેનો રાગ ત્યાં સુધી રહેશે જ કે જ્યાં સુધી વાસના છે. ભર્તૃહરી જેવો રાજર્ષિ પણ બે વાર ભગવાં પહેર્યા પછી તેની ભૂતપૂર્વ પત્ની પિંગળાના કટાક્ષથી ફસાયો. અંતે ત્રીજી વખત જ્યારે તેને જ્ઞાન આગ્યું અને ત્રીજી વાર ભગવાં વસ્ત્રો

પહેરી તે આલી નીકળ્યો ત્યાર પછી પુનઃ તે સંસારમાં પાછો ન આવ્યો અને મુક્તિના માર્ગને પગલે પગલે આલી નીકળ્યો.

આ મંત્રના જાપ કરવા સંહેલા નથી; પણ તે મંત્રની આરાધના કર્યા સિવાય સિદ્ધિ પણ નહીં મળે. સ્ત્રીનાં નખરા જેને ન ચળાવે તેજ જ્ઞાની છે. રોગિષ્ટ કુતરા પણ કુતરી પછવાડે જાય છે તેને પણ વાસના છોડતી નથી—તો પછી તમે મનુષ્યો અને તેઓ પશુઓ—એ બંનેમાં ફેર શો ?

મિત્રો ! આ મુક્તિનો સાચો માર્ગ; જે ભગવાન મહાત્મીને બતાવ્યો તેજ હું બતાવું છું, તે ગોખી રાખજો. તમે તમારાં વાસના રૂપ મૂળીયાં બહુ ઊંડાં નાંખ્યા છે અને પછી તે બહુ ક્ષાલ્યા છે. સ્ત્રીની સૌંદર્ય—મોહિની માણસને પતિત કરે છે અને માણસ વાસનાની ખાઈમાં પટકાઈ જાય છે.

સીતાનાં રૂપથી મોહાંધ બનેલા રાવણનું સત્યાનાશ નીકળ્યું તે ભૂલ્યા નથીને ? દામોદરલાલજી ધર્મબ્રષ્ટ થઈ તિરસ્કારને પાત્ર થયા તે વિચારી લેજો. પરસ્ત્રી સેવનનાં પાપ તો રોમ—રોમ કુટી નીકળે છે. તે કોઈને નહીં છોડે. રા. ખેંગાર, સિદ્ધરાજ, બધાજ પરસ્ત્રીનાં મોહમાં તારાજ થઈ ગયા. પાવાગઢના પતઈએ મોતને આમંત્રણ કર્યું. તે બધાં પરસ્ત્રી સેવનનાંજ પાપ કે ખીજું કાંઈ ?

ઘતિહાસપ્રસિદ્ધ મહારાજ મુંજની વાત કથા સંચ-હમાં છે. જ્યારે તૈલપના રાજ્યમાં કેદ થઈને રહ્યો છે ત્યારે ત્યાં રોજ પોતે કવિત્વ શક્તિથી નવાં નવાં કવિત

બેડી સારા રાગથી ગાય છે. તેની ગીતકળા અને સાહિત્યથી ઉભરાતા અને સુકોમળ કંઠે ગવાતાં ગાયનવડે તૈલપની ખડેન મૃણાલ મુગ્ધ થાય છે અને બન્ને પાગલ થઈ એકમેકમાં તડલીન થઈ જાય છે. મુંજ રાજા કેદ પકડાયો છે તે વાતની લોજ રાજાને ખબર પડે છે. લોજ રાજા પોતાના કાકા મુંજને બચાવવા સૈન્ય લઈ સિંધુના કિનારા સુધી આવે છે. એ સમયમાં એવી માન્યતા હતી કે જે કોઈ સિંધુ નદી ઉતરીને સામે કિનારે સૈન્ય લઈ લડવા જાય તે સૈન્ય હારી જાય છે; તેથી લોજરાજાએ સિંધુના કિનારેજ પડાવ નાંખ્યો અને કિનારેથી જ મોટી સુરંગ ખોદાવવી શરૂ કરી. છ મહીનામાં તો તેણે આખો રસ્તો કાઢ્યો અને તે સુરંગ ઠેક જ્યાં મુંજનો નિવાસ છે ત્યાં કાઢી. સુરંગ તૈયાર થઈ ગયા પછી યુદ્ધ કરી લાખખો માણસોનાં લોહી રેડાવવાં તે કરતાં આ સુરંગના રસ્તેથી જ મ્હારા કાકાને બચાવી લેવા' એમ ધારી રાજા લોજ સુરંગના રસ્તે થઈ મુંજ આગળ રાત્રના સમયે આવે છે અને મુંજને જગાડીને કહે છે કે—આલો જલ્દી ! હું તમને લેવા આવ્યો છું. મુંજ કહે છે—ભાઈ, જરા ઉભો રહે. મ્હારી મૃણાલને સાથે લઈ લઉં. મૃણાલનાં પ્રેમમાં અંધ બનેલો મુંજ તેને લેવા તેના ઓરડામાં જાય છે તે વખતે લોજ કહે છે:—કાકા ! આ વખત સ્ત્રીના પ્રેમને યાદ કરવાનો નથી અને પરાઈ સ્ત્રી તે પોતાની થઈ નથી અને થશે નહિ; તમે મોટી ભૂલ ખાઓ છો. મુંજ માનતો નથી અને મૃણાલના પ્રેમમાં અંધ બનેલો તે, તેને જગાડવા જાય છે. જગાડીને કહે છે કે—આલ, મ્હારો ભત્રીજો મને લેવા આવ્યો છે. તું જલ્દી તૈયાર થઈને આવ.

આ પ્રમાણે કહીને મુંજ લોજ આગળ આવે છે. મૃણાલ જાગી સ્વસ્થ થઈ વિચારે છે કે:-ગમે તેવો તે મ્હારો પ્રેમી હોય પણ મારા ભાઈનો તો દુશ્મન જ ને ! ભાઈઓ ! સ્ત્રીની જાત ક્યારે દગો દેશે એની કોઈનેય ખબર પડતી નથી; છતાં તે ખાતર અનેક કુટુંબો સળગી મરે છે. અધમ સ્ત્રીઓ તો ક્ષવતું ન આવે ત્યારે રાગીને પણ મારે અને વિરાગીને પણ મારે. ત્યાં તો ફરીવાર મુંજ આવી જલ્દી તૈયાર થવાનું કહે છે; તેથી મૃણાલ કહે છે કે-તમે અને હું અહીં રહીએ તો શું ખોટું છે ? મુંજ કહે-ત્યારે તો તું અહીંજ રહેજે. હું તો હવે આ જોડમાંથી ચાલ્યો જઈશ. એમ કહી લોજ જ્યાં વાટ જુએ છે ત્યાં આવવા મૃણાલ આગળથી મુંજ રાજા છૂટો પડે છે. પાછળથી મૃણાલ તેને કહે છે કે, ઊભા રહો, હું પણ આવું છું. તમે મને મુકીને શું ચાલ્યા જશો ? હમણાં જ મ્હારો ગવેરાતનો ડાખલો લઈ આવું છું. મૃણાલના વચન સાંભળી તેના પ્રેમમાં પાગલ બનેલો મુંજ ખુશ થઈ રોકાય છે. લોજ સમય થઈ ગયો હોવાથી ઉતાવળ કરે છે તેજ વખતમાં મૃણાલ તૈલપ આગળ જઈ બધી વાત કરી દે છે કે, આવી રીતે તમારો કેદી બનેલો મુંજ લોજ સાથે ભાગી જાય છે. આ સાંભળી તૈલપ છાની રીતે ત્યાં સૈનિકોને લઈ આવે છે અને મુંજને પકડી દે છે. લોજને પકડવા જતાં તે ભાગી જાય છે. મુંજને પકડી તૈલપ તેને શુળીએ ચડાવવાની આજ્ઞા કરે છે અને તે પહેલાં, ગામમાં ભીખ માંગવાનો મુંજને હુકમ કરે છે. શહેરની ગલીએ ગલીએ રાજા મુંજ ભીખ માંગી રહ્યો છે; છતાં કોઈ તેને ભીખ આપતું નથી. આગળ જતા એક કુવા કાંઠે એક બાઈ પાણી ભરતી હતી. પાણી ઘડામાં ભરાય છે ત્યારે ઘડામાંથી નીકળતો અવાજ સાંભળી રાજા મુંજ કહે છે:-

રે રે કુંભ કુવા વિષે ઉતરીને પોકાર તું શું કરે,
જો આયુષ્ય હશે હવે તુજ તહું તો તું અહીં ઉગરે;
જે થાશે નર નારીનાંજ વશમાં તેની દશા આ થશે,
ફાંસો નાંખી ગળા વિષે તુજ તને, ઊંડે કુવે નાખશે. ૧

અરે કુંભ ! તું કુવામાં ઉતર્યા પછી નાહક શા માટે
પોકાર કરે છે ? હવે તો ત્હારું આયુષ્ય હશે તોજ તું ઉગરીશ.
મહારી આજે આ દશા થઈ છે તે સ્ત્રીને લઈને જ થઈ છે અને
જે પુરૂષ સ્ત્રીને વશ થઈ રહે છે તેની આવીજ દશા થાય છે.

રાજા મુંજ વળી આગળ જતા એક નાની ઝુંપડી
પાસે આવે છે. તે ઝુંપડીની બહાર એક ડોશી રેંટીયો
કાંતતી હતી. તેથી રેંટીયો ચું ચું અવાજ કરતો હતો. તે
સાંભળી રાજા રેંટીયા પ્રત્યે કહે છે:-

રે ! રે ! યંત્ર કમારોદી, યદહું ખંડીતો મયા;
રામ રાવણ મુંજઘા, સ્ત્રી લી કૈ કૈ ન ખંડીતા.

અરે યંત્ર ! તું કેમ રૂવે છે ? સ્ત્રીઓએ કૈંકને રોવડાવ્યા
છે ! રામ, રાવણ અને આ મુંજની દશા સ્ત્રીઓને લીધે ખરાબ
થઈ છે; માટે તું જરાપણ ખેદ ન કરીશ. આવી રીતે યંત્રને
કહી રાજા મુંજ વધસ્થાને આવી શૂળી ઉપર ચડે છે અને
મૃત્યુ પામે છે.

સજ્જનો ! આથી તમે એ ચોક્કસ સમજી રાખજો કે પૃથ્વી
ઉપર જેની હાક વાગે છે તેવાઓનો જ્યારે નાશ થવાનો હોય છે
ત્યારે તેમની દૃષ્ટિ પહેલી ખરાબ થાય છે અને પછી ક્રમશઃ
તે પોતાના હાથે જ નાશને નોતરે છે અને જેઓ સંયમી
બન્યા છે તેઓ મરવા છતાં પણ અમર બન્યા છે. વિજયની

સાચી ચાવી ભગવાન્ મહાવીરે આપણને બતાવી છે. જગત ઉપર પ્રજ્ઞચારીઓની જ સત્તા રહે છે. દુનિયામાં પરાજયનું મૂળ કારણ હોય તો મનુષ્યોનો અસંયમ જ છે. ભારતની અત્યારની કંટાળ દશા અને ગુલામી, પૃથ્વીરાજના વિલાસને આભારી છે. તે જો સંયુક્તામાં ન ફસાયો હોત તો ભારતની આજે જે કંગાળ દશા છે તે ન જ આવી હોત. ઉપરાંત યુદ્ધમાં જતા અગાઉની રાત્રિએ જ પૃથ્વીરાજે પ્રજ્ઞચર્યનું ખંડન કર્યું હતું. એવો ઐતિહાસિક ઉદ્દેશ છે અને તેજ કારણે તે યુદ્ધમાં હાર્યો અને તેનો વિનાશ થયો. વીર અભિમન્યુ જેવાની પણ હાર શાથી થઈ ? તે બધા અપ્રજ્ઞચર્યનાજ પ્રતાપ છે. તે નરવીર ચોદ્દો રણસંગ્રામ કરવા અગાઉ પોતે પોતાથી હારી ગયો હતો એટલે તેણે સંયમનું ખૂન કરી પોતાની જાતને પરાધીન બનાવી હતી, અને સત્વહીન બન્યા પછી જ યુદ્ધમાં જતા તેનો પરાજય થયો હતો.

ખ્યારા મિત્રો ! નેપોલીયનની લડાયક શક્તિથી તમે અજાણ નથી. તે વીરપુરૂષના સંયમનો તો ઇતિહાસ પણ સાક્ષીભૂત થાય છે. નેપોલીયનના મન ઉપરનો કાબુ કોઈ અજબ હતો. તે પણ જ્યારે હારવાનો હતો ત્યારે તેને દુર્બુદ્ધિ થઈ અને તેજ રાત્રે પ્રજ્ઞચર્યને ફગાવી દઈ તે લડવા ગયો અને પરીણામે તે હાર્યો. હનુમાનની માનતા અને પૂજા-સત્કાર શાથી થાય છે ? તેની હાક ક્યારે વાગી ? લક્ષ્મણજી મહાબળવાન્ ક્યારે થયા ? કે જેના હાથે રાવણ જેવાનો નાશ પલકવારમાં થઈ ગયો. ૧૨ વર્ષ સુધી જેણે પોતાના હૃદયમાં અધમ વિચારને સ્થાન જ આપ્યું ન હતું.

હું કહું છું કે એવા ચારિત્રવાન પુરુષને દુનીયામાં જીતનાર કોણ છે ! ત્રણ લોકનાં રાજ્ય કરતાં પણ સંયમની કીંમત વધુ આંકનાર લિખ્મપિતામહથી કોણ અજાણ્યું છે ? જનક વિદેહીની વાત જ શી કરવી ? અને જૈનત્વના તેજથી રંગાયેલા વિજયશેઠ અને વિજયાશેઠાણીની વાત જ ક્યાં કરવી ? એ વિરલ આત્માઓએ બ્રહ્મચર્યની સાચી કુંચી લઈ મુક્તિનાં દ્વાર ઉઘાડી નાંખ્યાં હતાં. તમારે જો મુક્તિનાં દ્વાર ઉઘાડવા હોય તો ઘરમાં તમે વિજયશેઠ બનો અને તમારી સ્ત્રીને વિજયાશેઠાણી બનાવી દો. પછી મુક્તિ શોધવા જવું પડશે નહિં. સુખ કેવું હોય છે એમ પણ નહીં પુછવું પડે. મુક્તિનાં સુખની થોડી ઘણી કલ્પના તમે અહીં જ અનુભવશો; પણ જે અનુભવ કરવાની વાતો મોઢેથી કરો છો પણ ૬૦ વર્ષની ઉમ્મર થવા છતાં હૃદયમાં તો વાસનાજ રહેલી હોય છે. ત્યાં મુક્તિની વાત મ્હારે કંઈ રીતે કરવી ? આત્મિકજ્ઞાન જે પ્રાપ્ત થતું નથી તેનું મૂળ કારણ તમારી વાસના રૂપ ઘેલછા છે. ફરી ફરીને કહું છું કે, તમે સંયમથી જ મુક્તિ મેળવી શકશો; બાકી બધા ફાંફાં છે અને રખડવાનું છે. તમે ભલે સર્વથા સંયમ ન પાળી શકો તેની હરકત નહિ પણ ગૃહસ્થને છાજે તેવું તો પાળી શકોને ?

મહાત્મા થોમ્સ કે જે ઇટાલીયન મહાત્મા હતા તેમને એક વાર પોતાના શિષ્યે પૂછ્યું કે—જે માણસ સર્વથા બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકે તેણે શું કરવું જોઈએ ? ત્યારે થોમ્સે જવાબ આપ્યો કે, જે માણસ સર્વથા બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકે તેણે જીવનમાં એક વાર સ્ત્રીપ્રસંગમાં આવી

સંતોષી બની જવું. ફરીવાર શિષ્યે પૂછ્યું કે, જે માણસ જીવનમાં એક વખતના સ્ત્રીપ્રસંગથી ન સંતોષાતો હોય, તેણે શું કરવું ? ત્યારે જવાબ મળ્યો કે તેવા માણસો વર્ષે એક વખત સ્ત્રીપ્રસંગમાં આવી સંતોષી બને. ત્યારે ફરી શિષ્યે પૂછ્યું કે સાહેબ ! એવા પણ માણસો હોય કે જેમને પ્રત્યેક વર્ષે સ્ત્રીપ્રસંગમાં આવ્યા છતાં સંતોષ ન થતો હોય તો શું કરવું ? મહાત્માએ કહ્યું કે, તેવા કનિષ્ઠ મનુષ્યો મહીનામાં એક વાર સ્ત્રીપ્રસંગમાં આવે અને જીવનમાં સંતોષ અનુભવે. આથી શિષ્યે પૂછ્યું કે, મહીનામાં એક વખતના સ્ત્રી પ્રસંગે પણ હૈયાની કામવેદના જેનાથી શાંત ન થાય તેણે શું કરવું ? ત્યારે મહાત્માએ કહ્યું કે, એવા માનવો જ્યારે મહીનામાં એકથી વધુ વખત કામાતુર બની હવસવૃત્તિને પોષવા તૈયાર થાય તેમણે મરણના સાધન પાસે રાખીને જ હવસ-વૃત્તિને તાળે થવું.

ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું હોય તો આ મહાત્માએ બતાવ્યું કે, જીવનને અંકુશમાં રાખી રહો. સાવ મર્યાદા અને અંકુશ વગરના બની યથેચ્છ જીવન ન કરી નાંખો. એક વખતનાં સંયમ-ખંડનમાં નવ લાખ જીવોની હત્યા શાસ્ત્રકારે બતાવી છે. જ્યાં અગણીત જીવોની સંખ્યા હોય, સૂક્ષ્મ જીવો જ્યાં પિંડરૂપે હોય, તે પિંડમાં ધગધગતા ખીલા કે સળીને અડાડવાથી કેટલા જીવો મરી જાય ! તેમ વાસનાપૂર્તિ પણ એવી જ વસ્તુ છે. તમારામાંથી આજે દુનીયાના તમામ કર્તાવ્ય અને ફરજ ઉપરથી પ્રેમ ઓછો થયો. દેશ અને ધર્મ માટે તમારાં જીવન માંચકાંગલા બન્યા. તે બધાય તમારી હવસ-વૃત્તિનાં

પાપ છે. તમારા ધર્મની, કુટુંબની, અરે દેશની ખરબાદી અટકાવવા બ્રહ્મચર્ય પાળો; નહીં તો ચાહોમ કરી વાસનામાં ભૂસ્કો મારો અને વિનાશ કાલને નોતરો, જે નશુક જ છે; બીજે ક્યાંય શોધવા જવું પડે તેમ નથી.

તમારા પૂર્વજો-વસ્તુપાળ તેજપાળ વગેરેની કીર્તિરૂપ વિજયપતાકા જોઈ-જાણી કંઈક વીરતાભર્યું જીવન બનાવવા સંયમને પાળો. આજે તમે ભોગની પૂઠે પડ્યા છો જેથી ભોગ દૂર-દૂર ભાગે છે. યંત્રવત્ બની કેવળ પ્રભેત્પત્તિ કરવામાં જ તમારાં સામર્થ્ય, તમારું તેજ, તમારું હીર તમે ન ખોઈ બેસો. વીર્ય-રક્ષણ કરી તમારા જ્ઞાનતંતુને સતેજ કરો. જ્યારે તમે ઉંધા માર્ગે વીર્યને જતું અટકાવશો ત્યારે તે જ્ઞાનતંતુમાં પુષ્ટિ કરશે. દીપકનું કોડીયું કાણું હોય છે ત્યારે દીવેટમાં તેલ નથી જતું; પણ છિદ્ર વાટે તે બહાર નીકળી જાય છે અને અંધકાર થઈ જાય છે. જ્યારે કોડીયું છિદ્ર વગરનું હોય છે ત્યારે દીવેટમાં તેલ આવે છે અને પ્રકાશ થાય છે. તેવીજ રીતે તમે વીર્યનો ખોટો ઉપયોગ કરવાની વૃત્તિને હવે સળગાવી મૂકો. આજે ભારતીય પ્રજા વીર્યનો ખોટો ઉપયોગ કરી ભારતીય પ્રજાને જ નુકશાન કરે છે. ભારતીય પ્રજા છેલ્લા ૬૦ વરસોથી દ્રવ્યોપાર્જનમાં ખૂબજ પછાત છે અને સંતાનોત્પત્તિમાં હુનીયાના તમામ દેશથી આગળ છે. આ શું તમારી આબરૂ છે ? હિન્દુસ્તાનની વસ્તી પહેલા ૨૦, પછી ૨૫ અને પછી ૩૩ કરોડની કહેવાતી. આજે ૪૦ કરોડની કહેવાય છે તે શાથી ? ભારતીય જનોની અમર્યાદિત વિષયાસક્તિજ ને ! પંછી એકી સાથે કુદરતનો કોપ ઉતરી પ્રજાનો નાશ

થાય તેમાં શી નવાઈ? માટે હવે તમારી શક્તિનો થતો ગેરઉપયોગ અટકાવો—મ્હારી આ તમને નમ્ર વિનંતિ છે. આ બોધ તમારા જીવનમાં ઉતરી જશે તો મ્હારો ઉપદેશ સાર્થક થશે. માટે તમારાં વીર્યનો એવો ઉપયોગ કરો કે જેથી તમને અને તમારા દેશને લાલ થાય. આ બધું ક્યારે સમજશો? જ્ઞાનીઓ કહે છે કે, પૂર આવ્યા પહેલાં પાળ બાંધી દ્યો. ચોર આવ્યા પહેલાં જાગી જાઓ—લુંટાતા પહેલા રક્ષણ કરવાની તૈયારી કરો. લુંટાયા પછી અને ચોર ચોરી ગયા પછી તો રોવું પડશે. માટે પહેલેથી જ ચેતી જશો તો લુંટાતા બચી જશે અને પસ્તાવો પણ નહીં થાય. માટે તમે જેટલું રહું હોય તેને તો સાચવો જ અને લવિષ્યનાં તમારાં બાળકો યોગ્ય માર્ગે જીવન વ્યતિત કરે એવુંજ શિક્ષણ આપો. તે માટે બચપણથી જ તેવા માગમાં તેમને લઈ જવા અને તેઓ ભૂલેચુકે પણ ખોટા રસ્તે ન જાય તે માટે પૂર્ણ કાળજી રાખો. જીવનઘડતરનાં કામમાં તમારા કરતા સ્ત્રીઓ વધારે મહત્ત્વનો ભાગ લેજવે છે. તે મહાપુરૂષોના અનુભવો બોલે છે; માટે બાળક ગર્ભમાં આવે ત્યારથી જ તેમનામાં સંયમના સંસ્કાર રેડતા જાઓ અને બાળક જન્મ્યા પછી તેની આસપાસ તેવું જ વાતાવરણ ઉભું કરો અને હાલરડાં પણ કાયરતાના ન ગાશો.

શિવાજીનું જીવન ઘડવામાં જીજ્ઞાસુનો કેવો આદર્શ હતો તે જાણી દ્યો. સંતાનોને સુધારવા માટે, પ્રથમ માતાઓએ સુધરવાની જરૂર છે. માતાઓ તો કર્તવ્યનો બોધ પણ આપી જાણે અને અકર્તવ્ય પણ આપે; માટે તમારી

સ્ત્રીઓ પૂર્વની આર્ય રમણીયો માફક સ્તનપાનમાં જ શીયળનું સિંચન કરી વીર સંતાનો ઉભા કરે એવું કહ્યો. તે માટે તમારી આર્ય રમણીયોએ કેવું બનવું જોઈએ, તે સાંભળો.

સન્ ૧૯૨૧ની આ બનેલી-સત્ય ઘટના છે. પંજાબના એક ગામડામાં પવિત્રાબાઈ નામની એક યુવાન વિધવા રહેતી હતી. સારાં અને ખાનદાન કુટુંબની તે બાઈ, પીયર અને સાસરીયામાં કોઈ નહીં હોવાથી સત્યાગ્રહની ચળવળમાં ભાગ લઈ, રેંટીયો કાંતી, દિવસો કાઢતી. એકવાર ગામનો એક જાગીરદાર મોટરમાં બેસી ફરવા નીકળ્યો છે. ઘરની બારીમાં આ પવિત્રાબાઈ બેઠી છે. તે જાગીરદાર પવિત્રાબાઈને જોઈ જાય છે. તેને જોતાજ જાગીરદાર પરવશ બને છે. ગામના આ જાગીરદારનો ત્રાસ પણ ઘણો હતો, તેથી ગામની રૂપવાન સ્ત્રીઓ તો તેના ત્રાસે બહાર પણ નીકળી ન શકે. ગામમાં જે કોઈ રૂપવાન બાઈ દેખાય, તેનાં શીલને આ જાગીરદાર રાક્ષસ બનીને લૂંટે-તેનાં દેહને ભ્રષ્ટ કરી સુખ અનુભવે. ચામડીનાં રૂપ અને ચકચકાટ કેને નથી થોભાવતા ! જેનું લક્ષ, બહાર ભટકે છે તે બધાયને ચામડીનો ચળકાટ પટકે છે. જ્ઞાનીઓ કહે છે કે, લાખ સુભટોને જીતવામાં બહાદુરી નથી. લાખોએ લડવૈયાઓને જીતનાર કામથી હારી ગયાના દૃષ્ટાંતો ક્યાં થોડા છે ? તેથી કામના બાણથી જે નથી ઘવાયો તેજ સાચો લડવૈયો છે. તમે બીજાઓની સાથે લડવા કરતાં કામની સાથે લડો, તો તમારું કામ થઈ જાય-ભવજળ તરી જવાય; પણ તમે જેની સાથે લડવું જોઈએ તેની સાથે નથી લડતા અને તેથી તમે હારી જાઓ છો.

આપણે મૂળ વાતપર આવીએ. આ પવિત્રાબાઈનાં રૂપમાં તે જાગીરદાર ભાન ભૂલી ગયો. તેણે માણસ સાથે કહેવરાવ્યું કે આજે રાત્રે બાર વાગે હું તહારે ત્યાં આવીશ. દરવાજા ખુલ્લા રાખજો. કામરૂપ પિશાચ જ્યારે શરીરમાં આવે છે ત્યારે મનુષ્યને પોતાની સ્થિતિનું ભાન નથી રહેતું. તમે બધા ભૂત, પ્રેતના વળગાડથી તો ગભરાઓ છો અને તે માટે તો ભૂવાઓની આગળ જઈ વળગાડને દૂર કરાવો છો; પણ તે ભુવાઓમાં ભૂત વળગેલું હોય છે તેથી તે કાંઈ સાચા ભૂતને નથી કાઢી શકતા. જ્ઞાનીઓ કહે છે કે, અનાદિકાળના ભૂતને કાઢો, એટલે બાકીના ભૂતો તો આપોઆપ નીકળી જશે. એવા ભુવાને શોધો કે જેથી વાસનાનું ભુત તમારામાં છે તે કાઢે. બાકી તો ભૂતના વહેમથી જ તમે પીડાઓ છો. અનાદિથી વાસનાના ભૂત પીડે છે તે પીડા ખરેખર દયાપાત્ર છે. જાગીરદારે તે બાઈનાં રૂપમાં કસાઈ બીજા માણસની સાથે ‘રાત્રે આવીશ’ એવી સુચના મોકલી. પવિત્રાબાઈ કે જે હજી કૌમાર્યાવસ્થામાં જ હતી. ૧૮ વર્ષની તરૂણ વય. એકલી બાળા. “હવે હું સંયમને શી રીતે સાચવી શકીશ !” એમ વિચારી તે શિયળ-રક્ષણની ચિંતામાં રોઈ પડી. “એ અધમવૃત્તિવાળો પડછંદ પુરૂષ મ્હારે ત્યાં રાત્રિએ એકાંતમાં આવશે ત્યારે તેની આગળ મ્હાડું શિયળ હું કેમ કરી રાખી શકીશ !” એ વિચારે તે ગભરૂબાળા ખૂબ રોઈ; પણ પછી તો તેણીને હિંમત આવી. તે બોલી-મરવું છે કેટલીવાર ? મ્હારે શા માટે ગભરાવું જોઈએ ? છેવટે આત્મહત્યા કરીશ પણ મ્હારાં સતીત્વને નહિં જવા દઉં ! આવી રીતે વિચાર કરે છે ત્યાં તેનો સહોદર-ભાઈ કે જે તેને ધર્મની ખેડન ગણે છે તે આવે છે. પવિત્રાબાઈ

તેને વાત કરે છે કે આજે તો જાગીરદાર રાત્રે આવવાના છે. તેનામાં દુષ્ટ બુદ્ધિએ પ્રવેશ કર્યો છે. હું એકલી છું માટે મારે તમારી મદદની જરૂર છે. આપશે ? શશીપુન્ડુ કે જે તેનો ભાઈ થતો હતો તે, આ સાંભળીને ક્રોધમાં આવી ગયો. તેણે કહ્યું:- ખૂંડેન ! ગભરાઈશ નહીં. તારી પવિત્રતાને હાથ લગાડવા કોણ સમર્થ છે !

ખૂંડેન ! તારી પવિત્રતાની રક્ષા હવે મારા હાથમાં છે. તું નિર્ભય રહેજે. આ પ્રમાણે કહી તેનો ભાઈ પોતાના ૫-૬ મિત્રોને લઈ આવ્યો અને રાતના બધાને ગોઠવી દીધા. પોતે સ્ત્રીનાં વસ્ત્ર પહેરીને બેઠો. રાતના જાગીરદાર આવ્યો. તેણે બારણું ખખડાવ્યું. સ્ત્રી વેશમાં રહેલા શશીપુન્ડુએ બારણું ઉઘાડ્યું અને પાછો ફરીને તે ઉભો રહ્યો. જાગીરદાર અંદર આવ્યો અને વિચારવા લાગ્યો કે, આ બાઈ મારાથી શરમાય છે એમ સમજી તેનું મોઢું જોવા જાય છે કે તરત જ, સંતાએલા મિત્રો લાકડીયો લઈ ખડાર નીકળે છે અને જાગીરદારને મારી તેનો ગોળપીંડો જ બનાવી દે છે. પવિત્રાબાઈ પણ મારવામાં સાથે જ હતી. ખડાર મોટર ઉભેલી છે અને બહુવાર લાગવાથી મોટર ચલાવનાર ખૂમ મારે છે. તે સાંભળી પવિત્રાબાઈ અને બીજા યુવાનો તે જાગીરદારના મડદાને પોટલામાં બાંધી મોટરમાં ફેંકે છે અને ‘આ તારા જાગીરદારને લઈ જા’ એમ કહે છે. મોટર ચલાવનાર બધી વાતને સમજી જાય છે અને પોતે માર ન ખાય તે ખાતર મોટર લઈ ભાગી જાય છે. સવારમાં કેસ ચાલે છે અને કેટલીક મુદતો પડ્યા પછી, તે બાઈ તથા બીજા માણસો નિર્દોષ છુટી જાય છે અને પવિત્રાબાઈને ધન્યવાદ મળે છે. પવિ-

ત્રાપ્તાર્થ જેવી શિયળ સાચવનારી અને પવિત્ર હૃદયવાળી આર્ય રમણીયો જ્યાં સુધી ન હોય ત્યાં સુધી સંતાનો ક્યાંથી સુસંસ્કારવાળા હોય ? દેશનો સાચો આધાર પણ સ્ત્રીયો અને બાળકો ઉપર છે. ભાવી પ્રજાને તૈયાર કરવામાં તમે સ્ત્રીયોને તૈયાર કરો. જનની જે ભુલે તો દેશને પાયમાલ કરે અને જે સંસ્કારી બને તો દેશને તારે. તમારાં હૃદયમાં જે કે અત્યારે સ્ત્રીયોની કીંમત લલે ન હોય. પણ જ્યાં સ્ત્રીયોનાં સન્માન થાય છે તે દેશ ગુલામીમાં રહેતો નથી.

દુનીયામાં આજે યુગપલટો થવાની તૈયારી છે. ચારે તરફ ક્રાન્તિ થઈ રહી છે. જોતજોતામાં ઇતિહાસમાં પલટો થશે એમ લણકારા વાગી રહ્યા છે. તેવે વખતે તમે સાવ ખુણામાં ભરાઈ રહો તે કેમ પાલવશે ? જૈનધર્મ પણ હવે પરિવર્તન માંગે છે; પણ તે પરિવર્તન કરવાની તાકાત ઋક્ષ-અર્ચ સિવાય નહીં આવે. માટે તમે બધા હવે બહાર પડો. તમારું આખું કુટુંબ જ્યાં સુધી સંયમની ભાવનાથી નહીં રંગાય ત્યાંસુધી કર્તવ્ય સમજાશે નહીં. જનની અને જન્મ-ભૂમિની સાચી સેવા કરી મુક્ત દશા મેળવવી હોય તો ઋક્ષ-અર્ચને અપનાવ્યા સિવાય છુટકો નથી. તે વગર તમારી ઉન્નતિ પણ તમે નહીં કરી શકો અને મુક્તિનો માર્ગ પણ નહીં દેખાય. કારણ તમારું બીજ સડવા આવ્યું છે.

ઉન્નતિનો આધાર જનની ઉપર છે.

બીજ જે ખરાબ હશે તો સારાં વૃક્ષની આશા રાખવી નકામી છે. તમારામાં સંયમ તો તમારી માતાદ્વારા જ આવે છે. વીર માતાઓની કુંખે જ ત્યાગી અને શૂરવીર સંતાનો

જન્મે છે. તમારામાં યોગ્ય સંસ્કાર તમારી માતાઓએ ન રેડયા હોય, અને પછી અમે ગમે તેટલી વાર બોલીએ તે નિરર્થક છે. કાઠીયાવાડમાં સ્ત્રીઓનાં જીવન દયાપાત્ર છે. એક પશુ જેવી સ્થિતિમાં આજની સ્ત્રીઓ મુકાઈ ગઈ છે. જીવન રૂંધન સિવાય કશું જ દેખાતું નથી. તેમનું જીવન તો રસોડામાં અને ઘરનાં કામકાજમાં જ પૂરું થાય છે. અહિંની માતાઓ અને બહેનોને દેશમાં શું થઈ રહ્યું છે એમ પૂછવામાં આવે તો કોઈ જ ઉત્તર ન આપી શકે. જેને પોતાના દેશનું પણ ભાન નથી એવી અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ આગળ શી આશા રાખી શકાય ! તમારી સ્ત્રીઓ અને માતાઓમાંથી સ્ત્રીત્વ ચાલ્યું ગયું છે, તે ફરીવાર લાવવા કોશીશ કરો. હવે હદ થઈ છે.

જ્યાં નરી પશુતાજ દેખાતી હોય ત્યાં ધર્મને તો સ્થાનજ ક્યાંથી હોય ? ક્ષણિક સુખ પછવાડે જીવન પુરું કરનારી સ્ત્રીઓ કર્તવ્યના પાઠ કોને લખાવે ? સંયમ, સત્ય અને અહિંસાના પાન કરનારી પૂર્વની આર્યરમણીઓ જ્યારે જ્યારે ધર્મ માટે કે દેશ માટે હાકલ પડે ત્યારે પુત્રને પાસે બેસાડી હાથ ફેરવી કહે કે:-બેટા ! યુદ્ધમાં જજે, તરવાર લઈ પાછો આવજે અથવા તરવાર ખાજે; પણ પરાજય પામી મને-તહારી જનનીને મોઢું ન બતાવીશ. તેજ માતાઓને ધન્ય છે કે જેઓ આવી રીતે પોતાનાં સંતાનોને કર્તવ્યનો ઉપદેશ આપે છે. આજે જેવા તમે છો તેવીજ તમારી સ્ત્રીઓ છે. બન્ને સરખા લેગા થયા છે. આ બધાથી તમે પતિત થયા તેનું કારણ તમારામાં ચારિત્રની ખામી છે. બુદ્ધ, મહાવીર અને શ્રીકૃષ્ણ જેવા અવતારી પુરૂષોને જન્મ આપનારી દેવીઓ આજે ક્યાં ગઈ ! કે તમારા સહુવાસમાં આવવાથી રાક્ષસી બની

અહ ! ખરેખર, આદર્શ માતાઓ જગર કોઈનો પણ ઉદ્ધાર નથી. ગાંધીજી પણ કહે છે કે “જો હું સત્ય અને અહિંસાની આટલી પણ સાધના કરી શક્યો હોઉં તો તે મહારી માતાનોજ પ્રતાપ છે. જે વખતે હું વિલાયત જતો હતો ત્યારે મહારી માતાઓ મને એક સ્થાનકવાસી જૈન મુનિ આગળ પ્રતિજ્ઞા અપાવી હતી કે તું દારૂ, માંસ અને પરસ્ત્રીસેવનથી મુક્ત રહેજે. તે માતાનાજ પ્રતાપે હું મારા જીવનને પતનને પંથે જતું બચાવી શક્યો છું.”

જગપ્રસિદ્ધ માણસોનું આ કથન અનુભવયુક્ત હોવાથી તમારી સ્ત્રીઓ તથા તમારા બાળકોમાં શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય અને ધર્મના સંસ્કાર નાંખો. દેશસેવા અને કૌટુંબિક પ્રેમ, એ બધા પાઠ તમે સ્વાર્થી બની ભૂલી જવા લાગ્યા છો અને તેથી તમારી હાલત પણ જોઈ દેવો ! કેવી છે ! આજે કુટુંબ કે ભાઈ પ્રત્યે પણ જ્યાં પ્રેમ નથી ત્યાં દેશ પ્રત્યે પ્રેમ શી રીતે આવી શકે ! આજે ભારતને સ્વતંત્રતા મળે તો તેમાં તમારો હિસ્સો કેટલો ? દેશ માટે બલિદાન આપવા—સર્વસ્વનો ભોગ આપવા આજે કેટલા જૈનો તૈયાર છે ? જ્યાં દાનતમાં સડો હોય ત્યાં ક્યે મોઢે વાત કરાય ? દાનાપાણું, દેશભક્તિ, દયા, દાન, સત્ય વગેરે સર્વોપયોગી તત્ત્વની સાધના સંયમ દ્વારા જ સાધી શકાય છે. આજે તમે સ્વાર્થના કીચડમાં આવી મનને ખેંચાવી દીધું છે ત્યાં તમારી ભાવના દેશભક્તિમાં ક્યાંથી આવે ? તમે જ્યારે દેશભક્તિનાં આંદોલનો નથી જગવતા ત્યારે તમારી સ્ત્રીઓમાં તે આંદોલનો જગવવાની સફળુદ્ધિ ક્યાંથી આવે ? પાશ્વિમાત્મ પ્રજાની દેશભક્તિ તરફ જરા નજર કરો ! તે

મજનો આદર્શ હૈયામાં ઠસાવો અને પછી તમે એવી જ્યોત પ્રગટાવો કે જેથી તમામ કચરો બગીને ખાખ થઇ જાય.

એકવાર જાપાનમાં જ્યારે દેશ માટે પોકાર પડ્યો ત્યારે અનેક રણશૂરા સૈનિકો પોતાનાં નામ નોંધાવવા ગયા ત્યારે એક દોશીના યુવાન પુત્રે પણ સેનાપતિ આગળ જઈ પોતાનું નામ નોંધાવ્યું. સેનાપતિએ પૂછ્યું કે, તારા કુટુંબમાં કોણ કોણ છે ? ત્યારે તે યુવાને કહ્યું કે, મહારી એક વૃદ્ધ માતા છે. ત્યારે સેનાપતિએ કહ્યું કે, તારો ધર્મ તારી એક-લવાઇ માતાની સેવા કરવી એજ છે. માટે તું ઘરે જા. નિરાશ થઇ તે યુવાન ઘરે આવ્યો અને પોતાની માતાને વાત કરી કે, મારે માટે તો તમારી સેવા સિવાય બીજો ધર્મ નથી. વૃદ્ધ માતાએ જાણ્યું કે અનેક યુવાનો પોતાની માતૃભૂમિની રક્ષા કરવા માટે જાય છે. તો આ મારા પુત્રને પણ મારે મોકલવોજ જોઇએ. ખરેખર, હું તેની દેશભક્તિની આડે આવું છું તો તેને દેશભક્તિ કરવા માટે મારે રસ્તો કરી આપવો જોઇએ. એમ વિચારી તે વૃદ્ધ દોશી એક કાગળ ઉપર ચીઠ્ઠી લખી પી-સ્તોલ ખાઇને મરી ગઇ. ચીઠ્ઠી સેનાપતિ ઉપર લખી હતી કે—હવે મારા પુત્રને તમે સૈનિક તરીકે દાખલ કરજો. દેશ-સેવામાં મદદગાર થનાર એવા મારા પુત્રને માટે વિઘ્નકારક હું હવે આ દુનિયામાં નથી. સેનાપતિ આગળ જઈ તે યુવાને પોતાની માતાની ચીઠ્ઠી આપી. સેનાપતિ પણ માતા-પુત્રની સ્વદેશભક્તિ જોઈ ખુશ થયો અને તેને સૈન્યમાં દાખલ કર્યો.

જાપાની સ્ત્રીની આ દેશભક્તિ સાથે તમારા કુટુંબની સ્ત્રીઓની અને તમારી દેશભક્તિ સરખાવો. કેટલું અંતર

છે! પછી તમે પરાધીન રહો. એમાં શી નવાઈ! તમારી માતાઓજ જ્યાં દેશ, સમાજ અને ધર્મ પ્રત્યેની ફરજો ભૂલી છે ત્યાં પછી તમે-જેનું દૂધ પીને ઉછરેલા છો એવી માતાઓનાં સંતાનો-તમારામાં સમાજ, ધર્મ અને દેશની લક્ષિત કરવાની સફળુદ્ધિ ક્યાંથી આવે? પૂર્વની સ્ત્રીઓ પોતાનાં બાળકોમાં જન્મથી જ દૈવી સંસ્કારો રેડતી. હાલરડામાં ઉત્તમ શિક્ષણ આપતી. પુત્રી હોય તો સતીઓનો ધર્મ સંભળાવે અને પુત્ર હોય તો ત્યાગીઓ અને વીર પુરુષોનો સંદેશ સંભળાવતી. વીરમાતાઓથી જ ભગવાન બુદ્ધ અને મહાવીર જન્મ્યા હતા, જેઓએ સમસ્ત જગતનાં બંધનો તોડવા અહિંસાધર્મની હાકલ કરી હતી. આ પ્રતાપ તેમની જનનીનો છે; માટે જ ઠહું છું કે કન્યા કેળવણી જેવા સુધારાને અપનાવી તમે તમારી નાની બાળકીઓ આર્ય જનની બને તેવા સંસ્કાર રેડો અને તેને તેનો ધર્મ સમજાવો. તમારાં નાનાં બાલુડાંઓને અત્યારથી જ જો પૂર્વની સ્થિતિની જેમ જ્ઞાન આપશો તો બાણી લેજો કે તમારું લવિષ્ય ઉજ્જવળ છે. માટે તમારાં બાળકોને યોગ્ય બનાવો અને તે માટે તમે પણ આચારમાં યોગ્ય બની જાઓ. તમારી ઉપર ચારે તરફની ફરજ છે. પણ તમારી એક ફરજ (ધર્મ) સમજશો તેમાંથી બધા ફણગા આપોઆપ કુટશે. દેશ સેવા, સમાજ સેવા કે ધર્મ સેવા એ બધા માટે બ્રહ્મચર્યની જરૂર પડશે. માટે કેવળ બ્રહ્મચર્ય પાળો. તેમાં બધી સેવાનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

બ્રહ્મચર્ય પાળી આત્મસેવા કરો.

મારાં અત્યાર સુધીનાં વ્યાખ્યાનોનો ટુંકો સાર, કે જેમાં દરેક ધર્મ સમાઈ જાય તે-જોઈતો હોય તો તમે કેવળ

આત્મસેવા કરો અને તે માટે પ્રહ્લાચર્યની કક્ષી પહેરી દ્યો. તમારો તમામ કચરો નીકળી જશે. બાહ્ય અને અભ્યંતર કચરાને દૂર કરવા સંયમની સાવરણી કોઈ વિજ્ઞાનિક શક્તિ જેવું કામ કરશે. દેશ કે સમાજની સેવા પણ તમે આત્મસેવા કર્યા સિવાય સાચી રીતે નહીં કરી શકો; માટે તમારે જો દેશ-સેવા કરવી હોય કે સમાજ સુધારા કરવા હોય તો પહેલા તમારી જાતને સુધારો—તમારામાં સુધારો કરો. અપકૃત્યો કરવાની તમને જે ટેવ પડી છે તે કાઢી નાંખો. તમારું અંતઃકરણ ચારિત્રની સુગંધથી સ્વચ્છ બનાવી દો. તમે તમારી જાતને જેટલે અંશે સુધારી શકશો તેટલે અંશે તમે જગતને સુધારી શકશો. તમારી જાત જ્યાં સુધી ક્ષુદ્ર વાસનામાં રહી સડયા કરશે ત્યાં સુધી તમે લાખખો પ્રયત્ન દેશ, સમાજ કે હરકોઈ સુધારા માટે કરશો તો તે બધા વ્યર્થ જશે; માટે તમે તમારાં ચારિત્રથી આત્માની સેવા કરો; ત્યારપછી જગતના તમામ માણસો તમારા એક વચન ખાતર જાન આપશે. તમે જે રીતે દુનીયાને જાગૃત કરવા માંગશો તે રીતે જાગૃત કરી શકશો.

એ નક્કી માનો કે, તમારાં તમામ કાર્યો પ્રથમ પોતાની જાતને સુધારવાથી શ્વિભૂત થશે. પરોપકાર, સમાજ સુધાર, સ્વપરનો ઉદ્ધાર વગેરે બધું થશે; પણ તે ખાતર તમે તમારામાં દીન બની જાઓ. સાચો પરોપકાર તેજ છે, બાકીના પરોપકાર કરનારા તો પોતાને જ ફસાવનારા છે. અહંવૃત્તિને પોષનારા અને બીજાને નીચા ગણી પોતે જ ઉંચા છે એમ માની પરોપકાર કરનારા સાચા પરોપકારી નથી પણ આત્મવંચના કરનારા છે. પોતાની જાત પર ઉપકાર કરવો

એ ન્હાની સૂની વાત નથી. જ્ઞાનીઓ કહે છે કે, બીજા ઉપર ઉપકાર કરવા નીકળેલા પોતાના ઉપરજ ઉપકાર કરેં તોય બસ છે. ખરેખર, જો તમારે ઉપકાર જ કરવો હોય તો તમે સાચા સાધુ બની જાઓ. ભગવાન મહાવીરનો માર્ગ જ પરોપકાર કરવાનું શીખવે છે. માટે તમારે જો પરોપકાર કરવો હોય તો સાધુ બનો. તમે ગભરાશો નહીં. હું કાંઈ તમને તમારાં વસ્ત્રો બદલી સાધુ બનવાનું કહેતો નથી. બાહ્ય સાધુ હોય તે તો ઉલટા દુનીયાને ભારરૂપ ગણાય. વસ્ત્રોનું પરિવર્તન કરવાથી કાંઈ સાધુતા આવતી નથી. આત્માનો પ્રકાશ કાંઈ વસ્ત્રો બદલવાથી જ આવે છે એમ પણ નથી. આત્માની પૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે અને તે સ્વતંત્રતા કોઈ વેશ, સંપ્રદાય કે વાડામાં જ કેમ જકડાઈ હોય ! તમે તમારામાં જ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટાવો એટલે તમે સાધુજ છો. આજે સાધુના વેશે તો ૮૦ લાખ માણસો ભારતમાં ભટકે છે અને વૈરાગ્યના નામે પેટ ભરે છે. પેટભરા સાધુ તમારું કલ્યાણ કરે ખરા ? દેહનું પણ જેને અભિમાન ન હોય, રાગદ્વેષ નષ્ટ થાય તેવી પ્રવૃત્તિમાંજ જે સદાકાળ પ્રવર્તેલો હોય તેવાજ સાધુ થવાનું હું તમને કહું છું. પછી ભલે તમારો વેશ ગૃહસ્થનો હોય અથવા ભલે તમે પીળાં કે લાલ વસ્ત્રો પરિધાન કર્યા હોય, તેની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. મહાવીર ભગવાન કે અન્ય કોઈ વીતરાગનો હેતુ કોઈની ચોટલી મુંડવાનો હોતો નથી. તેઓ તો કહે છે કે, તમે તમારું અંતર રંગી નાખો—તમે વૈરાગ્યના રંગથી રંગાઈ આવ; પછી બીજી કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર નહીં પડે. વીતરાગ ધર્મનો આજ આદેશ છે કે તમે સાંપ્રદાયિકતામાં ન ફસાઓ; જ્યાં જ્યાં સદાચારાદિ આત્મહિતકર પ્રવૃત્તિ જુઓ

ત્યાં ત્યાં નમતા થાઓ. તેમાં તમે ક્ષણાય વખતથી એમ માની બેઠા છો કે સમ્યક્ત્વ મલીન થાય છે (!) પણ આ બધું તમને સમજાવ્યું કોણે ! સમ્યક્ત્વ તે કાંઈ બાહ્ય નથી કે આવી રીતે ચાલ્યું જાય ! તે તો આત્મિક ગુણ છે અને તે ગુણને જૈનધર્મની સ્વાદ્વાદ શૈલીને સમજનાર-જૈન ધર્મની ઉપદિષ્ટ શ્રદ્ધા, ક્રિયા અને સદાચારને આદરવાની વૃત્તિને હૈયામાં ધારણ કરનાર હરકોઈ વ્યક્તિ આદરી શકે છે.

માટે જ કહું છું કે-સાધુ સાધુપણમાં અને શ્રાવક-શ્રાવકપણમાં આવે તો તમામ કચરો નીકળી જાય. સાધુ અને શ્રાવકમાં કોણ મોટું છે એ પણ વિચારવા જેવું છે; પણ આજે તમારી દૃષ્ટિજ એવી થઈ છે કે તમે ‘સાધુને’ ઉંચા માને છો અને સાધુ પણ માને કે અમે મોટા અને ઉંચા. તે માટે એક દૃષ્ટાંત કહું.

એકવાર એક સન્યાસી કોઈ રાજા પાસે ગયો. રાજાએ પૂછ્યું કે મહારાજ ! સંસારી મોટા કે સન્યાસી ? ત્યારે સન્યાસીએ જવાબ આપ્યો કે જાને સરખા. રાજા વિચારવા લાગ્યો કે આ તો નવાઈ લાગે છે. રાજા સન્યાસીને કહે છે કે, આપ આમ કેમ કહો છો ? અમે કામરાગ સ્નેહમાં ફસેલા અને તમે ત્યાગી; છતાં જાનેને સરખા કેમ કહો છો ? સન્યાસીએ કહ્યું કે-કોઈવાર આપને સમજાવીશ. થોડા દિવસ ગયા પછી રાજા અને સન્યાસી ફરવા નીકળે છે. તેઓ બહુ દૂર નીકળી જાય છે. ત્યાં રાત પડી જાય છે તેથી આરામ લેવા તેઓ બંને એક ઝાડની નીચે બેસે છે. ટાઢ ઘણી જ પડે છે તેથી રાજા અને સન્યાસી ધૂળે છે. ઉપર પક્ષીનો માળો છે. તેમાં બેઠેલ પક્ષી પોતાની પત્નીને કહે છે કે-

જો, આજે આપણે આંગણે અતીથી આવ્યા છે, માટે અતીથીનો સત્કાર કરવો એ ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે. આપણે પણ તે અતીથીનો સત્કાર કરવાનું કેમ ભૂલીએ ! એમ વિચારી પક્ષી પોતાની પત્નીને કહે છે કે—તું અહીંયા રહે; હું હમણા ક્યાંયથી અગ્નિ લઈ આવું છું; કારણ કે રાજા અને સન્યાસી ટાઢથી ધૂજે છે. આમ કહી તે પક્ષી માળામાંથી ઊડ્યું અને જ્યાં બળતું લાકડું સળગતું હતું ત્યાં આવી પોતાની ચાંચમાં તે લાકડું લઈ, રાજા અને સન્યાસી હતા ત્યાં નીચે નાંખ્યું. અગ્નિથી સળગતાં લાકડાંને જોઈ રાજાએ તરતજ ખીજાં લાકડાં લેગાં કરી તાપણી કરી. ટાઢથી દૂર થયા પછી પક્ષી ફરી વિચારે છે કે—આંગણે આવેલો અતીથી ખાધા વગર જાય તે પણ અઘટિત કંડેવાય. ભાગ્યશાળીઓ ! વિચારી લેજો આ પક્ષીની ભાવના ! આંગણે આવેલો અતીથી ભૂખ્યો જાય તેને લાંછનરૂપ માને તે, કુટુંબ પ્રત્યે કેવી ભાવનાવાળો હોય ? પક્ષી વિચાર કરે છે કે અત્યારે ખાવાનું લાવવું ક્યાંથી ? તે સાથે તેને આ વિચાર પણ આવ્યો કે રાજા તો માંસનું પણ ભક્ષણ કરે છે માટે આ મારો દેહ જો અતીથી—સત્કારના કામમાં ન આવે તો તે શા કામનો ? એમ વિચારી તે પોતાની પત્નીને કહે છે કે—તું આપણાં બાળબચ્ચાંની સંભાળ રાખજે. અતીથીધર્મ બળવવા આજે હું મારા દેહનું બલિદાન આપું છું. એમ કહી તરત જ તે પક્ષીએ બળતા અગ્નિમાં ઉપરથી પડતું નાંખ્યું અને અગ્નિએ તેના દેહનો નાશ કર્યો. હવે ઉપર રહેલી પક્ષિણી વિચાર કરે છે કે મહારા પતિના ન્હાના દેહથી શું રાજા સંતોષાશે ? નહિજ, તો પછી મહારો ધર્મ કયો ? હું પતિના દેહથી ન સંતોષાયલા રાજાને તેની ભૂખથી દૂર કરું;

એમ વિચારો તે પક્ષિણી પણ કર્તવ્ય પંથે જવા પતિ પાછળ તૈયાર થઈ. તેને પોતાનાં નાનાં બાળકોનો પ્રેમ પણ ન અટકાવી શક્યો. નાનાં બચ્ચાંઓને પંપાળી તે પણ પતિની પછવાડે અગ્નિમાં પડતું નાખી સેકાઈ ગઈ. થોડીવાર થઈ અને બચ્ચાંઓ વિચાર કરે છે કે રાજાની મોટી કાયા શું માતાપિતાના નાના દેહોથી ધરાઈ હશે? ત્યારે અમે શું કરીયે? એમ વિચારી તેઓએ પણ માતાપિતાના પુનિત માર્ગમાં પડતું નાંખી ઝંપલાવ્યું. આવી રીતે આતિથ્ય સત્કાર માટે ચાર ચાર દેહો અગ્નિમાં સેકાઈ ગયા. આ દૃશ્ય જોઈ રાજા તો દિગ્મુઠ બની ગયો.

સન્યાસી કહે છે: રાજા! આ ગૃહસ્થધર્મ જ્યારે આવી ગૃહસ્થાઈ હોય ત્યારે દીપે. હવે ચાલ, તને સન્યાસીનો ધર્મ બતાવું. આ પ્રમાણે કહી, રાત પૂરી થયા પછી રાજા અને સન્યાસી બીજી સવારે આગળ ચાલ્યા. રસ્તામાં એક સ્થળે એક રાજાની કુંવરીનો સ્વયંવર હતો, ત્યાં તમામ રાજકુમારો એકઠા થયા હતા; ત્યાં રાજા અને સન્યાસી આવ્યા અને જોવા લાગ્યા. રાજકુમારી વરમાળા લઈ સ્વયંવર મંડપમાં જોવા લાગી. દરેક રાજકુમારને તે જુએ છે ત્યાં એક સન્યાસી ગામમાં ભિક્ષા લેવા આવેલો તે પણ ત્યાં આવી જોવા માટે ઉભો રહ્યો હતો. તેની ઉંમર ૨૦ વર્ષની હતી અને તે ધ્રુવચારી હતો. સૂર્ય અને ચંદ્રને ઘડીભર સ્થંભાવે એવું તેનું રૂપ હતું. રાજકુમારી તે સન્યાસીને જોઈને મુગ્ધ બની અને તેને વરમાળા પહેરાવવા આવી. આ જોઈ તે સન્યાસી વિચાર કરે છે કે-જે બલારને છોડવા મેં આ ભગવાં વસ્ત્રો પહેર્યા તે બલો અહીં પણ આવી! એમ વિચારી તે સન્યાસી ત્યાંથી.

નાસી જાય છે. આ જોઈ પ્રસ્તુત સન્યાસી રાજાને કહે છે કે-જુઓ, આ ત્યાગીનો ધર્મ ! રાજકુમારી અને અર્ધ રાજ્ય મલવા છતાં પણ તેને લાલ મારે છે ! આ વૃત્તિ જ્યારે આવે ત્યારે જ ત્યાગ દીપી નીકળે. ગૃહસ્થો અને ત્યાગીઓ પોતાની જવાબદારી પ્રમાણે સરખા છે. જવાબદારી નહાની મોટી હોય છે. માટે તમે વિચાર કરી દ્યો. વીતરાગ ધર્મનું જેવું પાલન થાય તેવું કરી દ્યો. શક્તિ પ્રમાણે ધર્મને આચારમાં મૂકીને સુખના માર્ગમાં ગતિ કરતા થઈ જાઓ. તમારો ઉદ્ધાર તમારા હાથમાં છે. તમારી મુક્તિ તમારાં ઉત્કૃષ્ટ કર્તવ્યમાં છે. તમે જ સર્વ સુખના ભોક્તા અને સૃજક છો. ઉઠો ! જાગૃત થાઓ ! રાત્રિનો નાશ કરો ! મુક્તિના માર્ગમાં પગલાં માંડતા થાઓ. અખિલ બ્રહ્માંડનાં સુખ અને સમૃદ્ધિનો અનુભવ કરો. શા માટે કાયરતાનાં જાળાં ખંખેરતા નથી ? સમય બહુ ચાલ્યો ગયો છે. હવે તમારે બાહ્યભાવ મૂક્યા સિવાય કેમ ચાલશે ? માટે વીતરાગનું નામ લઈ આત્મસેવા સાથે દેશસેવા, સમાજસેવા અને ધર્મ સેવા કરી, સત્ય, અહિંસા અને બ્રહ્મચર્યનાં ગાન ગાઓ. તમારામાં તે આદોલનો જગાવો; તેજ મુક્તિને અપાવશે, તેજ ધર્મનાં સાચા સ્વરૂપમાં લઈ જશે. આત્મજયોતિ પ્રગટાવી, આત્મ સાક્ષાત્કાર કરી પૂર્ણ સ્વરૂપસ્થિત બની જાઓ.

‘પરિણામે મુક્તિનો માર્ગ મલશે જ.

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

વીર-વાણી

મનુષ્યદેહ મન્યા પછી પણ મનુષ્યને 'મનુષ્યત્વ, સત્સાસ્વનું શ્રવણ, ધર્મશ્રદ્ધા અને સંયમની શક્તિ' એ ચાર અંગ મળવા અતિ દુર્લભ છે.

જેને મૃત્યુ સાથે મિત્રતા હોય, જે મૃત્યુથી છુટી શકતો હોય અથવા જે જાણતો હોય કે હું મરીશ નાહો, તે જ ખરેખર આવતી કાલ પર વિશ્વાસ રાખી સુખેથી સૂઈ શકે.

ન્યાંસુધી ઘડપણ આવ્યું નથી, ન્યાંસુધી રાગના ઉપદ્રવ થયો નથી, ન્યાંસુધી ઇદ્રિયો અને અંગ ક્ષીણ થયાં નથી ત્યાંસુધી મનુષ્યે અવશ્ય ધર્મને આચરવો જોઈએ.

ડાહની અણી પર રહેલું ઝાકળનું બિંદુ જન્મ થોડી વા જ ટકી શકે છે તે જ પ્રકારે મનુષ્યોનું જીવન પણ ક્ષણિક છે એમ સમજી હો ગૌતમ! સમય માત્રનો પ્રમાણ ન કરો.

કૈલાસ પર્વત જેવડા, સોના રૂપાના અસંખ્ય પર્વતો આપણામાં આવે તો પણ લોભીની તૃષ્ણા છીપતી નથી. ક્રમિક તૃષ્ણા અગ્રણ્ય જેટલી અનંત છે. એક પૂરાઈ ત્યાં બીજી ઉભા જ છે માટે તૃષ્ણાથી પાછા ફરી સંતોષવૃત્તિમાં પ્રવેશ કરો.

જેને તું હણવાનો નિશ્ચય કરે છે તે તું પોતે જ છે; પત્નિ પર તું અધિકાર ભોગવવા માગે છે તે તું પોતે જ છે; જેને તું સંતાપ આપવા ચાહે છે તે તું પોતે જ છે અને જેને તું દયાવવા-ઉપદ્રવ કરવા ઇચ્છે છે તે પણ તું પોતે જ છે. માટે બાહ્યવૃત્તિ ત્યાગી આંતરૂત્તિમાં સ્થિર થા.

